

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
КАФЕДРА ІСТОРІЇ ТА ПРАВА**

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

для слухачів підготовчих курсів

Центру довузівської підготовки ДВНЗ «ДонНТУ»

з дисципліни «Історія України»

Покровськ-2021

УДК 94(477)
М 54

Методичні рекомендації для слухачів підготовчих курсів Центру довузівської підготовки ДВНЗ «ДонНТУ» з дисципліни «Історія України» [Електронний ресурс] / уклад. І.О. Дмитрик, С.М. Клименко. – Покровськ : ДонНТУ, 2021. – 93 с.

Методичні рекомендації містять вступ, перелік тем із зазначенням основного змісту дисципліни «Історія України», дати найважливіших історичних подій, визначення понять та термінів, портрети та короткі довідки про історичних діячів, приклади тестових завдань за кожною темою, список рекомендованої літератури.

Розраховані на викладачів та слухачів підготовчих курсів Центру довузівської підготовки ДВНЗ «ДонНТУ» з дисципліни «Історія України».

Укладачі: Дмитрик І.О., к. істор.н, доцент кафедри історії та права;
Клименко С.М., викладач Селидівського гірничого технікуму.

Рецензент: Сурженко В.М., старший викладач кафедри історії та права.

Відповідальний за випуск: Моїсеєнко Л. М., зав.каф. ІтаП, к.іст.н.

Затверджено навчально-методичним відділом ДонНТУ,

Протокол № 6 від 23.02.2021 р.

Розглянуто на засіданні кафедри історії і права,

протокол № 7 від 03.02.2021 р.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
1. Перелік тем та основні результати навчально-пізнавальної діяльності слухачів підготовчих курсів	6
Тема 1. Вступ до історії України.....	6
Тема 2. Стародавня історія України.....	7
Тема 3. Русь-Україна (Київська держава).....	9
Тема 4. Королівство Руське (Галицько-Волинська держава). Монгольська навала.....	12
Тема 5. Руські удільні князівства у складі іноземних держав у другій половині XIV - перші половині XVI ст. Кримське ханство.....	14
Тема 6. Українські землі у складі Речі Посполитої в другій половині XVI ст.....	16
Тема 7. Українські землі у складі Речі Посполитої в першій половині XVII ст.....	19
Тема 8. Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст.....	21
Тема 9. Козацька Україна наприкінці 50 - 80-х рр. XVII ст.....	24
Тема 10. Українські землі наприкінці XVII - в першій половині XVIII ст.....	26
Тема 11. Українські землі в другій половині XVIII ст.....	29
Тема 12. Українські землі у складі Російської імперії наприкінці XVIII- в першій половині XIX ст.....	32
Тема 13. Українські землі у складі Австрійської імперії наприкінці XVIII - в першій половині XIX ст.....	34
Тема 14. Культура України кінця XVIII- першої половини XIX ст.....	36
Тема 15. Українські землі у складі Російської імперії в другій половині XIX ст.....	39
Тема 16. Українські землі у складі Австро-Угорщини в другій половині XIX ст.....	41
Тема 17. Культура України в другій половині XIX - на початку XX ст.....	43
Тема 18. Українські землі в складі Російської імперії в 1900-1914 рр.....	47
Тема 19. Українські землі у складі Австро-Угорщини в 1900-1914 рр.....	49
Тема 20. Україна в роки Першої світової війни.....	51
Тема 21. Початок Української революції.....	54
Тема 22. Розгортання Української революції. Боротьба за відновлення державності.....	57
Тема 23. Встановлення комуністичного тоталітарного режиму в Україні.....	60
Тема 24. Утвердження більшовицького тоталітарного режиму в Україні.....	62
Тема 25. Західноукраїнські землі в міжвоєнний період.....	65
Тема 26. Україна в роки Другої світової війни.....	68
Тема 27. Україна в перші повоєнні роки.....	71
Тема 28. Україна в умовах деєталінізації.....	74
Тема 29. Україна у період загострення кризи радянської системи.....	77
Тема 30. Відновлення незалежності України.....	81
Тема 31. Становлення України як незалежної держави.....	83
Тема 32. Творення нової України.....	86
2. Відповіді на тестові питання.....	89
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	91

ВСТУП

Пропоновані методичні рекомендації складено для слухачів підготовчих курсів Центру довузівської підготовки ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» з дисципліни «Історія України», враховуючи цілі, вимоги і зміст навчання історії в школі, закладені в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти та в чинній навчальній програмі з історії України для закладів загальної середньої освіти. Вони базуються на програмі зовнішнього незалежного оцінювання з історії України, що була затверджена у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 26.06. 2018 р. № 696. Програма зовнішнього незалежного оцінювання з історії України охоплює шкільний курс історії України від найдавніших часів до сьогодення і складається з 32 тем.

Вступне випробування з історії України передбачає перевірку рівня сформованості в абітурієнтів насамперед історичної компетентності, до елементів якої належать:

- хронологічна компетентність - уміння орієнтуватися в історичному часі, встановлювати близькі та далекі причинно-наслідкові зв'язки, розглядати суспільні явища в конкретно-історичних умовах, виявляти зміни і тяглість життя суспільства;
- просторова компетентність - уміння орієнтуватися в історичному просторі та знаходити взаємозалежності в розвитку суспільства, господарства, культури і природного довкілля;
- інформаційна компетентність - уміння працювати з джерелами історичної інформації, інтерпретувати зміст джерел, визначати їх надійність, виявляти і критично аналізувати розбіжності в позиціях авторів джерел;
- логічна компетентність - уміння визначати і застосовувати теоретичні поняття для аналізу й пояснення історичних подій та

явищ, ставити запитання та шукати відповіді, розуміти множинність трактувань минулого та зіставляти різні його інтерпретації;

- аксіологічна компетентність - уміння формулювати оцінку історичних подій та історичних постатей, суголосну до цінностей та уявлень відповідного часу чи відповідної групи людей, осмислювати зв'язки між історією і сучасним життям [4].

Структура методичних рекомендацій побудована таким чином, щоб допомогти слухачам підготовчих курсів Центру довузівської підготовки ДВНЗ «ДонНТУ» з дисципліни «Історія України» систематизувати набуті знання та навички в розрізі елементів історичної компетентності. Надані методичні матеріали містять вступ, перелік тем із зазначенням основного змісту, дати найважливіших історичних подій, визначення понять та термінів, портрети та короткі довідки про історичних діячів, приклади тестових завдань до кожної теми, відповіді на тестові питання, список рекомендованої літератури.

1.ПЕРЕЛІК ТЕМ ТА ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АБІТУРІЄНТІВ

Тема 1. Вступ до історії України

Історія України як наука. Періодизація історії України. Джерела з історії України: речові, усні, писемні, візуальні [4].

Значення понять і термінів:

Історія – наука, що вивчає розвиток людського суспільства та його закономірності.

Історія України – одна із складових історичної науки, що досліджує розвиток українського народу, його боротьбу за національно-державну незалежність та пов'язані з нею історичні події.

Хронологія – послідовність певних подій у часі.

Історичне джерело – речова або писемна пам'ятка, створена в процесі діяльності людини і збережена до наших днів, що дозволяє вивчати минуле людського суспільства й відображає його історичний розвиток.

Археологія – наука, що досліджує речові (матеріальні) пам'ятки та реконструює за ними стародавню історію людства.

Цивілізація – стадія розвитку людського суспільства, наступна після первісності, за якої виникають міста, писемність, нерівність між людьми та держава.

Література [1,2,3,4,6,11]

Тестові завдання для самоконтролю

- Археологія — це галузь історичної науки, що вивчає
А походження різних народів, їхню етнічну історію, розселення, побут і культуру.
Б архівні документи та писемні пам'ятки з метою залучення їх до наукового обігу.
В історичні та етнічні типи людини, пануючі в суспільстві системи образів і уявлень.
Г речові (матеріальні) пам'ятки та реконструює за ними давню історію людства.
- В основу археологічної періодизації стародавньої історії України покладено
А заняття первісної людини. В матеріал виготовлення знарядь праці.
Б природно-кліматичні умови. Г антропологічний тип людини.
- Що вивчає спеціальна історична дисципліна хронологія?
А герби В звичаї людей
Б датування подій Г прапори
- Яка з указаних держав існувала раніше?
А Галицько-Волинська держава В Козацька держава
Б Київська держава Г Литовсько-Руська держава
- Як називається твір у формі записок -спогадів про минулі події, в яких автор брав участь, був їхнім очевидцем чи сучасником, що є важливим історичним джерелом?
А акт В мемуари
Б декларація Г трактат
- Установіть відповідність.
1 антропологи А тлумачать писемні пам'ятки і аналізують мову
2 археологи Б визначають зовнішність за кістяками людей
3 етнографи В тлумачать і узагальнюють пам'ятки минувшини
4 історики Г розкопують та систематизують залишки минулих часів
Д пояснюють, як жили найдавніші люди, аналізуючи побут і звичаї
- Установіть послідовність перебування українських земель у складі різних держав.
А перебування у складі Австро-Угорської імперії
Б перебування у складі Литовсько-Руської держави
В перебування у складі СРСР
Г перебування у складі Речі Посполитої

8. Укажіть найвідоміші джерела з історії України.

- 1 Галицько-Волинський літопис
- 2 Богемський літопис
- 3 книга Еклезіаста
- 4 Подільський літопис
- 5 Краледворський рукопис
- 6 «Руська правда»
- 7 універсали гетьманів

Тема 2. Стародавня історія України

Поява та розселення людей на території України. Заняття привласнювального господарства. Неолітична революція. Поширення землеробства й скотарства на землях України. Ремесла. Трипільська і середньостогівська археологічні культури. Кочовики раннього залізного віку. Заснування античних міст-колоній у Північному Причорномор'ї та в Криму. Велике переселення народів. Перші писемні згадки про давніх слов'ян (венедів, антів, склавинів). Велике розселення слов'ян. Історичні витоки українського народу.[4]

Дати подій:

IV – середина III тис. до н. е. – розселення племен трипільської і середньостогівської археологічних культур на території України;

VIII–VI ст. до н. е. – Велика грецька колонізація;

друга половина V–VII ст. – Велике розселення слов'ян.

Значення понять і термінів:

Палеоліт – давній кам'яний вік, що тривав в Україні з 1 млн. р. тому до 11 тис. р. тому.

Привласнювальне господарство – форма господарської діяльності первісних людей, що складалася зі збиральництва, полювання, рибальства.

Мезоліт – середній кам'яний вік, що тривав з X тис. до н. е. по VI тис. до н. е.

Неоліт – новий кам'яний вік, що тривав з VI тис. до н. е. по IV тис. до н. е.

«Неолітична революція» – перехід від привласнювального господарства до відтворювального та інші зміни в життєдіяльності людини, які відбулися під час неоліту.

Відтворювальне (продуктивне) господарство – форма господарської діяльності первісних людей, що складалася з землеробства та скотарства.

Археологічна культура – сукупність схожих археологічних пам'яток, які належать до однієї доби, займають певну територію й мають спільні ознаки.

Енеоліт – мідно-кам'яний вік, історичний період, який тривав протягом IV – III тис. до н. е. і характеризується поширенням виробів з міді.

Бронзовий вік – історичний період, який тривав з кінця III тис. до н. е. по I тис. до н. е. і характеризується поширенням виробів із бронзи.

Ранній залізний вік – період в історії людства, коли люди почали використовувати залізо для виготовлення знарядь праці. На території України ця доба припадає на I тис. до н. е. – початок IV ст. н. е.

Колонізація – заселення та освоєння вільної території всередині країни або заснування поселень за межами своєї етнічної території.

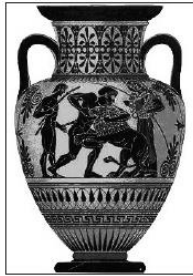
Кочовик – представник племені, що займався кочовим скотарством і постійно пересувалося в пошуках нових пасовищ.

Курган – високо насипана могила представника знаті кочових народів, поховальний пам'ятник, штучний пагорб, насип над стародавнім похованням.

Література [1,2,3,4,6,11]

Тестові завдання для самоконтролю [5].

1. Поява першого керамічного посуду - це характерна риса епохи
 А палеоліту.   В неоліту.
 Б мезоліту.   Г енеоліту.
2. Для племен Трипільської культури було характерним
 А використання залізних знарядь праці.
 Б упровадження трипільної системи землеробства.
 В виготовлення орнаментованого керамічного посуду.
 Г катакомбне поховання представників племінної знаті.
3. Найдавніший, за писемними джерелами, народ Північного Причорномор'я - це
 А гуни.   В сармати.
 Б скіфи.   Г кіммерійці.
4. Назвіть античну державу з монархічною формою правління:
 А Ольвія;
 Б Тіра;
 В Пантікапей;
 Г Херсонес.
5. Що об'єднує витвори мистецтва, зображені на фото?
 А виконані в «звіриному стилі»
 Б створені в добу раннього залізного віку
 В належать майстрам трипільської культури
 Г представляють мистецтво кочових народів

6. Установіть відповідність між періодом стародавньої історії України та змінами, що відбулися в цей період у житті суспільства.

1 палеоліт	А винайдення водного транспорту (плота, човна), приручення перших тварин
2 мезоліт	Б перехід до осілого способу життя, приручення більшості свійських тварин
3 неоліт	В використання перших знарядь праці, зародження мистецтва та релігійних уявлень
4 бронзовий вік	Г витіснення каменю штучним матеріалом у виробництві знарядь праці, приручення коня
	Д використання плуга для обробки землі, панування кочівників у степовій частині України
7. Установіть послідовність історичних процесів Стародавньої історії України.
 А Велике розселення слов'ян
 Б панування сарматів у Причорноморських степах
 В розселення племен трипільської культури на території України
 Г початок грецької колонізації Північного Причорномор'я
8. Що з наведеного стосується історії сарматських племен?
 1 грабіжницькі напади на придунайські провінції Римської імперії
 2 створення рабовласницької держави
 3 ведення осілого способу життя
 4 формування загонів важкоозброєної кінноти
 5 витіснення кіммерійців на Кримський півострів
 6 поширення християнства серед панівної верстви суспільства
 7 збереження пережитків матріархату

Тема 3. Русь-Україна (Київська держава)

Розселення східнослов'янських племінних союзів (поляни, сіверяни, уличі, тиверці, хорвати (білі хорвати), волиняни (дуліби, бужани), древляни). Назва «Русь». Руська земля.

Утворення Русі-України (Київської держави). Внутрішньо- та зовнішньополітична діяльність перших київських князів. Державотворення кінця X - середини XI ст. Запровадження християнства як державної релігії. «Руська правда». Правління наступників Ярослава Мудрого. Русь-Україна (Київська держава) в першій третині XII ст. Боротьба з половецькою загрозою.

Роздробленість Русі-України (Київської держави). Суспільно-політичне та господарське життя. Культура й духовність.

Дати подій:

860 р. - похід Аскольда на Константинополь, укладення першого відомого договору Русі з Візантією;

907, 911, 941, 944 рр. - походи князів на Константинополь;

882 р. - об'єднання північних та південних руських земель Олегом;

988 р. - запровадження християнства як державної релігії;

1019-1054 рр. - князювання Ярослава Мудрого в м. Київ;

1036 р. - розгром печенігів князем Ярославом Мудрим;

1097 р. - Любецький з'їзд (снем) князів;

1113 р. - укладення «Повісті минулих літ»; початок правління Володимира Мономаха в м. Київ;

1187 р. - перша згадка назви «Україна» в писемних джерелах, створення «Слова о полку Ігоревім» [4].

Персоналії:

Особа	Факти біографії
Аскольд	Київський князь до 882 р. У 860 р. здійснив перший похід русичів на Візантію і першим серед руських князів особисто прийняв християнство. За «Повістю минулих літ» був боярином Рюрика, який осів у Києві й почав самостійно правити. За іншою версією Аскольд був нащадком Кия. Можливо Аскольд правив разом з Діром. Був убитий Олегом у 882 р.
Олег	Засновник і князь Київської держави (882-912 рр.). Об'єднав північні та південні руські землі, здійснив переможні морські походи на Візантію 907, 911 рр., уклав вигідні для Русі договори з Візантією, які надавали пільги руським купцям і послам.
Ігор	Князь Київської держави (912-945 рр.), син Рюрика. У 941 р. та 944 р. здійснив невдалі походи проти Візантії, уклав нову торговельну угоду. Загинув під час повторного збирання данини з деревлян.
Ольга	Княгиня Київської держави (945-964 рр.), жінка Ігоря. Помстилася деревлянам. Провела реформу збору данини, чітко визначивши її розміри (уроки) і місця збирання (погости). Відвідала Константинополь. Особисто прийняла християнство.
Святослав	Князь Київської держави (964-972 рр.). Розгромив Хозарський каганат і Волзьку Булгарію, здійснив два походи на Дунайську Булгарію, загинув у бою з печенігами біля Дніпрових порогів.
Володимир Великий	Князь Київської держави (980-1015 рр.), син Святослава. Завершив об'єднання руських земель, запровадив християнство як державну релігію в 988 р., збудував систему укріплень для захисту кордонів

	від печенігів.
Ярослав Мудрий	Князь Київської держави (1019-1054 рр.), син Володимира Великого. Розширив кордони Київської Русі на Заході, прийняв перший писаний звід законів «Руська Правда», сприяв утвердженню християнства, установив династичні зв'язки з Візантією, Францією, Польщею, Угорщиною, Швецією, Норвегією тощо («Тесть усієї Європи», «шлюбна дипломатія»). Розгромив печенігів у 1036 р. Побудував у 1037 р. собор святої Софії. Заснував першу бібліотеку на Русі.
Ізяслав, Святослав та Всеволод Ярославовичі	Сини Ярослава Мудрого, які правили у формі тріумвірату (з 1054 р. по 1073 р.)
Володимир Мономах	Князь Київської держави. (1113-1125 рр.). Був запрошений на престол киянами. Тимчасово відновив централізовану одноосібну владу. Перш, ніж стати правителем Русі, був Переяславським князем. Ініціатор Любецького з'їзду 1097 р. Автор «Повчання дітям». Здійснив переможні походи проти половців.
Мстислав Володимирович	Князь Київської держави (1125- 1132 рр.), син Володимира Мономаха. Зберіг єдність руських земель. Після смерті у 1132 р. Київська держава остаточно розпадається на окремі князівства.
Ярослав Осмомисл	Князь Галицького князівства (1153-1187 рр.), за правління якого воно досягло найбільшої могутності. Зміцнив князівську владу й боровся зі спробами бояр утручатися в державні справи, воював з половцями.
Митрополит Іларіон	Перший митрополит-русич (з 1051 р.), уславився як оратор і письменник. Автор твору «Слово про закон і благодать».
Антоній Печерський	Чернець, один із засновників і керівників Києво-Печерського монастиря.
Іконописець Алімпій	Чернець Києво-Печерського монастиря, перший відомий давньоруський іконописець, мозаїст і ювелір.
Літописець Нестор	Укладач «Повісті минулих літ» у 1113 р., чернець Києво-Печерського монастиря.

Значення понять і термінів:

Племінний союз – територіальне й політичне об'єднання кількох сусідніх племен.

Князь – спочатку племінний вождь, потім - глава феодальної держави (великий князь) або окремого політичного утворення - князівства (удільний князь) в Київській Русі і Литві.

Полюддя – щорічний об'їзд у Київській державі князем з його дружиною власних володінь і підлеглих племен з метою збирання данини.

Язичництво – система релігійних вірувань, поглядів, і обрядів; багатобожжя; позначення дохристиянських вірувань. У східних слов'ян набуло форми обожнення сил природи, тварин та рослин, а також людиноподібних істот: русалок, берегинь та ін.

Християнство – одна з світових релігій. Виникло в I ст. н. е. в східних провінціях Римської імперії. Має три основні напрямки: православ'я, католицизм, протестантизм. Основа — віра в Ісуса Христа — рятівника світу.

Шлюбна дипломатія – встановлення дипломатичних відносин шляхом укладання шлюбів між представниками правлячих родів тих чи інших країн.

Роздробленість – процес децентралізації Русі, послаблення влади великого київського князя в період феодалізму. Поділ держави на окремі князівства (феодальні володіння).

Віче – народні збори в давніх слов'ян, у Київській Русі, на яких розв'язувалися важливі громадські та державні справи.

Вотчинне землеволодіння – в часи Київської держави одна з форм феодальної земельної власності, що належала привілейованим феодалам – князям, боярам, монастирям,

передавалася у спадок.

Умовне землеволодіння – одна з форм феодальної земельної власності в часи Київської держави, за якої князь за службу надавав помістя боярам чи дружинникам.

Боярин – великий землевласник в Київській державі, представник вищої привілейованої верстви феодального суспільства, нащадки родоплемінної знаті східних слов'ян.

Смерд – вільний селянин, який мав своє господарство, володів землею, виплачував державі данину, виконував на її користь певні повинності.

Ізгой – особа, яка з певних причин випала зі своєї соціальної групи населення Київської держави й втратила з нею зв'язок.

Закуп – тимчасово залежні селяни в Київській державі, які через різні обставини втратили власне господарство і змушені були працювати на феодала за купу (грошову позичку).

Рядович – категорія залежного населення в Київській державі, що згадується в історичних джерелах XI–XII ст.; селяни, які укладали із землевласником договір (ряд) про найм і відповідно до цього працювали в його господарстві.

Холоп – особа, яка перебувала у повній залежності від свого господаря, близька за суспільним становищем до раба.

Ікона – зображення Ісуса Христа, Богородиці або святих, якому християнська церква приписує священний характер.

Мозайка – зображення, набране з різнокольорової смальти (непрозоре скло) чи камінців.

Фреска – картина, написана фарбами по свіжій вогкій штукатурці.

Книжкові мініатюри – ілюстрації, якими оздоблювали рукописні книги.

Билина – народна епічна пісня героїко-патріотичного характеру (билини про Альошу Поповича, Іллю Муромця, Добриню Микитича тощо)

Літопис – історико-літературний твір, в якому оповідь ведеться за роками.

Література [1,2,3,4,6,11]

Тестові завдання для самоконтролю [5]

1. До кого велика княгиня київська Ольга звернулася із такими словами: *«Більше вже не хочу мститися - хочу тільки взяти з вас невелику данину. Дайте мені від кожного двору по три голуби і по три горобці...»*?
А дулібів   В дреговичів
Б древлян   Г уличів
2. Кому з великих князів київських візантійські послы передали такі слова свого імператора: *«Не годиться християнам віддавати [заміж] за язичників. Якщо хрестишся, то і це одержиши, і царство небесне приймеш, і з нами однієї віри будеш. Коли ж не хочеш цього робити, то не можемо віддати сестри своєї за тебе»*?
А Ігорю   В Святославу
Б Ярославу   Г Володимиру
3. Позначте факт, що стосується життя й діяльності Ярослава Мудрого:
А проводив антихристиянську політику;   В призначив митрополитом Іларіона;
Б переміг у 83 походах проти половців;   Г збудував Десятинну церкву.
4. Зображені на фото шедеври давньоруського зодчества є пам'ятками архітектури

А Новгорода
Б Києва

В Чернігова
Г Галича

5. У якому році на з'їзді руських князів ухвалено таке рішення:
«...Кожен хай держить отчину свою: Святополк – Ізславів [уділ]; Володимир – Всеволодів [уділ]; Давид, Олег, Ярослав – Святославів [уділ]; іншим [хай будуть] уділи, які їм роздав Всеволод...»?
 А 1054 р. В 1113 р.
 Б 1097 р. Г 1187 р.
6. Установіть відповідність між іменем великого князя київського та його історичною роллю.
1 Олег	А розгромив Хозарський каганат
2 Святослав	Б запровадив перший постійний податок – десятину
3 Володимир Великий	В об'єднав північні та південні руські землі
4 Ярослав Мудрий	Г організував проведення Любецького з'їзду князів
	Д уклав перший кодифікований збір руських законів
7. Установіть послідовність створення давньоруських літературних пам'яток.
 А «Ізборник Святослава»
 Б «Остромирове Євангеліє»
 В «Слово о полку Ігоревім»
 Г «Повість минулих літ» (перша редакція ченця Нестора)
8. Які з наведених тверджень можна використати для характеристики пам'ятки архітектури, зображеної на фото?

- 1 споруда була першим кам'яним храмом Київської держави.
- 2 спорудження храму було завершено за князювання Ярослава Мудрого.
- 3 до наших днів пам'ятка збереглася у первісному вигляді.
- 4 згідно з «Повістю минулих літ» храм було зведено на честь перемоги над печенігами.
- 5 при храмі було створено першу відому бібліотеку на Русі.
- 6 споруду було зведено з дотриманням канону та традицій готичної архітектури.
- 7 храм поєднував у собі функції культової споруди та дитинця.

Тема 4. Королівство Руське (Галицько-Волинська держава).

Монгольська навала

Об'єднання Галицького та Волинського князівств. Розбудова Галицько – Волинської держави (королівства Руського) в 1238–1264 рр. Монгольська навала на південно-західні землі Русі. Королівство Руське (Галицько–Волинська держава) за нащадків Данила Романовича. Суспільно-політичне та господарське життя. Культура й духовність [4].

Дати подій:

- 1199 р. - утворення Галицько-Волинської держави;
- 1223 р.- битва біля р. Калка;
- 1238-1264 рр. - правління Данила Романовича;
- 1240 р. - захоплення м. Київ монголами;
- 1245 р. - битва біля м. Ярослав; поїздка Данила Романовича в Золоту Орду;
- 1253 р. - коронування Данила Романовича.

Персоналії:

Особа	Факти біографії
Роман Мстиславович	Князь Галицько-Волинської держави (1199-1205 рр.). У 1199 р. об'єднав Галицьке та Волинське князівства, поширив свою владу на Київське у 1202 р., придушив опір боярської опозиції, захищав кордони держави від військ половців. Був убитий у 1205 р. у битві з поляками під Завихвостом.
Данило Романович (король Данило)	Князь Галицько-Волинської держави (1238-1264 рр.), син Романа Мстиславича. За правління Данила Романовича князівство досягло найбільшого піднесення. Формально визнав залежність від Золотої Орди. У 1253 р. був коронований у Дорогочині. Заснував у 1256 р. м. Львів.
Лев Данилович	Правитель Галицько-Волинського князівства (1264-1301 рр.), син Данила Галицького.
Юрій I Львович	Правитель Галицько-Волинського князівства (1301-1308 рр.), онук Данила Романовича. Носив титул «короля Русі». Заснував у 1303 р. Галицьку митрополію.
Юрій II Болеслав	Останній правитель Галицько-Волинського князівства (1325-1340 рр.). Був отруєний галицькими боярами. Після його смерті українські землі потрапляють під владу іноземних держав

Значення понять і термінів:

Ярлик - грамота хана Золотої Орди. Дозвіл руським князям правити тими чи іншими землями.

Баскак – урядовець хана Золотої Орди, який за його дорученням здійснював облік населення та збирання данини на підкорених монголами землях.

Література [1,2,3,4,6,11]**Тестові завдання для самоконтролю [5]**

- У битві на річці Калка (1223 р.) союзниками руських князів були
  - А хозари.
  - В монголи.
  - Б половці.
  - Г печеніги.
- Укажіть факти, з якими пов'язане ім'я князя Романа Мстиславовича.
  - А боротьба з монголо-татарською навалюю, намагання утворити антимонгольську коаліцію, коронація Папою Римським.
  - Б запровадження християнства, проведення адміністративної реформи, будівництво «змєвих валів».
  - В відновлення єдності Галицько-Волинського князівства, перемога над хрестоносцями у Дорогичинській битві, заснування міст — Львова і Холма.
  - Г приборкання свавільного боярства, поширення своєї влади на Київ, загибель 1205 р. біля польського міста Завихвоста.
- 1199–1205 роки — це період в історії Галицько-Волинського князівства, для якого було характерним
  - А утворення та становлення єдиної держави, поширення влади князя на Київ і Київську землю.
  - Б розпад єдиної держави, зростання самостійності бояр, втручання у внутрішні справи сусідніх держав.
  - В відновлення державної єдності, намагання створити антимонгольську коаліцію європейських держав.
  - Г ослаблення золотоординської залежності, боротьба з Польщею й Литвою за Люблінську та Берестейську землі.
- Що було спільного в правлінні князів Галицько-Волинської держави Романа Мстиславовича та Данила Романовича?
  - А приборкання боярської опозиції
  - В боротьба з Тевтонським орденом
  - Б розбудова Галицької митрополії
  - Г створення антимонгольської коаліції

5. Головне завдання зовнішньої політики князя Данила Галицького в другій половині 40—60-х рр. XIII ст. полягало в
- А розширенні території держави за рахунок володінь Угорщини.
  - Б здобутті великокнязівського столу в Литві для свого сина Лева.
  - В укладенні союзу з Польщею для відсічі агресії Тевтонського ордену.
  - Г створенні коаліції європейських держав для боротьби із Золотою Ордою.
6. Установіть відповідність між поняттям та його значенням.
1 Золота Орда	А столиця монгольської держави, заснована Батиєм
2 баскак	Б грамота-дозвіл на володіння землями, яку видавав монгольський хан
3 ярлик	В назва монгольської держави, заснованої ханом Батиєм
4 улус	Г намісник хана, який вів облік населення та збирав данину руських князівств
	Д удільні володіння нащадків Чингізхана, які згодом стали самостійними державами
7. Установіть хронологічну послідовність подій.
- А зруйнування Києва монголо-татарами
  - Б битва на річці Калка
  - В коронація Данила Романовича Папою Римським
  - Г об'єднання Волинського та Галицького князівства в єдину державу
8. Які з наведених подій відбулись в XIII ст.?
- 1 створення Романом Мстиславовичем Галицько-Волинського князівства
  - 2 коронування Данила Романовича
  - 3 перша згадка назви «Україна» в писемних джерелах
  - 4 князювання Юрія II Болеслава
  - 5 князювання Володимира Мономаха
  - 6 захоплення м. Київ монголами
  - 7 поїздка Данила Романовича в Золоту Орду

Тема 5. Руські удільні князівства у складі іноземних держав

Змагання Польщі та Литви за Галицько-Волинську спадщину. Входження українських земель до складу сусідніх держав (Угорське королівство, Молдавське князівство, Османська імперія, Московське царство). Кревська унія. Велике князівство Руське Свидригайла. Остаточна ліквідація Волинського та Київського удільних князівств. Утворення Кримського ханства. Перехід кримських ханів у васальну залежність від Османської імперії. Виникнення козацтва. Соціально-економічне життя. Культура й духовність [4].

Дати подій:

- 1362 р. - битва біля р. Сині Води;
- 1385 р. - укладення Кревської унії;
- 40-і рр. XV ст. - утворення Кримського ханства;
- 1478 р. - визнання Кримським ханством васальної залежності від Османської імперії;
- 1489 р. - перша згадка про українських козаків у писемних джерелах;
- 1514 р. - битва біля м. Орша.

Персоналії:

Особа	Факти біографії
Ольгерд	Великий князь литовський, син Гедиміна. У битві на річці Сині Води у 1362 р. завдав поразки Золотій Орді та приєднав до Литви українські землі (Київщину, Чернігівщину, Переяславщину, Поділля).

Вітовт	Великий литовський князь, двоюрідний брат Ягайла. Боровся проти Кревської унії за самостійність Литви.
Свидригайло	Великий литовський князь 1430-1432 рр., який боровся проти унії з Польщею. Спирався на підтримку українських і білоруських князів. Був убитий під час громадянської війни із Сигізмундом.
Хаджі-Гірей	Засновник держави Кримське ханство, перший хан з кримської династії Гіреїв.
Костянтин Іванович Острозький	Український православний магнат 1460-1530 рр., волинський князь, видатний полководець і державний діяч Великого князівства Литовського, організував захист українських земель від набігів кримських татар, брав участь у московсько-литовських війнах, надавав підтримку православній церкві.
Юрій Дрогобич	Український вчений, доктор філософії і медицини. Був професором Краківського і ректором Болонського університетів. Автор "Прогностичної оцінки поточного 1483 р." – першого друкованого твору, написаного українцем і виданого у Римі.

Значення понять і термінів:

Шляхтич – назва феодалів у Польщі, Литві та Україні, основним заняттям яких була військова служба.

Магдебурзьке право – право міст на самоврядування, що звільняло їх від управління та суду феодалів.

Магістрат – адміністративний орган управління містом, яке отримало магдебурзьке право. Орган міського самоврядування на чолі з війтом, який складався з двох колегій - лави і ради.

Цех – об'єднання ремісників однієї чи кількох споріднених спеціальностей для захисту своїх інтересів, виробництва й збуту товарів.

Дике поле – історична назва нерозмежованих і слабо заселених причорноморських степів.

Козак – термін тюркського походження, що означає вільну людину, шукача пригод; представник суспільного стану вільних від кріпосного права людей, які обороняли Україну від загарбників і вели господарську діяльність.

Література [1,2,3,4,6,11]

Тестові завдання для самоконтролю [5]

- Включення в XIV ст. земель Південно-Західної Русі до складу Великого князівства Литовського було результатом боротьби з

А Великим князівством Московським.	В Тевтонським орденем.
Б Польським королівством.	Г Золотою Ордою.
- До складу Великого князівства Литовського більша частина українських земель увійшла за правління князя

А Свидригайла.	В Ольгерда.
Б Гедиміна.	Г Вітовта.
- Який князь очолив боротьбу українсько-литовської опозиції проти Польщі після смерті Вітовта?

А Міндовг	В Свидригайло
Б Ягайло	Г Сигізмунд
- Загальна назва міського уряду, що набула поширення на початку XIV ст. в українських містах, де функціонувало міське самоврядування, – це

А «цех».	В «вотчина».
Б «віче».	Г «магістрат».
- Про якого діяча йдеться в поданому тексті:
«Навчався у Краківському університеті. Викладав медицину, філософію та астрономію в Болонському університеті, упродовж 1481—1482 рр. був ректором цього навчального закладу. Є першим відомим українським автором друкованої книги «Прогностична оцінка поточного 1483 року»?

А К. Острозького	В Ю. Дрогобича
------------------	----------------

Б Ш. Фіоля

Г С. Кленовича

6. Установіть державну приналежність українських земель на кінець XV ст.
1 Буковина	А Велике князівство Литовське
2 Чернігово -Сіверщина.	Б Велике князівство Московське
3 Галичина, Західне Поділля	В Молдавське князівство
4 Київщина, Східне Поділля	Г Угорське королівство
	Д Польське королівство
7. Установіть хронологічну послідовність подій.
- А утворення Кримського ханства
Б перша згадка про українських козаків у писемних джерелах
В Кревська унія
Г битва на р. Сині Води
8. Визначте характерні риси суспільно-політичного життя Великого князівства Литовського в XIV-XV ст.
- 1 ліквідація дорадчого та станово-представницького органів державної влади
2 здійснення судочинства на основі норм «Руської правди»
3 поступова ліквідація удільних князівств
4 формування реєстрового козацтва
5 укладення міждержавних уній
6 посилення залежності литовських князів від ханів Золотої Орди
7 утвердження абсолютної монархії як форми державного правління

Тема 6. Українські землі у складі Речі Посполитої в другій половині XVI ст.

Люблінська унія та її вплив на українські землі. Зміни в соціальній структурі українського суспільства. Виникнення Запорозької Січі. Повстання 1590-х рр. Братський рух. Утворення УГКЦ. Культура й духовність [4].

Дати подій:

1556-1561 рр. - створення Пересопницького Євангелія;

1556 р. - заснування князем Дмитром Вишневецьким на о. Мала Хортиця першої відомої Січі;

1569 р. - Люблінська унія: утворення Речі Посполитої;

1586 р. - утворення першої братської (слов'яно-греко-латинської) школи у м. Львів;

1596 р. - Берестейська церковна унія: утворення Української греко-католицької церкви (УГКЦ).

Персоналії:

Особа	Факти біографії
Василь-Костянтин Костянтинович Острозький (бл. 1526—1608)	Видатний політичний і культурний діяч. У 1559 р. став київським воєводою – оборонцем українських земель від татарських нападів, як і його батько. Один з найзаможніших і найвпливовіших магнатів Речі Посполитої. Завдяки чималим земельним володінням його називали «некоронованим королем Русі». Був великими шанувальником і покровителем освіти, науки й мистецтва в Україні. Своім коштом він відкрив близько 30 шкіл, заснував Острозьку академію (1578 р.) – прототип вищої школи в Україні. При академії була влаштована друкарня, в якій Іван Федоров випустив «Острозьку Біблію» (1581 р.), а також значну кількість антиуніатської літератури. Саме Острозька академія стала підґрунтям широкого оновлення національної освіти в Україні кінця XVI — початку XVII ст.

Дмитро Вишневецький	Засновник першої Запорозької Січі у 1556 р. на о. Мала Хортиця. Походив із великокнязівського роду Гедиміновичів, мав значні маєтки, обіймав посади канівського й черкаського старости. Очолив низку козацьких походів на Крим і навіть на Туреччину. У 1563 р. Вишневецький був виданий туркам Молдавією і страчений у Константинополі. В історію увійшов під іменем Байда.
Криштоф Косинський	Керівник козацько-селянського повстання 1591-1593 рр. Гетьман реєстрового козацтва, дрібний шляхтич із Підляшшя. Був позбавлений отриманого за службу маєтку, через що і розпочав повстання.
Северин Наливайко	Керівник козацько-селянського повстання 1594-1596 рр. Служив у війську магната Острозького, коли в нього відібрали землю. С. Наливайко залишив службу і створив повстанський загін, до якого приєдналися запорозькі козаки з гетьманом Григорієм Лободою. Навіть поляки визнавали, що він був «людиною надзвичайною».
Іван Федорович (бл. 1525—1583)	Першодрукар і книговидавець, засновник друкарні у Львові, де видав перші книги «Апостол» і «Буквар», а в друкарні Острога – Острозьку Біблію.
Герасим Смотрицький	Культурно-освітній діяч, письменник, педагог, перший ректор Острозької академії, головний перекладач і редактор Острозької Біблії, автор полемічного твору «Ключ царства небесного...».
Іпатій Потій	Видатний діяч греко-католицької церкви, палкий прихильник церковної унії, другий греко-католицький митрополит.
Мелетій Смотрицький	Письменник-полеміст, мовознавець, православний церковний діяч кінця XVI - початку XVII ст. Автор твору «Тренос» («Плач») та підручника церковнослов'янської мови «Граматика».

Значення понять і термінів:

Воєводство –адміністративна одиниця у Великому князівстві Литовському та Польщі XV-XVIII ст., яку очолював воєвода.

Низове козацтво (запорізькі, січові, нереєстрові козаки) – частина українського козацтва, що не була включена до складу реєстру й перебувала на землях близько до нижньої течії Дніпра. Осередком їх слугувала Запорізька Січ.

Реєстрове козацтво – частина українського козацтва, яка перебувала на військовій службі Речі Посполитої і була внесена до спеціальних списків-реєстрів. У 1572 за наказом польського короля Сигізмунда II Августа з козаків (300 осіб) було сформоване наймане військо для охорони південно-східних кордонів.

Городове козацтво – частина українського козацтва, яка на відміну від низового запорізького козацтва проживала не на Січі, а на волостях, або на городах, тобто на землях, що були під владою місцевої адміністрації Великого князівства Литовського. Виникли у першій половині XVI ст., одержували від уряду платню. 1572 значну частину городових козаків взято на державну службу і внесено до реєстру.

Запорозька Січ – організація українського козацтва, що сформувалася в середині XVI ст. за Дніпровськими порогами; укріплене земляними валами й дерев'яним частоколом поселення, у якому розташовувався козацький гарнізон, запаси зброї, боєприпасів та продовольства.

Старшина –привілейована верхівка українського козацтва, військове та адміністративне керівництво Запорозької Січі (кошовий отаман, суддя, осавул, писар, курінні отамани).

Кошовий отаман – найвища виборна посада козаків на Січі. Отаман мав верховну адміністративну, судову та військову владу

Гетьман – 1) у Польщі та Великому князівстві Литовському з другої половини XV ст. — командував збройними силами (існували коронний гетьман і його помічник польний гетьман; 2) Після утворення 1572 українського реєстрового козацького війська гетьманом

почали називати його керівників. 3) Після відновлення 1648 Української держави гетьман став її головою. У його руках була зосереджена уся повнота законодавчої, виконавчої та судової влади. Посада остаточно скасована 1764.

Клейноди – спеціальні військові знаки, регалії та атрибути Війська Запорозького. До клейнодів українського козацтва у XVI–XVIII ст. належали прапор (корогва), печатка, булава, бунчук, литаври тощо.

Українська греко-католицька церква – назва церкви, яка виникла внаслідок проголошеного в 1596 р. на церковному соборі в Бересті об'єднання католицької та православної церков

Братство – релігійні та культурно-просвітницькі товариства, створювані православними міщанами при церковних парафіях (приходах) України в XV–XVII ст.

Полемічна література – література присвячена проблемам церковно-релігійного життя і зокрема, суперечці навколо ідеї об'єднання церков унаслідок Берестейської унії.

Література [1,2,3,4,7,14]

Тестові завдання для самоконтролю[5]

1. Укажіть мету братського руху на українських землях у XVI ст.
А визнання станових привілеїв українського козацтва
Б захист і підтримка православної церкви
В укладення унії між католицькою і православною церквами
Г ліквідація кріпосної залежності українського селянства
2. Вважають, що Запорозька Січ була заснована:
А Дмитром Вишневецьким; В Криштофом Косинським;
Б Степаном Разіним; Г Петром Сагайдачним.
3. Одним із наслідків укладення Люблінської унії є
А відновлення удільних князівств на українських землях.
Б ліквідація міського самоврядування на основі Магдебурзького права.
В скасування Литовських Статутів і впровадження польського судочинства.
Г колонізація та денаціоналізація української шляхти.
4. Про який соціально-економічний процес ідеться в Литовському статуті 1588 р.? *«Якби якийсь вотчинний підданий або селянин пішов від котрогось боярина, не переходячи до іншого [боярина], і той, від якого піде, не шукав би того підданого або селянина десять років, — надалі йому до нього нема діла».*
А обезземелення В закріпачення
Б окатоличення Г колонізація
5. Хто з представників української магнатерії публічно виступив проти унії православної та католицької церков:
А Д.Вишневецький; В О.Чарторийський;
Б К.Острозький; Г Б.Корецький.
6. Установіть відповідність.
1 М. Рогоза А перший ректор Острозької академії; автор першої друкованої пам'ятки української полемічної літератури «Ключ царства небесного»
2 І. Федоров Б київський воєвода, князь; опікувався наукою, церквою; своїм коштом заснував академію; його називали «некоронованим королем Русі»
3 В.-К. Острозький В походив із давнього литовсько-руського князівського народу; був старостою черкаським і канівським; засновник першої Січі
4 Г. Смотрицький Г один із першодрукарів на українських землях; надрукував «Буквар», «Апостол», Острозьку Біблію
Д один з ініціаторів Брестської церковної унії; був першим митрополитом греко-католицької церкви
7. Установіть хронологічну послідовність подій.
А Берестейська церковна унія
Б заснування реєстрового козацтва
В укладання Люблінської унії
Г заснування першої Січі на острові Мала Хортиця

8. Що із зазначеного є прикладом культурного життя на українських землях у другій пол. XVI ст.?

- 1 заснування в Острозі слов'яно-греко-латинської академії
- 2 заснування Києво-Могилянської колегії
- 3 створення Пересопницького Євангелія
- 4 створення козацьких літописів
- 5 заснування Глухівської співочої школи
- 6 видання у Львові І. Федоровим «Апостола» та «Букваря»
- 7 відновлення ієрархії православної церкви

Тема 7. Українські землі у складі Речі Посполитої в першій половині XVII ст.

Зміни в соціально-економічному житті. Морські походи козаків. Участь українського козацтва у війнах Речі Посполитої проти Московського царства та Османської імперії. Козацькі повстання 1620-1630-х рр. «Ординація Війська Запорозького...». Культура. Відновлення вищої православної церковної ієрархії 1620 р. Духовність[4].

Дати подій:

- 1618 р.** - похід козаків під проводом гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного на м. Москва;
- 1621 р.** - Хотинська битва;
- 1625 р.** - Куруківська угода;
- 1632 р.** - «Пункти для заспокоєння руського народу», утворення Київської колегії;
- 1637-1638 рр.** - повстання під проводом Павла Павлюка, Якова Острянина, Дмитра Гуні.

Персоналії:

Особа	Факти біографії
Петро Конашевич-Сагайдачний (1570-1622)	Політичний діяч, гетьман реєстрового козацтва, який очолив морські походи козаків на турецькі фортеці Ізмаїл, Трапезунд, Синоп, Кафу. У 1618 р. повів козацьке військо разом з поляками на Москву, Польща отримала Смоленську і Сіверську землі. З ініціативи Сагайдачного в 1620 р. було відновлено ієрархію православної церкви, митрополитом стає Йов Борецький. Допомігав полякам у Хотинській війні 1621 р. де був смертельно поранений.
Тарас Федорович	Керівник козацького повстання 1630-1631 рр.
Іван Сулима	Керівник козацького повстання 1635 р., під час якого була зруйнована фортеця Кодак.
Йов Борецький	Перший митрополит відновленої у 1620 р. православної церкви в Україні.
Петро Могила (1596—1647)	Митрополит української православної церкви з 1632 р. Брав участь у битві під Хотиним. Згодом постригся в ченці. З початку XVII ст. архімандрит Києво-Печерської лаври, 1632–1647 рр. – митрополит Київський і Галицький. У 1632 р. домігся від королівської влади визнання вищої православної церковної ієрархії. Восени 1631 р. заснував Лаврську школу, незабаром цю школу було об'єднано з Київською братською, і з 1632 р. постає Києво-Могилянська колегія. Автор богослужбової книги «Требник» (1646 р.).

Значення понять і термінів:

Фільварок – багатогалузевий господарський комплекс, що ґрунтувалися на щотижневій праці кріпосних селян і був орієнтований на виробництво продуктів на продаж.

Кріпак – особисто залежний від поміщика та прикріплений до земельного наділу селянин.

Панщина – примусова та неоплачувана праця селян у господарстві пана.

«Золотий спокій» – назва поляками періоду 1638-1648 через відсутність значних виступів козаків на відміну від попередніх років, коли відбулися повстання під керівництвом Т. Федоровича, І. Сулими, П. Павлюка, Я. Острянина, Д. Гуні.

Література [1,2,3,4,7,14]

Тестові завдання для самоконтролю[5]

1. Спираючись на подану карту, можна схарактеризувати зовнішньополітичну діяльність гетьмана

А Д. Вишневецького.

В Б. Хмельницького.

Б П. Сагайдачного.

Г П. Дорошенка.

2. Яке з визначень відповідає поняттю фільварок:

А феодальне господарство, яке орієнтоване на ринок і ґрунтується на застосуванні панщини;

Б феодальний маєток, який існує за рахунок натурального господарства;

В дрібне селянське господарство, з якого сплачується натуральний або грошовий податок на користь феодала;

Г самоврядна громада ремісників однієї чи кількох спеціальностей

3. Про якого діяча йдеться в уривку з історичного джерела?

«Політичний, церковний, освітній діяч Речі Посполитої. З 1627 р. — архімандрит Києво-Печерського монастиря. У 1632 р. домогся від королівської влади визнання вищої православної церковної ієрархії. Для підвищення культурно-освітнього рівня православних священиків заснував Лаврську школу...»

А П. Могила

В Й. Кондзелевича

Б Ф. Прокоповича

Г В.-К. Острозького

4. «Ординацією Війська Запорозького реєстрового, що перебуває на службі Речі Посполитої» 1638р. було передбачено:

А утворення реєстрового козацтва з правом на незалежність від польської адміністрації, звільненого від державних податків та повинностей

Б зменшення козацького реєстру до 6 тис. осіб, ліквідацію виборності козацької старшини, скасування козацького судочинства

В збільшення козацького реєстру до 10 тис. осіб, надання козакам права землеволодіння, власної судової влади, володіння містом Трахтемирів

Г скасування реєстру та зрівняння в правах усіх козаків у Речі Посполитій, повернення прав та майна православної церкви

5. Десятиліття «Золотого спокою» - це період в історії Речі Посполитої, що тривав

А від козацького повстання під проводом С. Наливайка до морських походів козаків на чолі з П. Сагайдачним на володіння Османської імперії.

Б від укладення польсько-литовської міждержавної Люблінської унії до початку польсько-турецької Хотинської війни.

В від придушення козацького повстання під проводом П. Бута, Я. Острянина, Д. Гуні до початку Національно-визвольної війни на чолі з Б. Хмельницьким.

Г від укладення польсько-московського Віленського перемир'я до укладення «Вічного миру» між Річчю Посполитою та Московським царством.

6. Установіть відповідність між подією другої половини XVI - першої половини XVII ст. та її наслідком для українських земель.
1 утворення Речі Посполитої	А започаткування книгодрукування
2 укладення Берестейської унії	Б поширення фільварків
3 заснування перших православних братств у Львові	В розкол православної церкви
4 обрання П. Могили Київським митрополитом	Г масове покаяння селянства
	Д реформування православної церкви
7. Установіть послідовність суспільно-політичних подій другої половини XVI — першої половини XVII ст.
- А участь козацького війська на чолі з гетьманом П. Сагайдачним у Хотинській війні
 Б розгортання козацько-селянського повстання під проводом К. Косинського
 В заснування князем Д. Вишневецьким на о. Мала Хортиця першої відомої Січі
 Г ухвалення польським сеймом «Ординації Війська Запорозького реєстрового, що перебуває на службі Речі Посполитої»
8. Гетьман П. Конашевич-Сагайдачний уславився тим, що:
- 1 сприяв відновленню вищої ієрархії православної церкви на українських землях.
 2 очолював удачі морські походи козаків проти Османської імперії.
 3 знищив фортецю Кодак, збудовану поляками для контролю над Запорозькою Січчю.
 4 збудував першу Запорозьку Січ на о. Мала Хортиця.
 5 підтримував видавничу діяльність Івана Федорова.
 6 відстоював інтереси української шляхти на Люблінському сеймі.
 7 відіграв вирішальну роль у перемозі польсько-козацького війська в битві під Хотиним.

Тема 8. Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст.

Національно-визвольна війна українського народу. Зміни в суспільно-політичному житті. Утворення української козацької держави - Війська Запорозького. Внутрішньо- та зовнішньополітична діяльність уряду Богдана Хмельницького [4].

Дати подій:

- 1648 р. - Жовтоводська, Корсунська та Пилявецька битви;
 1649 р. - Зборівська битва, Зборівський договір;
 1651 р. - Берестецька битва, Білоцерківський договір;
 1652 р. - Батозька битва;
 1653 р. - Жванецька облога, Кам'янецький договір;
 1654 р. - Переяславська рада, українсько-московський договір («Березневі статті»);
 1656 р. - московсько-польське Віленське перемир'я.

Персоналії:

Особа	Факти біографії
Богдан Хмельницький (1595—1657)	Український військовий та державний діяч, полководець, дипломат, керівник Національно-визвольної війни, засновник Української козацької держави, гетьман України у 1648—1657 рр., установив відносини з Кримським ханством, Молдовою, Московією, Швецією, Трансильванією та ін.

Івана Богун (р. н. невід. –1664)	Козацький полководець часів Національно-визвольної війни. У 1651 р. під час Берестейської битви за відсутності Б. Хмельницького очолив командування козацьким військом, урятував козацьку армію від розгрому. У 1654 р. відмовився давати присягу російському цареві на Переяславській раді.
Адам Кисіль (1600–1653)	Політичний і державний діяч Речі Посполитої, один з чотирьох православних сенаторів, київський воєвода (1649-1653). Був постійним представником Речі Посполитої на переговорах з Гетьманщиною, зокрема при укладенні Зборівського та Білоцерківського договорів. Намагався знайти компроміс, прихильник порозуміння України та Польщі. Меценат православної культури.

Значення понять і термінів:

Національно-визвольна війна – війна українського народу середини XVII ст. на чолі з Б. Хмельницьким за визволення з-під влади Речі Посполитої.

Військо Запорозьке – офіційні назва Української козацької держави, яка утворилася у 1649 р. у ході Національно-визвольної війни на теренах, звільнених від польсько-шляхетського панування.

Гетьманщина – неофіційна назва Української козацької держави, створеної у середини XVII ст. на теренах, звільнених від польсько-шляхетського панування.

Покозачення – самовільний, добровільний перехід селян, міщан у козацький стан. Форма соціального протесту проти закріпачення та утисків шляхти.

Література [1,2,3,4,7,14]

Тестові завдання для самоконтролю [5]

1. Хто з козацьких провідників проголосив таку програму своїх дій: *«Правда то, що я лихий, малий чоловік, але мені то Бог дав, що я єсть єдиновладцем і самодержцем руським! Виб'ю з лядської неволі руський народ увесь! Перше я за свою шкodu і кривду воював — тепер буду воювати за нашу православну віру! ...За границю на війну не піду! Шаблі на Турків і Татар не підійму! Досить маю на Україні, Поділлі і Волині... тепер досить достатку і пожитку в землі й князівстві моїм — по Львів, по Холм і Галич»?*

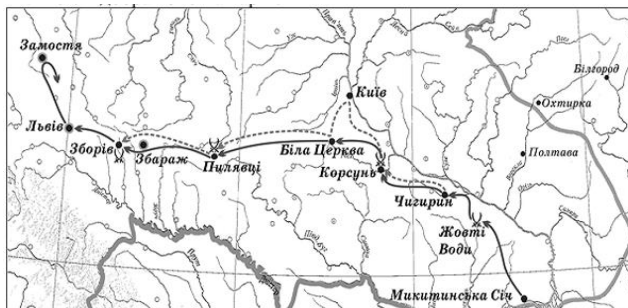
А П. Конашевич-Сагайдачний

В С. Наливайко

Б Б. Хмельницьким

Г І. Сірко

2. Перебіг подій якого періоду Національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст. відображено на карті?

А від початку збройного виступу до Зборівського договору.

Б від Зборівського до Білоцерківського договору.

В від Білоцерківського договору до Переяславської ради.

Г від Переяславської ради до Віленського перемир'я.

3. У якому договорі Війська Запорозького містилися такі положення: *«Послів з добрими справами [гетьману] приймати.., а в яких справах приходили - писати до Государя..; з Турецьким султаном і з Польським королем без указу Государя не вступати у відносини...»?*

А Білоцерківському договору

В «Березневих статтях»

Б Гадяцьких пунктах

Г Зборівському договору

4. Про якого діяча йдеться в уривку з історичного джерела: *«Сподвижник Б. Хмельницького, полковник. Відмовився скласти присягу на вірність московському цареві. Підтримав курс гетьмана І. Виговського на незалежність від Москви, проте виступив проти Гадяцького договору (1658 р.), піднявши повстання на Правобережній Україні. Згодом заперечував зближення козацької держави з Туреччиною»?*

А І. Брюховецького

В М. Ханенка

Б П. Дорошенка

Г І. Богуна

5. Укладення Віленського перемир'я спонукало гетьмана Б. Хмельницького до

А здійснення Молдавських походів козацького війська.

Б пошуку нових союзників у війні з Річчю Посполитою.

В підписання «Березневих статей» з Московською державою.

Г об'єднання Слобідської України й Гетьманщини в єдину державу.

6. Установіть відповідність між назвами битв Національно-визвольної війни українського народу під проводом Б. Хмельницького та їхніми наслідками.

1 Пилявецька	А визнання польським королем влади гетьмана над Київським, Чернігівським і Брацлавським воєводствами
2 Зборівська	Б обмеження території, підпорядкованої владі гетьмана, Київським воєводством, скорочення козацького реєстру до 20 тис. осіб
3 Берестецька	В укладення союзу з Трансільванією, спільні бойові дії козацького та трансільванського військ на території Польщі
4 Батозька	Г звільнення козацькими військами Поділля та Волині, створення сприятливих умов для визволення західноукраїнських земель Д відновлення українсько-молдавського союзу, укладення шлюбу Тимоша Хмельницького з Розандою

7. Установіть послідовність описаних нижче подій національно-визвольної війни українського народу проти Речі Посполитої середини XVII ст.

А «Через рік після перемоги під Берестечком повністю загинуло польське військо... Того ж року господарю Василю довелося влаштовувати весілля своєї дочки Розанди з Тимошем, сином козацького гетьмана Хмеля...»

Б «Стали поляки обозом та вишикували своє військо на рівнині коло Корсуня. Того ж ранку вдарив Хмельницький зі своїм і ординським військом на поляків. Ті, недовго втримуючи свій стрій, з великими втратами відступили...»

В «То ми, великий государ, підданого нашого Богдана Хмельницького... і все наше Військо Запорозьке пожалували – веліли їм бути під нашою, царського величества, високою рукою, згідно з давнішими їх правами і привілеями...»

Г «Увесь народ, вийшовши з Києва, вся чернь вітала його. Академія вітала його промовами як спасителя народу від рабства польського, як Мойсея, вбачаючи в імені Богдан добрий знак і називаючи його Богом даний...»

8. Позначте пункти, що характеризують Гетьманщину

1. республіка;
2. абсолютна монархія;
3. козацьке землеволодіння та вільнонаймана праця;
4. адміністративний поділ за військовим принципом;
5. феодалне землеволодіння і кріпосне право;
6. панування польської шляхти;
7. панування католицької церкви.

Тема 9. Козацька Україна наприкінці 50 - 80-х рр. XVII ст.

Внутрішньо- та зовнішньополітична діяльність гетьманів козацької України 50- 80-х рр. XVII ст. Занепад Правобережжя. Запорозька Січ у складі Гетьманщини. Адміністративно-територіальний устрій Слобідської України [4].

Дати подій:

1658 р.- Гадяцький договір;

1659 р. - Конотопська битва;

1667 р.- Андрусівське перемир'я;

1669 р.- Корсунська угода, визнання Правобережною Гетьманщиною протекторату Османської імперії;

1681р.- Бахчисарайський мирний договір;

1686 р. - «Вічний мир» між Московським царством і Річчю Посполитою, підпорядкування Київської митрополії Московському патріархатові.

Персоналії:

Особа	Факти біографії
Іван Виговський (р. н. невід. –1664)	Гетьман Війська Запорозького у 1657—1659 рр.. Підписав Гадяцьку угоду з Річчю Посполитою. Придушив повстання козаків на чолі з М. Пушкарем та Я. Барабашем. Переміг російські війська в битві під Конотопом у 1659 р.
Юрій Немирич (1612–1659)	Державний діяч і дипломат. Навчався у кількох європейських університетах, належав до магнатів протестантської віри, у 1657 р. перейшов у православну віру. Генеральний писар за часів гетьмана І. Виговського. Автор проекту Гадяцького договору.
Юрій Хмельницький (1640 або 1641 – 1681)	Молодший син Б. Хмельницького, український гетьман у 1659-1663 рр. Уклав Переяславські статті 1659 р. з Московською державою, Слободищенський трактат 1660 р. з Річчю Посполитою. Гетьман Правобережжя 1677-1681 рр. Відповідальний за початок «Руїни» на українських землях, за розкол України на Правобережну та Лівобережну. Учасник Чигиринських походів турецько-татарської армії 1677-1678 рр. Був страчений турками у 1681 р. або 1685 р.
Павло Тетеря (р. н. невід. –1671)	Гетьман Правобережжя 1663-1665 рр. Спирався на підтримку Польщі.
Іван Брюховецький (бл. 1623–1668)	Гетьман Лівобережжя 1663-1668 рр. Підписав з Росією «Московські статті», за якими значно обмежив автономію козацької держави. Був обраний на «Чорній раді» в Ніжині, події якої описав П. Куліш.
Петро Дорошенко (1627—1698)	Гетьман Правобережної України 1665-1676 рр. Спирався на підтримку Османської імперії. Визнав протекторат Османської імперії над Правобережною Україною. Створив корпус найманих козаків-сердюків. У 1668 р. тимчасово став гетьманом «обох берегів Дніпра».
Іван Сірко (бл. 1618 — 1680)	Кошовий отаман Запорозької Січі (з 1663 р. обирався кошовим отаманом вісім разів), керівник численних походів проти Османської імперії та Кримського ханства, прихильник автономії Запорозької Січі.

Дем'ян Многогрішний (1621 – після 1701)	Гетьман Лівобережної України у 1668–1672 рр. У 1668 р. Петро Дорошенко призначив Д. Многогрішного наказним гетьманом Лівобережної України. На старшинській раді в Новгороді-Сіверську 17 грудня 1668 року Д. Многогрішний був обраний «сіверським гетьманом». Підписав з Москвою «Глухівські статті». У 1672 р. група старшин на чолі з генеральним суддею І. Самойловичем здійснила переворот, Д. Многогрішний був заарештований, звинувачений в зраді й засуджений.
Іван Самойлович (р. н. невід. —1690)	Гетьман Лівобережжя 1672-1687 рр. Підписав з Росією «Конотопські статті». У 1676 р. тимчасово оголошує себе гетьманом обох берегів Дніпра. У 1677-1678 рр. захищав Чигирин під час «Чигиринських походів» правобережних козаків Ю. Хмельницького та турецьких військ. Після невдалого українсько-російського походу на Крим 1687р. був скинутий з гетьманства, заарештований і відправлений на заслання до м. Тобольськ, де й помер.

Значення понять і термінів:

Руїна – період в історії України 60-х – 80-х рр. XVII ст., який характеризується боротьбою за владу між представниками козацької верхівки, поділом України по Дніпру та втручанням у її внутрішні справи іноземних держав (Московського царства, Речі Посполитої, Османської імперії).

«Великий згін» – насильне переселення мешканців Правобережжя на Лівобережну Україну організоване гетьманом Іваном Самойловичем у 1678- 1679 рр.

Чигиринські походи – походи 1677 р. та 1678 р. козаків правобережного гетьмана Ю.Хмельницького разом з турками й татарами на м. Чигирин проти росіян і лівобережного гетьмана І.Самойловича. Походи закінчилися повним руйнуванням міста, Ю.Хмельницькому дісталася влада на Правобережній Україні.

Література [1,2,3,4,7,14]

Тестові завдання для самоконтролю [5]

- Хто став гетьманом Лівобережної України у 1663р.:
А Ю. Хмельницький;
Б П. Тетеря;
В Д. Многогрішний;
Г І.Брюховецький.
- Укажіть портрет гетьмана, який у боротьбі за єдність козацької держави визнав протекторат Османської імперії над Гетьманщиною.

А

Б

В

Г

- Що було спільним для Андрусівського перемир'я (1667 р.) та «Вічного миру» (1686 р.)?
А підпорядкування Правобережної України Речі Посполитій
Б укладання між Річчю Посполитою та Османською імперією
В закріплення передання Поділля під владу турецького султана
Г передання Запорозької Січі під протекторат Московської держави
- «Великий згін» населення Правобережної Гетьманщини здійснював гетьман
А П. Дорошенко.
Б І. Самойлович.
В Д. Многогрішний.
Г Ю. Хмельницький.

5. На карті заштриховано територію Гетьманщини відповідно до умов

А. «Вічного миру»;
Б Білоцерківського мирного договору;

В Бахчисарайського мирного договору;
Г Зборівського мирного договору.

6. Установіть відповідність між подією другої половини XVII ст. та її наслідком.

1 Чигиринські походи турецько-татарських військ

А поділ території Гетьманщини між Річчю Посполитою та Московським царством

2 укладення Андрусівського договору

Б початок війни Московського царства проти Гетьманщини

3 підписання Віленського перемир'я

В перехід Лівобережної Гетьманщини під протекторат Османської імперії.

4 ухвалення Гадяцьких пунктів

Г знелюднення частини Правобережної України, руйнація козацької столиці

Д пошук Б. Хмельницьким нових союзників у боротьбі з Річчю Посполитою

7. Установіть послідовність укладення міждержавних угод другої половини XVII ст.

А польсько-український Гадяцький договір

Б польсько-московське Андрусівське перемир'я

Г московсько-турецько - татарський Бахчисарайський договір

В українсько-московські «Березневі статті»

8. За умовами Гадяцьких пунктів (1658 р.) Гетьманщина у складі трьох воєводств мала ввійти до оновленої Речі Посполитої на правах її федеративної частини – Великого князівства Руського.

Укажіть назви цих воєводств.

1 Белзьке

2 Волинське

3 Брацлавське

4 Руське

5 Подільське

6 Київське

7 Чернігівське

Тема 10. Українські землі наприкінці XVII - в першій половині XVIII ст.

Гетьманщина в 1687-1709 рр. Повстання під проводом Семена Палія (1702-1704 рр.). Північна війна і Україна. Внутрішньополітична діяльність гетьманів козацької України 20 - 30-х рр. XVIII ст. Обмеження автономії Гетьманщини. Діяльність Першої Малоросійської колегії, «Правління Гетьманського уряду» (1734-1750 рр.). Культура. Києво -Могилянська академія. Духовність [4].

Дати подій:

1708 р. - українсько-шведський союз, зруйнування Батурина;

1709 р. - зруйнування московитськими військами Чортомлицької Січі, Полтавська битва;

1710 р. - «Конституція...» Пилипа Орлика;

1713р.- ліквідація козацтва на Правобережній Україні;

1734 р. - заснування Нової (Підпільненської) Січі.

Персоналії:

Особа	Факти біографії
Іван Мазепа (1639–1709)	Видатний політичний і державний діяч, меценат. Гетьман України (1687-1709). Уклав Коломацькі статті 1687 р. з Московською державою. В 1704 р. взяв під контроль землі Правобережної України. Довідавшись про плани Петра I ліквідувати автономію України, І. Мазепа уклав таємний договір 1708 р. зі шведським королем Карлом XII. Після поразки під Полтавою у 1709 р. змушений відступити в турецькі володіння, де й помер. За гетьманства І. Мазепи було збудовано або відновлено ряд монументальних споруд у стилі українського бароко. Києво-Могилянська колегія отримала статус академії, засновано Чернігівський колегіум.
Семен Палій (бл. 1640 – після 24.01.1710)	Білоцерківський (фастівський) полковник, керівник козацького повстання на Правобережжі 1702-1704 рр.
Кость Гордієнко (р. н. невід. –1733)	Кошовий отаман Запорозької Січі, видатний військовий і політичний діяч, який у 1708 р. підтримав І.Мазепу, перейшовши разом з ним на бік шведів під час Північної війни. До 1728 р. очолював Олешківську Січ, сподвижник П. Орлика.
Пилип Орлик (1672–1742)	Український гетьман в еміграції, уклав угоду з козацькою старшиною під назвою «Пакти й конституції законів і вольностей Війська Запорізького» у 1710 р.
Іван Скоропадський (бл. 1646 - 1722)	Гетьман Лівобережної України у 1708—1722 рр. Після антимосковського повстання І.Мазепи стає гетьманом. При гетьманові призначався царський резидент Ізмайлов, який здійснював контроль за гетьманом та його урядом.
Павло Полуботок (бл. 1660 – 1724)	Наказний гетьман Лівобережної України у 1722—1723 рр., підтримував намагання української старшини відновити гетьманство та ліквідувати Малоросійську колегію. За петиції про відновлення прав України до імператора Петра I був арештований (1723), тривалий час ув'язнений у Петропавлівській фортеці, де й помер.
Данило Апостол (1654–1734)	Гетьман Лівобережної України у 1727—1734 рр. Він отримав від царського уряду "Рішительні пункти", які значно обмежили автономію України. Провів реформи у сферах судочинства, фінансів, торгівлі й таким чином тимчасово пригальмував наступ царизму на автономію України. Повернення під гетьманську владу запорожців, які були змушені жити на території Кримського ханства з 1708 року; отримання дозволу на заснування в 1734 році Нової Січі на р. Підпільній.
Феофан Прокопович (1681 –1736)	Визначний український громадський, культурний і церковний діяч, учений -енциклопедист, ректор Києво-Могилянської академії, архієпископ, письменник.

Значення понять і термінів:

Конституція – основний закон держави, який визначає державний устрій, порядок і принципи функціонування органів влади.

Малоросія – назва Гетьманщини в законодавчих актах і розпорядженнях царського уряду після укладення українсько-московського договору 1654 р. З 1654 до 1667 так називали приєднані до Московії Лівобережжя і частину Правобережжя. Від Андрусівської угоди до кінця XVIII ст. Малоросією називалося Лівобережжя з Києвом.

Малоросійська колегія – центральний орган російської адміністрації в Лівобережній Україні. Перша Малоросійська колегія (1722 - 1727 рр.) на чолі з С.Вельяміновим була створена указом імператора Петра I з метою контролю та поступового обмеження політичної автономії Гетьманщини. Указом Катерини II в 1764 р. було ліквідоване гетьманство і створено Другу Малоросійську колегію (1764–1786 рр.) на чолі з графом П. Рум'янцевим, яка стала головним органом управління на українських землях.

Змосковщення/зросійщення (русифікація) – система заходів, спрямованих на зміцнення російської національно-політичної переваги в країнах, що опинилися під владою Московської (Російської) держави. Напрям денаціоналізації українського народу.

Козацьке бароко – назва архітектурного стилю, що був поширений на українських землях у другій половині XVII - у XVIII ст. Виник унаслідок поєднання місцевих архітектурних традицій та європейського бароко.

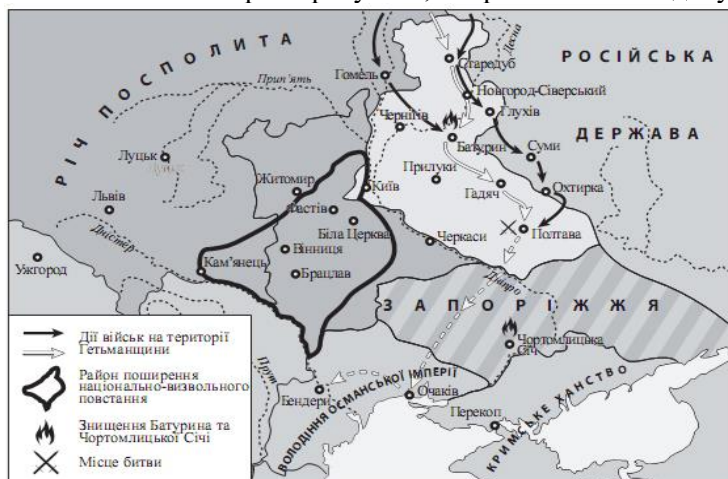
Козацький літопис – явище історичної літератури першої половини XVIII ст. Творилися в козацькому середовищі й оповідали про події козацької історії. До них належать «Літопис Самовидця», літопис Г. Граб'янки, літопис С. Величка.

Література [1,2,3,4,7,14]

Тестові завдання для самоконтролю [5]

- За часів гетьманування І. Мазепи соціально-економічному розвитку Лівобережної Гетьманщини був властивий процес

А узаконення панщини.	В обезземелення козацької старшини та шляхти.
Б ліквідації магдебурзького права.	Г скорочення землеволодінь російського дворянства.
- Діяльність якого гетьмана можна характеризувати, спираючись на подану карту?

А П. Тетері	В Ю. Хмельницького
Б І. Самойловича	Г І. Мазепи
- Прізвище кошового отамана Запорозької Січі, який разом із запорожцями підтримав гетьмана І. Мазепу під час походу Карла XII.

А І. Скоропадський;	В І. Сірко;
Б К. Булавін;	Г К. Гордієнко.
  - У якому історичному документі закріплено такі положення: «...Отож ми, генеральна старшина, кошовий отаман і все Військо Запорозьке домовилися і постановили з ясновельможним гетьманом... щоб із тими всіма генеральними особами мають радитися гетьман і його наступники про ...всілякі справи, нічого без їхнього дозволу й поради не починати... У гетьманській резиденції тричі на рік має збиратися генеральна Рада: на Різдво, Великдень і Покрову. Між Радами Україною правитиме гетьман з генеральною старшиною»?

А «Березневі статті» Б. Хмельницького	В «Конституція» П. Орлика
Б «Решетилівські статті» І. Скоропадського	Г «Рішительні пункти» Д. Апостола
  - Який орган здійснював управління Гетьманщиною в період між гетьмануванням Данила Апостола та Кирила Розумовського?

А Малоросійський приказ	В Правління гетьманського уряду
Б Перша Малоросійська колегія	Г Друга Малоросійська колегія

6. Поєднайте ім'я історичної особи з посадою, яку вона обіймала.
1 І. Мазепа	А полковник Фастівського козацького полку
2 С. Палій	Б президент Малоросійської колегії
3 К. Гордієнко	В гетьман Війська Запорозького
4 Ф. Прокопович	Г кошовий отаман Війська Запорозького Низового
	Д ректор Києво-Могилянської академії
7. Установіть послідовність подій державно - політичного життя XVIII ст.
- А ухвалення «Пактів і Конституції прав і вольностей Війська Запорозького».
- Б заснування Нової (Підпільненської) Січі.
- В початок діяльності Першої Малоросійської колегії.
- Г зруйнування за наказом Петра І Чортомлицької Січі.
8. Які дії московського царя Петра І стали реакцією на перехід гетьмана І. Мазепи на бік шведського короля Карла XII?
- створення «Правління гетьманського уряду»
  - придушення повстання С. Палія на Правобережжі
  - ув'язнення наказного гетьмана П. Полуботка
  - знищення гетьманської резиденції Батурина
  - ліквідація полкового устрою Гетьманщини
  - зруйнування Чортомлицької Січі
  - обрання гетьманом І. Скоропадського

Тема 11. Українські землі в другій половині XVIII ст.

Внутрішня політика останнього очільника Гетьманщини. Діяльність Другої Малоросійської колегії. Скасування козацького устрою на Слобожанщині. Ліквідація Запорозької Січі. Ліквідація автономії Гетьманщини. Опришківський та гайдамацький рухи. Зміни в політичному становищі Правобережної України та західноукраїнських земель після поділів Речі Посполитої (1772, 1793, 1795 рр.). Реформи Марії Терезії та Йосифа II та їх вплив на українські землі. Культура й духовність [4].

Дати подій:

- 1764 р. - остаточна ліквідація посади гетьмана;
- 1768 р. - Коліївщина;
- 1775 р. - остаточна ліквідація Запорозької Січі;
- 1780-1782 рр. - ліквідація особистої залежності селян в Австрійській імперії;
- 1783 р. - закріпачення селян Лівобережної та Слобідської України;
- 1783 р. - підкорення Російською імперією Кримського ханства.

Персоналії:

Особа	Факти біографії
<p>Кирило Розумовський</p> <p>(1728—1803)</p>	<p>Останній гетьман Лівобережної України 1750-1764 рр. Президент Петербурзької академії наук. Відбудував м. Батурин. Проводив судову та військову реформу козацької держави. У 1764 р. за указом Катерини II інститут гетьманства було ліквідовано.</p>

Петро Калнишевський (1690—1803)	Останній кошовий отаман Запорізької Січі (Нової Січі), яку зруйнували війська Катерини II у 1775 р. Був ув'язнений до Соловецького монастиря, де просидів в одиночній камері 25 років.
Олекса Довбуш (1700 – 1745)	Батажок руху карпатських опришків, керівник народного руху в 1738-1745 рр. О. Довбуш діяв на Прикарпатті, Закарпатті та на Буковині. Частину захопленого майна поміщиків, лихварів, купців роздавав бідним селянам. Образ народного героя відтворено в літературі та мистецтві.
Максим Залізняк (1740 - 1769)	Керівник гайдамацького повстання (1768–1769 років), відомого під назвою Коліївщина. Тривалий час перебував на Запорізькій Січі. Навесні 1768 р. зібрав у Холодному Яру, поблизу Чигирина, гайдамацький загін, який розпочав боротьбу проти польської шляхти. Повстанці на чолі з М. Залізником при допомозі загону І. Гонти захопили Умань. Керівник Коліївщини був проголошений гетьманом і князем смілянським. Підступно захоплений у полон російськими військами, засланий на довічну каторгу.
Іван Гонта (1740 – 1768)	Керівник українського гайдамацького руху, один з очільників Коліївщини. Служив сотником надвірного війська у графа Потоцького в Умані. При наближенні гайдамаків на чолі з М. Залізником до міста І. Гонта разом з козаками приєднався до повсталих і сприяв взяттю Умані в червні 1768 р. Російські війська підступно захопили керівників повстання, І. Гонту передали польській владі. Після жаклих катувань його було страчено.
Григорій Сковорода (1722—1794)	Видатний філософ, гуманіст, просвітител, поет, педагог. Працював викладачем етики та поетики в Харківському та Переяславському колегіумах. На його думку, людина може стати щасливою, пізнавши самого себе, а в житті варто займатися тим, що людині природно відповідає. Автор творів «Сад божественних пісень», збірник байок «Басни харковскія». Пісню Сковороди «Всякому городу нрав і права» використав І. Котляревський у п'єсі «Наталка Полтавка». Останні 25 років життя мандрував Україною, проповідував свої філософські погляди й писав твори. Йому належить вислів: «Світ ловив мене, але не спіймав».
Артем Ведель (1767-1808 рр.)	Український композитор, диригент, співак, скрипаль. Навчався в Києво-Могилянській академії, де був співаком-солістом, пізніше – диригентом хору. З 1796 р. викладав у Харківському колегіумі. А. Ведель дотримувався традицій партесного співу.
Іван Григорович-Барський (1713—1791)	Архітектор, представник українського бароко, побудував у Києві надбрамну церкву з дзвіницею Кирилівського монастиря, Покровську і церкву Миколи Набережного, бурсу Академії та ін.

Значення понять і термінів:

Опришок - учасники національно-визвольної та антифеодальної боротьби на Західній Україні у XVI-XIX ст.

Нова (Підпільненська) Січ – остання із Запорозьких Січей, що існувала 1734-1775 рр. на українських землях на берегах р. Підпільної. Заснована за сприяння гетьмана Д. Апостола у 1734 р., коли козаки отримали дозвіл повернутися на територію, підвладну Російській імперії (перебували на Олешківській Січі на землях Кримського ханства). Зруйнована російськими військами Катерини II у 1775 р.

Паланка - адміністративно-територіальна та військова одиниця Запорозької Січі (Кодацька, Самарська, Кальміуська та ін.) на чолі з полковником.

Зимівник - велике господарство (хутір), у якому козаки займалися землеробством, скотарством, промислами, ремеслами, торгівлею.

Задунайська Січ - територіально -військова організація колишніх запорозьких козаків, що існувала 1775-1828 рр. на території Османської імперії в гирлі р. Дунаю.

Гайдамака - учасник національно -визвольної боротьби українського народу проти польського гніту в Правобережній Україні у XVIII ст. До гайдамацьких загонів входили козаки, селяни, міщани, які швидко пересуваючись, завдавали ворогові несподіваних ударів.

Коліївщина - національно-визвольне гайдамацьке повстання 1768 р. проти польського гніту на Правобережній Україні.

Література [1,2,3,4,7,14]

Тестові завдання для самоконтролю [5]

1. Керівник руху карпатських опришків у першій половині XVIII ст., дістав славу народного месника, захоплене у панів майно роздавав бідним.
А К.Розумовський; В О.Довбуш;
Б М.Залізняк; Г І.Сірко.
2. Ватажками якого руху були І. Гонта та М. Залізняк?
А «холерних бунтів»; В руху опришків;
Б Коліївщини; Г «Київської козащини».
3. У володіннях якої держави розташовувалася Задунайська Січ?
А Російської імперії В Кримського ханства
Б Австрійської імперії Г Османської імперії
4. Наслідком якої події стало входження Правобережної України до складу Російської імперії:
А національно-визвольної боротьби українського народу;
Б поділу Речі Посполитої;
В „Вічного миру”;
Г російсько-польської війни.
5. На картосхемі суцільною жирною лінією позначено кордон Речі Посполитої.

Штрихуванням на картосхемі позначено територію,

- А передану Річчю Посполитою Османській імперії за умовами Буцацького договору
  - Б включену до складу Речі Посполитої за умовами «Вічного миру»
  - В приєднану до володінь Австрійської монархії Габсбургів за результатами першого поділу Речі Посполитої
  - Г включену до складу Російської імперії за результатами третього поділу Речі Посполитої
6. Установіть відповідність між подією та роком, коли вона відбулася.

1 остаточно ліквідація царським урядом Запорозької Січі	А 1710 р.
2 «Жалувана грамота дворянству»	Б 1764 р.
3 остаточно ліквідація гетьманства	В 1775 р.
4 оприлюднення царського указу про закріпачення селян Лівобережної та Слобідської України	Г 1783 р.
	Д 1785 р

7. Установіть послідовність описаних подій XVIII ст.

А «...вирішили Ми взяти під державу Російську півострів Кримський... Сповідуючи мешканців тих місць цим Нашим Маніфестом про таку перемену їхнього буття, обіцяємо ставитися до них нарівні з іншими Нашими підданими...»

Б «...За кілька днів після приєднання козацького головнокомандувача Мазепи до шведів князь Меншиков на чолі війська пішов на Батурин, резиденцію гетьмана... Здобувши місто силою, князь віддав усе живе мечу й вогню...»

В «На початку року граф П. Рум'янцев прибув у Глухів. Першим його кроком стало проведення ревізії людей, худоби, землі, споруд. Її результати, узагальнені майже в тисячі томах, отримали назву «Генерального опису Малоросії».

Г «Ми захотіли... оголосити всім вірогідним, що Запорозька Січ остаточно зруйнована, з викоріненням на майбутнє назви запорозьких козаків за образу імператорської величності...»

8. Серед перелічених прізвищ оберіть тих, хто був гетьманом на Лівобережжі у XVIII ст.:

1. І. Самойлович;
2. І. Скоропадський;
3. Д. Многогрішний;
4. П. Тетеря;
5. П. Дорошенко;
6. П. Полуботок;
7. К. Розумовський.

Тема 12. Українські землі у складі Російської імперії наприкінці XVIII- в першій половині XIX ст.

Адміністративно-територіальний поділ українських земель у складі Російської імперії. Українське національне відродження: початок, періоди й особливості. Відновлення українського козацтва в час французько-російської війни. Кирило - Мефодіївське братство. Поширення в Україні російського та польського суспільних рухів. Початок промислового перевороту [4].

Дати подій:

1798 р. - видання «Енеїди» Івана Котляревського;

1828 р. – ліквідація Задунайської Січі;

грудень 1825- січень 1826 рр.- повстання Чернігівського полку;

1830-1831 рр.- польське визвольне повстання;

1840 р. - перше видання «Кобзаря» Тараса Шевченка;

1846-1847 рр. - діяльність Кирило-Мефодіївського братства.

Персоналії:

Особа	Факти біографії
Іван Котляревський (1769-1838)	Видатний письменник, громадський діяч, перший класик нової української літератури. У 1812 р. під час російсько -французької війни сформував український козацький полк. У 1817 – 1821 рр. директор Полтавського театру. Із 1818 р. брав участь у діяльності полтавської масонської ложі «Любов до істини». 1798 р. виходить перша частина «Енеїди» Котляревського (перший твір нової української літератури). Створив п'єси «Наталка Полтавка» і «Москаль-Чарівник».
Устим Кармалюк (1787-1835)	Керівник селянських антифеодальних повстань на Поділлі протягом 1813-1835 рр. Протягом 23-х років загопи під проводом У. Кармалюка зробили понад 1 тис. нападів на поміщицькі маєтки. Значну частину захоплених грошей повстанці роздавали селянам. Його чотири рази арештовували та засиляли на Сибір, але кожного разу він тікав і знову очолював селянський рух.

<p>Тарас Шевченко</p> <p>(1814—1861)</p>	<p>Видатний український поет і прозаїк, художник. До 1838 р. був кріпаком. У 1840 р. у Петербурзі вийшла перша збірка його поезій «Кобзар». Був одним з найвидатніших майстрів українського образотворчого мистецтва. У 1844 р. вийшов альбом офортів «Живописна Україна», де представлені роботи художника на історичну тематику («Дари в Чигирині», «Смерть Б.Хмельницького»). Академік Імператорської академії мистецтв. Громадський та політичний діяч, член Кирило-Мефодіївського братства. Учасник Петербурзької громади.</p>
<p>Микола Костомаров</p> <p>(1817–1885)</p>	<p>Видатний історик, письменник, етнограф, громадсько-політичний діяч, ад'юнкт-професор (вчене звання у дореволюційній Росії і Західній Європі) кафедри російської історії Київського університету. Один із засновників Кирило-Мефодіївського товариства, автор програмного документа «Книга буття українського народу». Учасник Петербурзької громади. Автор історичних праць «Богдан Хмельницький», «Руїна» та ін.</p>
<p>Пантелеймон Куліш</p> <p>(1819–1897)</p>	<p>Український громадсько-політичний діяч, письменник. Один із засновників Кирило-Мефодіївського братства (1846 р.), за участь у діяльності якого був заарештований. У 1858–1863 рр. у Петербурзі редагував український журнал «Основа». Автор першого історичного роману «Чорна рада». Створив українську абетку («кулішівка»).</p>

Значення понять і термінів:

Нація— історична спільність людей, що сформована на основі спільної території, економічних зв'язків, мови, етнічних особливостей культури й характеру (менталітету)

Національне відродження— процес пробудження і формування самосвідомості народу, який проявляється у розвитку його духовної культури, прагненні вивчити власне історичне минуле, захисті мови; фактично — процес становлення нації.

Національна ідея— ідея (сукупність ідей), яка покликана об'єднати націю задля вирішення нагальних для нації завдань; ідея утвердження чи відновлення власної державності.

Масон — представник релігійно-етичного руху, що закликав до морального самовдосконалення й об'єднання людей за принципами Свободи, Рівності, Братерства. Масонські ложі існували й в Україні, зокрема полтавська «Любов до істини», в якій брав участь І. Котляревський.

Промисловий переворот— перехід від ручної праці до машинної, від мануфактур до фабрик і заводів. На українських землях в складі Російської імперії почався у 30-40-х рр. XIX ст.

Література [1,2,3,4,10,12]

Тестові завдання для самоконтролю [5]

- Повстання Чернігівського полку пов'язано з діяльністю

А Південного товариства декабристів	В Кирило-Мефодіївського братства.
Б Товариства об'єднаних слов'ян.	Г Малоросійського товариства.
- Укажіть історико -географічний регіон, значна територія якого була охоплена повстанням під проводом У. Кармалюка.

А Поділля	Б Галичина	В Волинь	Г Слобожанщина
-----------	------------	----------	----------------

3. Про який твір йдеться в уривку з історичного джерела?

«Бувають в історії народів дати, які немовби розривають надвоє їхнє життя й кладуть межу високу посеред рівного шляху історичних подій... Ми маємо таку історичну дату — це... рік 1798-й. Того року прилетіла перша ластівка українського національного відродження — невеличка книжка, од якої початок нового українського письменства рахуємо...»

А «Сад божественних пісень» Г. Сковороди

Б «Кобзар» Т. Шевченка

В «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака -Артемовського

Г «Енеїда» І.

Котляревського

4. Що було характерним для економічного розвитку українських земель у складі Російської імперії в першій половині XIX ст.?

А початок промислового перевороту

В будівництво перших залізниць

Б зародження кооперативного руху

Г поява фільваркових господарств

5. З іменами діячів, портрети яких зображено, пов'язують створення та діяльність

А Південного товариства декабристів.

В «Руської трійці».

Б Кирило-Мефодіївського братства.

Г Головної руської ради.

6. Встановіть відповідність

1 «Руська правда»

А «Руська трійця»

2 «Книга буття українського народу»

Б Південне товариство

3 Конституція

В Північне товариство

4 «Русалка Дністрова»

Г «Любов до істини»

Д Кирило-Мефодіївське товариство

7. Установіть послідовність подій.

А повстання Чернігівського полку

Б ліквідація Задунайської Січі

В діяльність Кирило-Мефодіївського братства

Г перше видання «Кобзаря» Тараса Шевченка

8. Укажіть форми протесту селян Наддніпрянської України проти соціального гноблення в першій половині XIX ст.

1 демонстрації

2 звернення до парламенту

3 підпали поміщицьких маєтків

4 вступ до масонських лож

5 утечі з маєтків

6 відмова відбувати панщину

7 політичний терор

Тема 13. Українські землі у складі Австрійської імперії наприкінці XVIII - в першій половині XIX ст.

Адміністративно-територіальний поділ західноукраїнських земель. Початок національного відродження. Діяльність «Руської трійці». Альманах «Русалка Дністрова». Західноукраїнські землі в європейській революції 1848- 1849 рр. Діяльність Головної Руської Ради (1848-1851 рр.). Досвід парламентаризму [4].

Дати подій:

1816 р .- створення освітнього товариства галицьких греко-католицьких священиків;

1833-1837 рр. - діяльність «Руської трійці»;

1837 р. - видання «Русалки Дністрової»;

1848 р .- скасування панщини в Галичині, створення Головної Руської Ради, видання першої українськомовної газети «Зоря Галицька».

Персоналії:

Особа	Факти біографії
Іван Могильницький (1778–1831)	Західноукраїнський освітній і церковний діяч, греко-католицький священник. Засновник у м. Перемишлі 1816 р. Товариства греко-католицьких священників.
Маркіян Шашкевич (1811 – 1843)	Вважається речником західноукраїнського національного відродження. Навчався в духовній семінарії та університеті у Львові. У студентські роки був організатором і лідером «Руської трійці» (1833 р.), співавтор альманаху «Русалка Дністрова» (1837 р.), один із перших перекладачів українською мовою «Слова про похід Ігорів». Греко-католицький священник.
Іван Вагилевич (1811–1866)	Західноукраїнський поет, фольклорист, громадський діяч XIX ст. Один з організаторів «Руської трійці», співавтор альманаху «Русалка Дністрова». Під час революційних подій 1848 р. перейшов на пологофільські позиції та увійшов до складу «Руського собору».
Яков Головацький (1814–1888)	Один із засновників культурно-просвітницького гуртка «Руська трійця» у 1833 р., співавтор альманаху «Русалка Дністрова». У 1848-1867 рр. очолював кафедру української мови та літератури, що відкрилась внаслідок революційних подій «весни народів» у Львівському університеті. Перейшов на москвофільські позиції, в 1867 р. виїхав до Російської імперії.
Олександр Духнович (1803-1865)	Закарпатський громадський діяч, письменник і педагог. Закінчив богословську семінарію (1827 р.). Автор патріотичних поезій, підручників для народних шкіл. Домагався запровадження викладання української мови у школах, вів боротьбу з мадяризацією Закарпаття.
Лук'ян Кобилиця (1812–1851)	Український громадсько-політичний діяч, керівник селянського повстанського руху на Буковині 1843-1844 рр., депутат австрійського парламенту під час революції 1848—1849 рр. Після розпуску парламенту знову очолив виступи селян, був заарештований, помер у в'язниці.

Значення понять і термінів:

«Будителі» – активісти національного та культурного відродження. На західноукраїнських землях так називали членів «Руської трійці» (М. Шашкевич, Я. Головацький, І. Вагилевич на Галичині), О. Духновича (Закарпаття) та ін.

Революція – докорінна якісна зміна, різкий стрибкоподібний перехід від одного якісного стану до ін., від старого до нового в розвитку явищ природи, суспільства чи пізнання.

«Весна народів» – низка революцій, що прокотилися Європою 1848-1849 рр. Весна народів придушена монархічними урядами, однак були «даровані» нові конституції. Під час революцій були закладені основи для подальшої демократизації суспільства.

Література [1,2,3,4,10,12]**Тестові завдання для самоконтролю [5]**

- Представників українського національного відродження на Закарпатті першої половини XIX ст. називали

А «масонами».	В «громадівцями».
Б «народовцями».	Г «будителями».

2. Укажіть регіон, яким упродовж першої половини XIX ст. прокотилися селянські “холерні бунти”.
  - А Буковина
  - Б Закарпаття
  - В Галичина
  - Г Поділля
3. Лук’ян Кобилиця в 40-х роках XIX ст. був лідером селянського руху на
  - А Східній Галичині.
  - Б Закарпатті.
  - В Поділлі.
  - Г Буковині.
4. Діяльність «Товариства галицьких греко-католицьких священиків» і «Руської трійці» свідчила про
  - А розгортання національного руху під релігійними гаслами.
  - Б початок національного відродження на західноукраїнських землях.
  - В політизацію національно-визвольного руху в Австрійській імперії.
  - Г переорієнтацію українського руху на Російську імперію.
5. Вагомим прикладом активної суспільної діяльності Головної руської ради (ГРР) під час революції 1848-1849 рр. в Австрійській імперії є
  - А видання «Зорі Галицької», скликання Собору руських учених у Львові.
  - Б створення «Руської трійці», видання «Русалки Дністрової».
  - В організація Наукового товариства ім. Т. Шевченка, Слов’янського з’їзду в Празі.
  - Г заснування Руського інституту при Львівському університеті, товариства «Просвіта».
6. Установіть відповідність між назвами організацій першої половини XIX ст. та цілями, які вони ставили перед собою.

1 Південне товариство декабристів	А піднесення національної свідомості українців Галичини, перетворення народної мови на літературну, пропаганда єдності українського народу
2 Кирило -Мефодіївське братство	Б установлення конституційної монархії, запровадження громадського самоврядування, розбудова Росії як федеративної держави
3 «Руська трійця»	В знищення царизму, утвердження демократичних прав і свобод для всіх громадян, створення федерації християнських слов’янських республік
4 Головна руська рада	Г розширення сфери вжитку української мови, поділ Галичини на дві провінції - Західну (польську) та Східну (українську) Д повалення самодержавства шляхом військового перевороту, скасування кріпацтва, проголошення Росії унітарною республікою
7. Установіть послідовність подій.
  - А видання «Русалки Дністрової»
  - Б створення «Руської трійці»
  - В реформи Марії-Терезії та Йосифа II
  - Г створення Головної Руської Ради
8. Що з указанного нижче характеризує становище західноукраїнських земель складі Австрійської імперії наприкінці XVIII — у першій половині XIX ст.?
  - 1 зміцнення статусу та авторитету греко -католицької церкви
  - 2 домінування поляків і німців в органах влади
  - 3 посилення впливу німецької мови та культури
  - 4 перебування українських селян і міщан у кріпосній залежності
  - 5 привілейоване становище українців у містах
  - 6 вороже ставлення імперської влади до греко-католицького духовенства
  - 7 домінування українців в органах влади

Тема 14. Культура України кінця XVIII- першої половини XIX ст.

Освіта, наука, література, образотворче мистецтво, архітектура. «Історія русів». Галицько-руська матиця. Собор руських вчених [4].

Дати подій:

1805 р. - відкриття університету в м. Харків;

1834 р. - відкриття університету в м. Київ;

1839 р. - ліквідація царською владою греко-католицької церкви на Правобережжі [4].

Персоналії:

Особа	Факти біографії
Василь Каразін (1773-1842)	Учений, винахідник, освітній і громадський діяч, публіцист, автор наукових праць з агрономії, метеорології, кліматології. В.Каразін - ініціатор відкриття Харківського університету (1805 р.).
Петро Гулак-Артемовський (1790-1865)	Культурно-освітній діяч, поет, байкар, автор байки «Пан і собака», викладач історії та географії, ректор Харківського університету в 1841—1849 рр.
Григорій Квітка-Основ'яненко (1778—1843)	Перший видатний прозаїк нової української літератури, один із засновників Харківського професійного театру (1812 р. – директор театру), автор комедій «Сватання на Гончарівці» та «Шельменко-денщик», повістей «Маруся», «Конотопська відьма».
Михайло Максимович (1804-1873)	Учений-природознавець, фольклорист, перший ректор Київського університету. Видавець фольклорних збірок «Малоросійські пісні», «Українські народні пісні».
Михайло Остроградський (1801-1861)	Математик і педагог, академік Петербурзької, Паризької, Римської та Туринської академій наук, автор наукових праць з математичного аналізу, математичної фізики, аналітичної механіки, теорії імовірності.

Значення понять і термінів:

Класицизм— один з основних напрямів у розвитку європейської культури, в основу якого покладені традиції античності як норма та зразок досконалості. Для класицизму характерно дотримання твердих норм і правил, виховний зміст творів, переосмислення давньогрецького та давньоримського мистецтва.

Романтизм—ідейний рух у літературі та мистецтві кінця XVIII- початку XIX ст., характерними ознаками якого є заперечення раціоналізму, відмова від суворої нормативності в художній творчості, ідеалізація минулого, загострення уваги до психологічних проблем особистості, її почуттів тощо.

Література [1,2,3,4,10,12]

Тестові завдання для самоконтролю [5]

- Ідейний і художній рух в культурі кінця XVIII — першої половини XIX ст., в основі якого — духовне життя людини, воля творчої особистості, інтерес до національної культури і фольклору, ідеалізація минулого, — це
  - реалізм.
  - романтизм.
  - класицизм.
  - модернізм.
- Який чинник мав вирішальний вплив на розвиток української культури в Наддніпрянській Україні в першій половині XIX ст.?
  - видання царських указів про заборону української мови
  - створення української автокефальної православної церкви
  - початок українського національного відродження
  - активізація діяльності громадського руху
- Хто є автором офортів, репродукції яких наведено?

А. Т. Шевченко
Б. С. Васильківський

В. М. Пимоненко
Г. В. Тропінін

4. Про заснування якого навчального закладу йдеться в уривку з історичного джерела:
«Місцем його заснування було обрано місто..., де вперше засяяло й звідси розлилося по всій Давній Русі світло істинної [християнської] віри. Заснований університет, названий... на честь великого просвітителя Русі, удостоєний прийняттям під особливе покровительство Його імператорської величності...»?

А Чернівецького університету
Б Харківського університету

В Київського університету
Г Новоросійського університету

5. Хто є автором картини, зображеної на репродукції?

А. І. Рєпін
Б. Т. Шевченко

В. М. Пимоненко
Г. В. Тропінін

6. Установіть відповідність між прізвиськом науковця та фактами його біографії.

1 В. Каразін	А етнограф, укладач збірок українських народних пісень, перший ректор Київського університету
2 М. Остроградський	Б винахідник, агроном і метеоролог, ініціатор відкриття Харківського університету
3 М. Максимович	В математик, член Петербурзької, Паризької, Римської та Туринської академії наук
4 М. Костомаров	Г етнограф, автор українського фонетичного правопису, першого українського історичного роману Д історик, автор праць з історії козацтва, член Кирило-Мефодіївського братства

7. Розташуйте події в хронологічній послідовності:

- А перше видання в Петербурзі «Кобзаря» Т. Шевченка
Б відкриття Харківського університету
В видання в Петербурзі перших трьох частин «Енеїди» І. Котляревського
Г видання в Будапешті альманаху «Русалка Дністровая»

8. Які з наведених пам'яток мистецтва було створено в першій половині XIX ст.?

1

2

3

4

5

6

7

Тема 15. Українські землі у складі Російської імперії в другій половині XIX ст.

Події Кримської війни 1853- 1856 рр. на українських землях та поразка Російської імперії. Реформи 1860-1870-хрр. і процеси модернізації в Україні. Українські підприємці. Політика російського царизму щодо України. Розвиток громадського руху. Журнали «Основа», «Громада», «Київська старина». Діяльність «Південно-Західного відділу Російського географічного товариства» (1873-1876 рр.). Братство тарасівців. Національне відродження кримськотатарського народу [4].

Дати подій:

19 лютого 1861р. - царський маніфест про скасування кріпосного права в Російській імперії;

1863 р. - Валуєвський циркуляр;

1863-1864 рр. - польське національно-визвольне повстання;

1876 р. - Емський указ.

Персоналії:

Особа	Факти біографії
Володимир Антонович (1834–1908)	Видатний історик, археолог, етнограф, суспільно- політичний діяч. Представник руху «хлопоманів». Один з організаторів і голова Київської громади, голова Історичного товариства Нестора Літописця. професор історії Київського університету.
Олександр Кониський (1836–1900)	Письменник, літературний критик, громадсько-культурний діяч, педагог, публіцист. Член Полтавської та Київської громад, один з організаторів недільних та вечірніх шкіл. Був заарештований у 1863 р. та висланий. В 1866 повернувся в Україну. Один з ініціаторів та організаторів співробітництва між наддніпрянськими та західноукраїнськими культурно-освітніми організаціями. Брав участь у створенні Літературного товариства ім. Т. Шевченка у Львові (1873 р.), ініціював його перетворення у НТШ.
Михайло Драгоманов (1841–1895)	Український учений та громадсько-політичний діяч XIX ст., один із активних діячів Південно-Західного відділу Російського географічного товариства і Київської (Старої) громади. У 1875 р. емігрував до Швейцарії, де в Женеві видавав перший український політичний журнал «Громада» (1878 р.). Відстоював ідеї соціалізму. Брат письменниці Олени Пчілки, дядько Лесі Українки.
Борис Грінченко (1863–1910)	український письменник, мовознавець, етнограф, історик, громадсько-політичний діяч другої половини XIX - початку XX ст. Укладач чотиритомного тлумачного «Словаря української мови». Один із співзасновників «Братства тарасівців» 1891 р.

<p>Павло Чубинський</p> <p>(1839–1884)</p>	<p>Визначний етнограф, фольклорист, суспільно- політичний діяч. Один із засновників і активних діячів Київської громади. Автор вірша «Ще не вмерла Україна» (мотив твору взятий з польської мазурки «Єще Польска не згінела» та з пісні сербських повстанців, де були слова «Серце біє і кров ліє за нашу свободу»), який згодом стане гімном. У 1873 р. – управитель справами Південно-Західного відділу географічного Російського товариства, після закриття якого (Емський указ 1876 р.) Чубинського заарештовано і вислано з України.</p>
<p>Ісмаїл Гаспринський</p> <p>(1851-1914)</p>	<p>Кримськотатарський письменник, педагог, культурний і громадсько-політичний діяч. Його обирали гласним Бахчисарайської міської думи, а згодом і міським головою Бахчисараю. На цій посаді він дбав про облаштування міста й організацію народної освіти. Також писав і видавав за власною редакцією численні підручники та книжки для кримськотатарської молоді. Його навчальний посібник «Ходжа -і-суб'ян» («Учитель дітей») став найпопулярнішим виданням у тюркомовному світі. У 1883 році І. Гаспринський розпочав видання газети «Терджиман» («Перекладач»), першого тюркомовного видання в Російській імперії. А в 1905 році І. Гаспринський започаткував кримськотатарське періодичне видання для жінок «Алемі нісван» («Жіночий світ»).</p>

Значення понять і термінів:

Київська козаччина – масовий селянський рух на Київщині та Чернігівщині у 1855 р. Селяни складали списки «вільних козаків», відмовлялися відробляти панщину, створювали власні виборні органи самоврядування. Причини соціальні, згодом набула рис і національно-визвольного руху — бажання відновити козацтво як суспільний стан і військові формування.

Земство – всестановий орган місцевої влади у Російській імперії. Земства виникли завдяки проведенню земської реформи у 1864 р. Опікувалися школами, лікарнями тощо. На Правобережній Україні земська реформа була впроваджена тільки в 1911 р.

Громадівський рух – український рух 60-90-х рр. XIX ст., в основі якого була діяльність напівлегальних непартійних об'єднань, які називали громадами. Першу громаду заснували у 1859 р. В. Білозерський, М. Костомаров, Т. Шевченко в Петербурзі. Центром громадівського руху в Україні став Київ, очолив його В. Антонович, мета – підвищити культурно-освітній рівень українського народу шляхом.

Література [1,2,3,4,10,12]

Тестові завдання для самоконтролю [5]

- Виконання селянами Наддніпрянської України повинностей на користь поміщика після отримання ними особистих і майнових свобод пояснюють
  - А відродженням общинного землеволодіння.
  - Б запровадженням зрівняльного землекористування.
  - В тимчасовозобов'язальним станом.
  - Г невтручанням держави в процес викупу землі в поміщиків.
- Земська реформа 1864 р. не поширювалася на
  - А Лівобережну Україну.
  - Б Правобережну Україну.
  - В Південну Україну.
  - Г Слобідську Україну.
- Укажіть напрямки діяльності громадівського руху 60-х років XIX ст.
  - А пропаганда соціалістичних ідей та повстання проти самодержавства
  - Б створення мережі таємних антиурядових революційних гуртків
  - В організація недільних шкіл для дорослого населення
  - Г підготовка терористичних актів проти царських посадовців

4. Позначте ім'я лідера хлопоманів:

- А О.Черняхівський;
- Б М.Костомаров;
- В М.Максимович;
- Г В.Антонович.

5. Діячі, зображені на фото, зазнали переслідувань царською владою внаслідок видання

- А «Маніфесту...» імператора Олександра II від 19 лютого 1861 р.
- Б Циркуляру міністра внутрішніх справ П. Валуєва від 18 липня 1863 р.
- В Емського указу імператора Олександра II від 18 травня 1876 р.
- Г «Маніфесту...» імператора Миколи II від 17 жовтня 1905 р.

6. Установіть відповідність між назвами організацій і прізвищами діячів, причетних до їхнього створення.

1 «Руська трійця»	А І. Франко, М. Павлик, Є. Левицький
2 Кирило-Мефодіївське братство	Б В. Антонович, М. Драгоманов, П. Чубинський
3 Русько-українська радикальна партія	В М. Костомаров, В. Білозерський, М. Гулак
4 «Братство тарасівців»	Г І. Липа, Б. Грінченко, М. Міхновський
	Д М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький

7. Установіть послідовність суспільно-політичних подій в Російській імперії в др. половині XIX ст.

- А підписання імператором Олександром II Емського указу про повну заборону використання української мови
- Б підписання імператором Олександром II Маніфесту про скасування кріпосного права
- В відкриття в Києві Південно-Західного відділу Російського географічного товариства
- Г видання міністром внутрішніх справ П. Валуєвим циркуляру про обмеження видання книг українською мовою

8. Укажіть зміни в соціально-економічній сфері Наддніпрянської України, що відбулися під впливом реформ 1860-х - 1870-х рр. у Російській імперії.

- 1 широке долучення селян до підприємницької діяльності та торгівлі
- 2 завершення промислового перевороту
- 3 витіснення іноземного капіталу національним
- 4 формування ринку вільнонайманої праці
- 5 подолання селянського малоземелля та безземелля
- 6 зникнення дворянства як соціального стану
- 7 розгортання трудової еміграції до США та Канади

Тема 16. Українські землі у складі Австро-Угорщини в другій половині XIX ст.

Політика австрійського уряду щодо західноукраїнських земель. Діяльність культурно-освітнього товариства «Просвіта». Українські видання: «Правда», «Діло», «Записки Наукового товариства імені Шевченка». Розвиток кооперативного руху. Трудова еміграція. Політизація українського національного руху та утворення перших політичних партій [4].

Дати подій:

1868 р. - створення у м. Львів товариства «Просвіта»;

1873 р. - створення у м. Львів Літературного товариства імені Тараса Шевченка (від 1892 р. - Наукове товариство імені Тараса Шевченка);

1890 р. - створення Русько-української радикальної партії;

1899 р. - створення Української національно-демократичної партії та Української соціал-демократичної партії.

Персоналії:

Особа	Факти біографії
Юліан Романчук (1842–1932)	Український політичний і громадський діяч другої половини XIX – початку XX ст. Лідер народовців. Засновник та голова української «Просвіти» 1868 р. Один із засновників Літературного товариства ім. Т. Шевченка у 1873 р.
Юліан Бачинський (1870–1940)	Український громадський діяч, публіцист, член Русько-української радикальної партії. У 1895 р. опублікував брошуру «Ukraina irredenta» («Україна уярмлена»), у якій доводив історичну необхідність здобуття Україною незалежності.
Іван Франко (1856–1916)	Український поет, учений, громадський діяч. Один із засновників Русько-української радикальної партії (РУРП). Очолював філологічну секцію в Науковому товаристві імені Тараса Шевченка. Автор віршів «Каменярь», «Вічний революціонер», повісті «Захар Беркут», драми «Украдене щастя».
Олександр Барвінський (1847–1926)	Політичний і громадський діяч, педагог, історик. Голова Українського педагогічного товариства (1891-1896 рр.), НТШ (1892-1897 рр.), міністр в уряді К. Левицького (1918-1919).
Юрій Федькович (1834–1888)	Письменник, перекладач, фольклорист, культурний і громадський діяч. 1871-1876 мешкав у Львові (працював у «Просвіті» та в театрі «Руська бесіда»), останні роки життя – у Чернівцях (редактор газети «Буковина»).

Значення понять і термінів:

Трудова еміграція –переселення людей за межі країни з метою пошуку роботи, вільних земель для сільськогосподарської діяльності.

Кооперація–добровільне об'єднання людей, які на пайових засадах спільно займаються певним видом господарської діяльності.

Народовці (українофіли)–представники суспільно-політичного руху в Західній Україні у 60–90-х рр. XIX ст., які вважали основним питанням своєї діяльності не політичну боротьбу, а культурно-просвітницьку діяльність. Народовці виступали за єдність українських земель, необхідність їх об'єднання; розвиток української мови, культури тощо.

Москвофіли–представники суспільно-політичного руху в Західній Україні в другій половині XIX – на початку XX ст., які прагнули приєднання західноукраїнських земель до Російської імперії.

Радикали–представники суспільно -політичного руху в Західній Україні які виступали за національне й соціальне визволення українців, об'єднання всіх українських земель в єдину державу, прагнули надати українському визвольному рухові політичного характеру.

Партія – це організована група громадян, що виражає інтереси тих чи інших соціальних верств і прагне до реалізації своєї мети шляхом боротьби за державну владу і її використання.

«Нова ера» –політика українсько-австрійсько-польського порозуміння (компромісу) в Галичині у 1890-1894 рр., яка полягала в лояльному ставленні народовців до імперії Габсбургів взамін на поступки українцям у культурно-освітньої галузі.

Література [1,2,3,4,10,12]**Тестові завдання для самоконтролю [5]**

1. Народовці ініціювали створення
А товариства «Просвіта». В Головної руської ради.
Б братства тарасівців. Г «Південно -Західного відділу Російського географічного товариства».

2. Із діяльністю Івана Франка та Михайла Павлика пов'язаний процес
- А заснування та видання газети «Зоря Галицька».
  - Б створення першої української політичної партії.
  - В зародження народовського руху у Східній Галичині.
  - Г створення Літературного товариства ім. Т. Шевченка.
3. Про яке соціально-економічне явище йдеться в уривку з історичного джерела: *«Нужда галицька так надоїла нашим людям, що і в пекло не бояться йти, щоб лише втекти з рідного краю... Пішов голос про Бразилію. Незнаний цей край, далекий, але народ не зважав, не роздумував довго: утекти з неволі - це єдиний вихід»?*
- А аграрний переворот
  - В промисловий переворот
  - Б кооперативний рух
  - Г трудова еміграція
4. «Нова ера» — це
- А україно-австро-польське порозуміння кінця XIX ст. у Галичині, яке полягало в культурно-освітніх і господарських поступках австрійських і польських правлячих кіл в обмін на лояльне ставлення українців до імперії Габсбургів.
- Б компроміс між австрійським урядом і поляками Галичини початку XIX ст., що передбачав придушення поляками антиурядової пропаганди українців в обмін на створення Галицького сейму, де провідні позиції мали обіймати поляки.
- В угода між народовцями Галичини та Київською громадою середини XIX ст., суть якої полягала у визнанні громадянами Галичини «українським П'ємонтом» у відповідь на визнання народовцями існування єдиного українського народу.
- Г політика австрійського уряду початку XX ст. у Галичині, спрямована на надання українському селянству певних громадянських прав, залучення його представників до парламентської діяльності.
5. Представників мовно-літературної та суспільно-політичної течії другої половини XIX ст. на Галичині, Буковині та Закарпатті, які виступали за національно-культурну та державно-політичну єдність із російським народом і російською державою, називали
- А народовці.
  - В радикали.
  - Б хлопомани.
  - Г москвофіли.
6. Установіть відповідність між прізвищами діячів та фактами їхньої біографії.
1 М. Шашкевич	А автор фундаментальної праці з історії України
2 І. Могильницький	Б натхненник та ідейний лідер "Руської трійці"
3 І. Франко	В один із засновників першої української політичної партії
4 М. Грушевський	Г засновник кооперативного руху в Галичині
	Д організатор освітнього товариства галицьких греко-католицьких священиків
7. Розташуйте події в хронологічній послідовності:
- А створення товариства «Просвіта»
  - Б створення Русько-української радикальної партії
  - В виникнення Наукового товариства ім. Т. Шевченка
  - Г створення Літературного товариства імені Тараса Шевченка
8. Визначте особливості промислового розвитку Західної України в другій половині XIX ст.:
- 1 високий рівень концентрації виробництва
  - 2 перевага дрібних підприємств
  - 3 перевага сировинних галузей
  - 4 уповільнені темпи розвитку
  - 5 динамічний розвиток
  - 6 негативний вплив на розвиток промисловості конкуренції з фабрично-заводською продукцією сусідньої Росії
  - 7 витіснення іноземного капіталу національним

Тема 17. Культура України в другій половині XIX - на початку XX ст.

Піднесення української культури. Розвиток освіти, науки, літератури, музичного, образотворчого, театрального мистецтва. Українські підприємці-благодійники. Релігія і церква [4].

Дати подій:

1865 р. - відкриття Новоросійського університету;

1875 р. - відкриття Чернівецького університету [4].

Персоналії:

Особа	Факти біографії
Ілля Мечников (1845–1916)	Біолог, мікробіолог, імунолог, почесний член Петербурзької академії наук, лауреат Нобелівської премії. Разом з М. Гамалією в 1886 р. в Одесі відкрив першу в Російській імперії (другу в світі) бактеріологічну станцію. Займався проблемами боротьби з інфекційними захворюваннями.
Івана Пулюй (1845–1918)	Видатний фізик, винахідник, перекладач. Особливе місце в його науковій діяльності займає відкриття ікс-променів, які пізніше в деяких країнах отримали назву рентгенівських (1883, «лампа Пулюя»). Разом з П. Кулішем та І. Нечуєм-Левицьким переклав з давньоєврейської мови Псалтир і з давньогрецької – Євангеліє.
Агатангел Кримський (1871–1942)	Один із найвизначніших світових дослідників Сходу, письменник. Збірка його поезій «Пальмове гілля» містить оригінальні вірші дослідника та переклади арабських поезій українською мовою (знав близько 60 мов). Із 1918 року Агатангел Кримський працював секретарем Всеукраїнської Академії Наук. Залишив по собі унікальні мовознавчі дослідження: «Українська грамати́ка», «Нариси з історії української мови». У 1941 році постановою Народного комісаріату внутрішніх справ (НКВС) Кримського оголосили «ворогом народу». В ув'язненні вчений помер.
Дмитро Яворницький (1855–1940)	Український історик, археолог, етнограф, дослідник історії українського козацтва. Автор тритомної праці «Історія запорізьких козаків».
Леся Українка (Лариса Петрівна Косач-Квітка). (1871–1913)	Поетеса, драматург, прозаїк, перекладач, публіцист. Брала активну участь в українському національному русі. Відомі твори: «Лісова пісня» (1911 р.), «Бояриня» (1913 р.). Дочка письменниці Ольги Петрівни Драгоманової -Косач, яка творила під псевдонімом Олена Пчілка. Дядько Лесі (так її називали у сім'ї, і це ім'я стало літературним псевдонімом) – Михайло Драгоманов, був відомим ученим, громадським діячем.
Марко Кропивницький (1840–1910)	Драматург, актор, режисер, автор п'єс «Доки сонце зійде, роса очі виїсть», «Гли́тай, або ж Павук», «Дай серцю волю, заведе в неволю». У 1882 р. з його ініціативи в Єлисаветграді почала працювати перша українська професійна трупа Товариства українських акторів. У 1875 р. працював режисером професійного театру у Львові.
Микола Садовський (Тобілевич) (1856–1933)	Видатний актор і режисер, один із засновників українського професійного театру. Брат І. Карпенка-Карого і П. Саксаганського. У 1905 р. Садовський очолював театр «Руської Бесіди» у Львові. Повернувшись до Києва, Садовський заснував перший український стаціонарний театр, який розпочав свою роботу 1906 року в Полтаві, а потім діяв аж до 1919 в Києві.

<p>Марія Заньковецька (1854–1934)</p>	<p>Українська актриса, її сценічний дебют відбувся в Єлизаветграді (нині Кропивницький), де вона виконувала роль Наталки Полтавки у першому українському професійному театрі під керівництвом М. Кропивницького; працювала в найпопулярніших українських трупах М. Старицького, М. Садовського, М. Саксаганського, І. Карпенка-Карого. Брала участь у створенні першого професійного стаціонарного театру в Києві, Народного театру (нині Український драматичний театр ім. М. Заньковецької у Львові).</p>
<p>Михайло Вербицький</p> <p>(1815–1870)</p>	<p>Український композитор, автор музики до гімну «Ще не вмерла Україна». Текст Павла Чубинського в Галичині вперше був опублікований у грудневому числі часопису «Мета» за 15 січня 1864 р. Імовірно, це надихнуло о. Михайла (або йому було замовлено перемишльською «Громадою») написати патріотичну пісню. Перше виконання твору «Ще не вмерла Україна» як гімну відбулося 10 березня 1865 р. в Перемишлі як завершальний номер концерту, присвяченому Тарасові Шевченку. Диригував Анатоль Вахнянин.</p>
<p>Микола Лисенко</p> <p>(1842–1912)</p>	<p>Український композитор, диригент, музикант, громадський діяч другої половини XIX - початку XX ст. Заклав основи національного музичного мистецтва. Пройшов школи Лейпцизької та Петербурзької консерваторій. Автор перших опер для дітей «Коза-Дерева», «Пан Коцький»; опер «Різдвяна ніч», «Тарас Бульба».</p>
<p>Соломія Крушельницька</p> <p>(1872–1952)</p>	<p>Українська всесвітньо відома оперна співачка з Галичини. У 1893 р. дебютувала на сцені Львівської опери. Навчалася в майстрів оперного співу Італії. Із 1895 р. виступала в усіх великих операх Європи та Америки. Партнерами Крушельницької на сцені були Енріко Карузо, Тітто Руффо, Федір Шаляпін. Італійський композитор Джакомо Пуччіні подарував співачці свій портрет з написом «Найпрекрасніший і найчарівніший Батерфляй».</p>
<p>Богдан Ханенко (1849 - 1917)</p>	<p>Колекціонер української старовини і творів мистецтва, археолог, меценат, промисловець. Член Київського товариства старожитностей і мистецтв. Одружений з Варварою Терещенко, разом зібрали велику колекцію творів вітчизняного і зарубіжного мистецтва, сприяли заснуванню Київського художньо-промислового й наукового музею (1904), основу якого становила їх колекція.</p>
<p>Василь Смиренко (1835-1915)</p>	<p>Промисловець, інженер-конструктор, меценат української культури. Побудував власну цукроварню у с. Сидорівка Канівського повіту Київської губернії, поставив її на високий технічний рівень, обладнавши машинами власного винаходу. Упродовж 40 років десяту частину своїх прибутків давав на українські культурні цілі: підтримку письменників, фінансував видання, створив умови для роботи НТШ.</p>

Значення понять і термінів:

Меценат—благодійник, покровитель літератури й мистецтва, який надає власні кошти на видання книг, зібрання колекцій рукописів, картин, скульптур, відкриття бібліотек, музеїв, навчальних закладів

Професійний театр—театр, у якому гра акторів та діяльність інших театральних діячів є професією, а не просто захопленням, як в аматорському театрі. Перший професійний український театр - Театр корифеїв, заснований в Єлисаветграді М. Кропивницьким у 1882 р.

Реалізм— творчий метод літератури та мистецтва другої половини ХІХ ст., що полягає в правдивому історично конкретному й об'єктивному відображенні дійсності.

Модернізм— напрямок у мистецтві початку ХХ ст., який характеризується еклектикою (змішуванням стилів), відмовою від мистецьких традицій минулого та утвердженням нових нетрадиційних мистецьких форм.

Література [1,2,3,4,10,12]

Тестові завдання для самоконтролю [5]

1. Назвіть автора картини:

А І.Рєпін	В В.Тропінін
Б М. Пимоненко	Г Т.Шевченко

2. Що було характерним для розвитку української культури в др. пол. ХІХ – на початку ХХ ст.?

- А зародження українського аматорського театру
- Б відродження популярності полемічної літератури
- В українізація початкової освіти в Наддніпрянській Україні
- Г становлення українського музичного класичного мистецтва

3. На фото зображено будівлю

А Київського університету.	В Полтавського земства.
Б резиденції митрополита Буковини в Чернівцях.	Г банку «Дністер».

4. Про якого митця йдеться в цитованому документі? *«На початку ХХ ст. на оперних сценах світу царювали четверо чоловіків — Баттістіні, Карузо, Тітто Руффо, Шаляпін. І лише одна жінка спромоглася сягнути їхніх висот і стати врівень з ними. Найвимогливіші критики світу називали її “Незабутньою Аїдою”, “Найчарівнішою Чіо-Чіо-Сан”, “Вражаючою Валькірією”...»*

А М. Стефанович	В М. Заньковецьку
Б С. Крушельницьку	Г М. Каллас

5. *«Його праця – подвиг. Навіть короткий перелік його заслуг [рятував людство від епідемій чуми, холери, дифтерії, висипного тифу] завжди вражатиме...», – писав Ілля Мечніков про свого друга*

А А. Кримського.	В Д. Яворницького.
Б М. Садовського.	Г Д. Заболотного.

6. Установіть відповідність між прізвищами митців і сферами їхньої творчості (фактами біографії).

1 М. Лисенко	А Композитор, автор хорових поем «Легенда», «Моя пісня», класичних обробок українських пісень «Козака несуть», «Дударик», «Щедрик».
2 М. Пимоненко	Б Живописець-баталіст, графік, автор картин «Похід запорожців на Крим», «Бій Максима Кривоноса з Ієремією Вишневецьким».
3 С. Гулак-Артемівський	В Художник, член Товариства «передвижників», автор картин «Весілля в Київській губернії», «Свати», «Ворожіння», «Ярмарок».
4 М. Леонтович	Г Композитор, співак, драматург, соліст Флорентійської опери, Російської імператорської опери, автор опери «Запорожець за Дунаєм».
	Д Композитор, етнограф, учасник громадівського руху, автор опер «Різдвяна ніч», «Утоплена», «Тарас Бульба», «Енеїда».

7. Розташуйте події в хронологічній послідовності:

- А відкриття Новоросійського університету.
 Б відкриття в Одесі першої в Російській імперії (другої в світі) бактеріологічної станції.
 В заснування в Єлисаветграді першої професійної трупи-Товариства українських акторів.
 Г відкриття Чернівецького університету

8. Які з наведених пам'яток мистецтва було створено в другій половині XIX ст.?

1

2

3

4

5

6

7

Тема 18. Українські землі в складі Російської імперії в 1900-1914 рр.

Утворення монополістичних об'єднань в Україні. Земельна реформа Петра Столипіна та її вплив на Україну. Консолідація української нації. Створення політичних партій Наддніпрянщини. Самостійницька й автономістська течії в національному русі. Події революції 1905-1907 рр. в Україні. Діяльність українських парламентських громад в I та II Державних Думах. Діяльність «Просвіти». Посилення російського імперського наступу на Україну в 1907- 1914 рр. [4].

Дати подій:

- 1900 р** .- створення Революційної української партії (РУП);
1908 р .- створення Товариства українських поступовців (ТУП);
1905 р .- створення першої в Наддніпрянській Україні «Просвіти».

Персоналії:

Особа	Факти біографії
Євген Чикаленко (1861–1929)	Громадсько - політичний і культурний діяч, меценат, активний член «Старої громади», один із засновників УДП і Товариства українських поступовців, член Української Центральної Ради, фінансував видання українських газет «Громадська думка», «Рада». Автор «Спогадів» та «Щоденника», які дають багатий матеріал до історії українського руху XIX і початку XX ст.

<p>Микола Міхновський</p> <p>(1873 –1924)</p>	<p>Один із засновників Братства Тарасівців, 1900 р. став одним з ініціаторів утворення Революційної української партії (РУП) та опублікував брошуру «Самостійна Україна», у якій прозвучало популярне згодом гасло «Україна для українців». У 1902 р. утворив Українську народну партію в Харкові, що стояла на чітко виражених самостійницьких позиціях. У статтях і відозвах «Робітнича справа в програмі УНП» (1902 р.), «Десять заповідей» (1903 р.), «Справа української інтелігенції в УНП» М. Міхновський виклав основні теоретичні засади українського націоналізму. Із березня 1917 р. був ініціатором формування Українського військового клубу ім. гетьмана Полуботка і початку організації українського війська. Один з організаторів виступу самостійників щодо рішення II Універсалу.</p>
<p>В'ячеслав Липинський (1882 —1931)</p>	<p>Видатний історик, публіцист, громадсько-політичний діяч, філософ. Навчався агрономії, філософії та історії у Ягеллонському (Краків, тоді Австро-Угорщина, тепер Польща) і Женевському (Швейцарія) університетах. Член НТШ з 1914 р. У червні 1917 взяв участь у формуванні УХДП, написав її програму, основні положення якої передбачали створення незалежної Української держави і збереження приватної власності на землю. У 1918-1919 рр. був послом України в Австрії, залишився там в еміграції, мешкав також у Німеччині. На його думку, спадкова монархія була б найкращою формою політичного устрою України. Став ідеологом українського консерватизму.</p>

Значення понять і термінів:

Монополія — встановлення підприємцем або групою підприємців контролю над однією чи кількома галузями виробництва з метою збільшення прибутків і ліквідації конкуренції.

Хутір — окреме поселення однієї чи декількох родин, що виділилося із сільської громади для ведення господарства.

Відруб — назва ділянки общинної землі, яку виділяли селянину в особисту власність, коли він виходив з общини в період реалізації Столипінської аграрної реформи.

Чорносотенець—член російських шовіністичних організацій, «чорних сотень», збройних загонів, організованих владою для боротьби з національним і революційним рухом.

Страйк—одночасна колективна відмова робітників і службовців від праці з пред'явленням підприємцям чи урядові економічних та /або політичних вимог.

Література [1,2,3,4,10,12]

Тестові завдання для самоконтролю [5]

1. Укажіть головну причину міграційних процесів українців Наддніпрянської України до східних регіонів Російської імперії?

А політичні тиски	В низький рівень промислового розвитку
Б національно-релігійний гніт	Г аграрне перенаселення
2. Під час проведення Столипінської аграрної реформи уряд Російської імперії

А насильно відчужував землі в поміщиків.	В заохочував зростання хуторів і відрубів.
Б відроджував общинне землеволодіння.	Г запроваджував зрівняльне землекористування.
3. Про який документ ідеться в уривку з історичного джерела: *«За рік після його оприлюднення діяло 15 українських видавництв і виходило майже 20 українських періодичних видань — від наукових і політичних до гумористичних і дитячих. Справжнім проривом стала поява газети “Хлібороб” у Лубнах та першої щоденної української газети “Громадська думка” у Києві?»*

А «Маніфест...» імператора Олександра II від 19 лютого 1861 р.
Б Циркуляр міністра внутрішніх справ П. Валуєва від 18 липня 1863 р.
В Емський указ імператора Олександра II від 18 травня 1876 р.
Г «Маніфест...» імператора Миколи II від 17 жовтня 1905 р.

4. Прочитайте уривок зі статті В. Г. Короленка та виконайте завдання.

«...вони лествять народним забобонам, роздмухують марновірство й наполегливо кличуть до насильства над іноплеїнними співвітчизниками. З приводу ще не розслідуваного вбивства в Києві хлопчика Ющинського в народ знову кинута брехлива казка про вживання євреями християнської крові. Це давно відомий прийом старого бузувірства».

Настрої, описані в уривку, були властиві частині суспільства часів

А «Київської катастрофи».

В «Листопадового зриву».

Б «Кривавої неділі».

Г «Справи Бейліса».

5. На картосхемі штрихуванням позначено регіон, до якого наприкінці XIX - на початку XX ст. спрямовувалися іноземні інвестиції у

А видобування кам'яного вугілля та виплавку чорних металів.

Б вирощування цукрового буряку та виробництво цукру.

В розведення худоби та переробку м'яса й шкіри на експорт.

Г видобування нафти та виробництво нафтопродуктів.

6. Установіть відповідність між подіями та їхніми результатами (наслідками).

1 видання Валувського

А створення перших українських політичних партій

циркуляру

2 революція 1848—1849 рр.

Б набуття українцями першого досвіду парламентської діяльності

3 видання Емського указу

В закриття недільних шкіл, розпуск і припинення діяльності громад

4 революція 1905—1907 рр.

Г закриття Південно-Західного відділу Російського географічного товариства

Д поява масових україномовних періодичних видань у Наддніпрянській Україні

7. Установіть послідовність подій суспільно-політичного життя початку XX ст.

А створення української парламентської громади в І Державній Думі Російської імперії

Б повстання матросів на панцернику «Князь Потьомкін-Таврійський»

В створення Револуційної української партії (РУП)

Г видання Маніфесту царя Миколи II про «дарування» населенню громадянських прав і свобод

8. Які завдання вирішувалися в ході проведення Столипінської аграрної реформи?

1 скасувати панщину та кріпосну залежність селян

2 зміцнити традиційну селянську общину (громаду)

3 розв'язати проблему аграрного перенаселення

4 сприяти зростанню товарності сільського господарства

5 зміцнити соціальну опору самодержавства на селі

6 подолати кризу сільськогосподарського перевиробництва

7 ліквідувати церковне та монастирське землеволодіння

Тема 19. Українські землі у складі Австро-Угорщини в 1900-1914 рр.

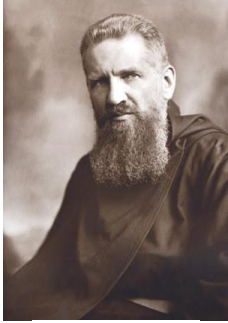
Становище промисловості та сільського господарства. Радикалізація українського політичного руху. Вплив УГКЦ на формування національної свідомості населення західноукраїнських земель [4].

Дати подій:

1900 р. - обрання Андрея Шептицького митрополитом УГКЦ;

1907 р.- впровадження в Австро-Угорській імперії загального виборчого права для чоловіків.

Персоналії:

Особа	Факти біографії
Андрей Шептицький (1865- 1944)	Митрополит Української греко - католицької церкви. Був депутатом віденського парламенту і Галицького сейму. Заснував церковний музей, Земельний банк у Львові (1910 р.). Після окупації Львова російськими військами на початку Першої світової війни був заарештований і вивезений спочатку до Києва, а згодом — до Росії. Після Лютневої революції 1917 р. звільнений. У вересні 1917 р. повернувся до Львова і відразу приєднався до політичного життя краю. З жовтня 1918 р. — член Української Національної Ради ЗУНР. Під час українсько-польської війни 1918-1919 рр. був інтернований польською владою. Схвалював проголошення незалежності Карпатської України, підтримував «Акт відновлення української державності». Під час Другої світової війни за згодою митрополита значна кількість євреїв переховувалась у греко-католицьких монастирях і безпосередньо в митрополичій резиденції. Похований у Соборі святого Юра у Львові.
Івана Боберський (1873-1947)	Громадський діяч, засновник українського спортивного руху. Став одним з організаторів сокілсько-стрілецького руху. У 1910-1914 рр. очолював "Сокіл-Батько". У роки Першої світової війни входив до складу Бойової управи УСС і ГУР. Діяч ЗУНР.
Кирило Трильовський (1864-1941)	Громадсько-політичний діяч, адвокат, публіцист, видавець. У 1900 р. заснував перший осередок в Галичині пожежно-гімнастичного товариства "Січ", згодом очолив об'єднання "Січей". Брав участь у кооперативному русі. Обирався послом до віденського парламенту і галицького сейму. У роки Першої світової війни очолював Бойову управу УСС, брав участь у роботі ГУР і ЗУР. Брав активну участь у діяльності органів влади під час існування ЗУНР. Емігрував. Згодом повернувся до Галичини, де займався адвокатською діяльністю, публіцистикою.

Значення понять і термінів:

Загальне виборче право— право усіх осіб відповідного віку обирати та бути обраним на виборах до представницьких органів або на виборні посади.

Література [1,2,3,4,10,12]

Тестові завдання для самоконтролю [5]

- Одним із результатів боротьби українського національного руху на західноукраїнських землях на початку ХХ ст. було
  - А об'єднання Східної Галичини, Північної Буковини та Закарпаття в єдиний Коронний край.
  - Б започаткування політики « нової ери » в українсько-польських відносинах.
  - В відкриття у Львові окремого українського університету.
  - Г впровадження загального виборчого права для чоловіків.
- Напередодні Першої світової війни національні та спортивно-фізкультурні організації «Сокіл», «Січ», «Пласт» активно діяли на
  - А Буковині.
  - В Закарпатті.
  - Б Галичині.
  - Г Волині.
- Потребу здобуття політичної незалежності України вперше обґрунтував
  - А Андрей Шептицький у посланні «Як будувати рідну хату?»
  - Б Микола Міхновський у творі «Самостійна Україна»
  - В Юліан Бачинський у брошурі «Україна Irredenta»
  - Г Дмитро Яворницький у праці «Вольності запорозьких козаків»

4. На західноукраїнських землях на початку XX ст. під гаслом «Свій до свого по своє!» розвивався
 А січковий рух. В кооперативний рух.
 Б рух пластунів. Г народовський рух.
5. Якою цифрою на картосхемі позначено регіон, що в другій половині XIX – на початку XX ст. став одним із центрів нафтодобування в Європі?

- А 1 В 3
 Б 2 Г 4
6. Установіть відповідність між прізвищами діячів та фактами їхньої біографії.
 1 А. Шептицький А засновник січового руху на західноукраїнських землях
 2 І. Боберський Б засновник мережі фізкультурно-спортивного товариства «Сокіл»
 3 К. Трильовський В засновник першої на українських землях політичної партії
 4 В. Нагірний Г «батько» кооперативного руху на західноукраїнських землях
 Д митрополит Української греко-католицької церкви
7. Установіть хронологічну послідовність подій.
 А заснування Русько -Української Радикальної партії (РУРП)
 Б створення першої в Наддніпрянській Україні «Просвіти»
 В обрання Андрея Шептицького митрополитом УГКЦ
 Г впровадження в Австро -Угорській імперії загального виборчого права для чоловіків
8. Визначте особливості економічного розвитку західноукраїнських земель на початку XX ст.
 1 монополізація, концентрація виробництва
 2 переважання дрібних підприємств кустарно-ремісничого характеру
 3 створення австрійським урядом сприятливих умов для розвитку української економіки, виділення державних субсидій на її підтримку
 4 гальмування австрійським урядом економічного розвитку
 5 зосередження основного масиву землі в руках поміщиків; аграрне перенаселення регіону
 6 перерозподіл поміщицьких земель на користь малоземельних і безземельних селян
 7 еміграція селян до Сибіру та на Далекий Схід

Тема 20. Україна в роки Першої світової війни

Україна в геополітичних планах країн Антанти і Центральних держав. Війна та українські політичні сили. Головна українська рада. Союз визволення України. Загальна українська рада. Воєнні дії на території України в 1914— 1917 рр. Українці в арміях воюючих держав. Українські січові стрільці. Політика Російської імперії та Австро - Угорщини на українських землях у 1914—1917 рр. [4].

Дати подій:

серпень 1914 р. – утворення Головної української ради, формування легіону Українських січових стрільців (УСС), створення Союзу визволення України.

1914 р. – Галицька битва;

1915 р. – утворення Загальної української ради;

1916 р. – Брусиловський прорив.

Персоналії:

Особа	Факти біографії
<p>Кость Левицький</p> <p>(1859 – 1941)</p>	<p>Громадсько-політичний діяч, прем'єр-міністр ЗУНР, правознавець, організатор кооперативного руху, дійсний і почесний член НТШ та "Просвіти". Співзасновник Української Національно - демократичної партії (УНДП). На початку Першої світової війни став головою Головної української ради (ГУР). У листопаді–грудні 1918 р. очолював перший уряд ЗУНР – Державний секретаріат. Після окупації Галичини Польщею – член еміграційного уряду ЗУНР у Відні. У 1924 повернувся до Львова, обраний членом ЦК УНДО. Продовжував займатися адвокатською, кооперативною і науковою діяльністю. Зі встановленням на території Західної України радянської влади в 1939 р. заарештований, 20 місяців утримувався у в'язницях Львова та Москви. Після звільнення повернувся до Львова, де у липні 1941 р. заснував Українську національну раду. Після проголошення Акта 30 червня 1941 р. став головою Ради сеньйорів, що мала бути всеукраїнським понадпартійним представницьким органом. Невдовзі помер.</p>
<p>Дмитро Донцов</p> <p>(1883- 1973)</p>	<p>Український літературний критик, публіцист, філософ, політичний діяч, один із перших керівників Союзу Визволення України (СВУ), заснованого 4 серпня 1914 року, головний ідеолог українського інтегрального націоналізму.</p>
<p>Жук Андрій (1880-1968)</p>	<p>Український громадсько - політичний діяч, дипломат і публіцист. Член РУП, емігрував з Російської імперії. Один з головних діячів СВУ, з 1915 - ЗУР. Був дипломатом Української Держави, з 1930 відійшов від політики.</p>
<p>Михайло Галущинський (1878-1931)</p>	<p>Український громадсько-політичний і військовий діяч, педагог. З 1909 р. - директор Рогатинської (нині Івано-Франківська обл.) гімназії, визначний організатор гімназійної освіти в Галичині. Був першим командувачем легіону УСС (до 14.03.1915)</p>
<p>Вільгельм Франц фон Габсбург-Лотрінген (Василь Вишиваний) (1895-1948)</p>	<p>Військовий діяч, політик, дипломат, поет, австрійський архієпископ династії Габсбургів, полковник Легіону Українських Січових Стрільців.</p>

Значення понять і термінів:

Світова війна – глобальне військове протистояння коаліцій держав, яке охопило значну частину держав за переділ уже поділеного світу, переділ колоній, сфер впливу і отримання прибутків, поневолення інших народів.

Галицько -Буковинське генерал-губернаторство – тимчасова адміністративно-територіальна одиниця на чолі з графом Г. Бобринським, створена царським урядом на окупованих російськими військами західноукраїнських землях наприкінці 1914 р.

Мобілізація – комплекс заходів, спрямованих на переведення державної інфраструктури та військових сил країни у військовий стан у зв'язку з надзвичайними умовами всередині країни або ж за її межами.

Евакуація – виведення з місцевості, що перебуває під загрозою нападу ворога або стихійного лиха, з театру воєнних дій у тил населення, поранених, полонених, а також матеріальних засобів.

Союз визволення України – політична організація, утворена емігрантами з Наддніпрянщини Д. Донцовим, Д. Дорошенком та ін. у серпні 1914 р. у Львові, яка ставила за мету створення самостійної соборної Української держави.

Головна українська рада – міжпартійна організація на чолі з К. Левицьким, утворена представниками політичних партій Галичини УНДП, УРП, УСДП у серпні 1914 р. у Львові, яка ставила за мету здобуття автономії України у складі Австро-Угорщини.

Література [1,2,3,4,9,13]

Тестові завдання для самоконтролю

1. Політична організація емігрантів із Наддніпрянської України, створена у Львові на початку Першої світової війни, що проголосила метою своєї діяльності побудову самостійної соборної Української держави, — це

А Головна українська рада.

Б Союз визволення України.

В Карпато-руський визвольний комітет.

Г Товариство українських поступовців.

2. Назвіть подію Першої світової війни, результатом якої було захоплення росіянами Львова:

А Галицька битва

Б Карпатська операція

В Горліцький прорив

Г Брусиловський прорив

3. Легіон українських січових стрільців (УСС) – це військова частина, сформована в

А Росії з полонених галичан

Б Австро-Угорщині на добровільних засадах.

В Росії на добровільних засадах

Г Австро-Угорщині з полонених наддніпрянців

4. «Союз визволення України» (СВУ) заснували

А В. Винниченко, С. Петлюра, Д. Дорошенко

Б М. Грушевський, С. Єфремов, Науменко

В Д. Донцов, Меленевський, О.Скоропис-Йолтуховський,

Г Д. Антонович, Л. Мацієвич, М. Міхновський

5. «Галицько-Буковинське генерал-губернаторство» — це адміністративно-територіальна одиниця, створена

А урядом Російської імперії для управління окупованими російською армією під час Першої світової війни землями Австро-Угорщини.

Б владою Австро-Угорщини на початку Першої світової війни на вимогу Головної української ради та Союзу визволення України.

В командуванням Німеччини та Австро-Угорщини, оборона якої в роки Першої світової війни покладалася на Українських січових стрільців.

Г урядом Німеччини на українських землях Австро-Угорської та Російської імперій після завершення Першої світової війни.

6. Установіть відповідність між подією часів Першої світової війни та роком, коли вона відбулася.

1 Брусиловський прорив

А 1914 р.

2 підписання Брестського миру

Б 1915 р.

3 утворення Української Центральної Ради

В 1916 р.

4 взяття Львова російськими військами

Г 1917 р.

Д 1918 р.

7. Установіть послідовність подій у період Першої світової війни

А утворення Загальної української ради

Б створення СВУ (Союзу визволення України)

В Брусиловський прорив російських військ

Г створення Галицько-Буковинського генерал-губернаторства

8. Укажіть українські землі, на яких під час Першої світової війни вели бойові дії.

1 Буковина

2 Таврія

3 Закарпаття

4 Поділля

5 Галичина

6 Слобожанщина

7 Волинь

Тема 21. Початок Української революції

Революційні події в Україні в 1917 - на початку 1918 р. Українізація армії. Еволюція поглядів політичних сил України в питанні самовизначення. Універсали Української Центральної Ради. Відносини УЦР з Тимчасовим урядом та більшовицькою Росією. Проголошення УНР. Кримськотатарський національний рух.

«Всеукраїнський з'їзд рад» у м. Харків. Перша війна більшовицької Росії з УНР. Бій біля станції Крути. Події 1917 р. в Криму. Проголошення незалежності УНР. Окупація більшовицькою Росією України. Берестейський мирний договір. Вигнання більшовиків із території УНР. Похід Петра Болбочана на Крим. Конституція УНР [4].

Дати подій:

березень 1917 р. – утворення Української Центральної Ради (УЦР);

квітень 1917 р. – Всеукраїнський Національний конгрес;

червень 1917 р. – I Універсал УЦР;

липень 1917 р. – II Універсал УЦР;

листопад 1917 р. – III Універсал УЦР;

9 (22) січня 1918 р. – IV Універсал УЦР, проголошення незалежності Української Народної Республіки (УНР);

січень 1918 р. – бій біля станції Крути.

січень (лютий) 1918 р. – Берестейський мирний договір між УНР та державами Четверного союзу.

Персоналії:

Особа	Факти біографії
Михайло Грушевський (1866-1934)	<p>Видатний історик, діяч національно-визвольного руху, голова Української Центральної Ради (березень 1917 року – 29 квітня 1918 року).</p> <p>У 1894 р. очолив кафедру історії України у Львівському університеті. У 1897 р. став головою Наукового товариства імені Шевченка (у Львові). З 1908 р. один з керівників ТУП. У листопаді 1914 р. заарештований, три роки перебував у засланні, 14(27).03.1917 р. повернувся у Київ, де ще раніше заочно був обраний головою УЦР. У березні 1919 емігрував, 1924 повернувся, був обраний членом ВУАН, 1929 академіком АН СРСР. Арештований у справі УНЦ, звільнений і висланий до Москви. Помер при нез'ясованих обставинах під час нескладної операції.</p> <p>М. Грушевський - автор понад двох тисяч наукових праць, зокрема «Історії України-Руси», «Ілюстрованої історії України». Автор схеми українського історичного процесу.</p>
Володимир Винниченко (1880-1951)	<p>Український громадсько-політичний і державний діяч, письменник.</p> <p>Один із засновників РУП, лідер УСДРП (Української соціал-демократичної робітничої партії). Під час Української революції був заступником голови Центральної Ради, головою Генерального Секретаріату. У листопаді 1918 року очолив Український національний союз, згодом став головою Директорії. Через суперечки з Петлюрою пішов у відставку і виїхав за кордон.</p>

Сергій Єфремов (1876-1937)	Громадсько-політичний та державний діяч, літературний критик, історик української літератури, дійсний член НТШ та ВУАН (1919). Віце-президент ВУАН (1922–1928), секретар історико-філологічного відділу. З 1908 року один з лідерів ТУП. Під час національно-визвольних змагань 1917–1921 був членом УЦР і заступником її голови (від квітня 1917), членом Малої Ради, генеральним секретарем міжнародних справ у Генеральному секретаріаті (червень 1917), делегатом на переговорах з Тимчасовим урядом Росії. У радянські часи був обраний академіком, а згодом віце-президентом Всеукраїнської академії наук. Свої історично-літературні погляди найповніше виклав у 2-томній праці «Історія українського письменства». Засуджений в 1930 р. у справі «Спілки визволення України» до 10-річного ув'язнення. Помер у в'язниці у 1939 р. Реабілітований у 1989 р.
Петро Болбочан (1883-1919)	Український військовий діяч, полковник Армії УНР. Очолював Запорізький корпус, який звільнив весною 1918 р. Крим від більшовиків. Наприкінці 1918 р. командував Лівобережною групою Армії УНР. Внаслідок збігу обставин несправедливо звинувачений і розстріляний.
Номан Челебіджіхан (1885-1918)	Кримськотатарський політичний і державний діяч. Слова його вірша «Ant etkenmen!» («Я присягнувся!») стали національним гімном кримських татар. Один з організаторів першого Курултаю, перший голова уряду проголошеної в 1917 році Кримської народної республіки, перший муфтії мусульман Криму, Литви, Польщі і Білорусі. Був заарештований більшовиками і розстріляний.

Значення понять і термінів:

Автономізація – план перетворення незалежних радянських республік, які утворились в 1918-1920 рр. внаслідок громадянської війни на теренах колишньої Російської імперії, в автономні складові Російської Федерації.

Самостійники – прихильники негайного в умовах революційних подій 1917 р. проголошення незалежності України; члени Української народної партії (Української партії соціалістів-самостійників).

Українська Центральна Рада (УЦР) – український представницький орган (парламент), створений представниками українських політичних партій та організацій 3-4 (16-17) березня 1917 р. Головою УЦР було обрано М. Грушевського.

Універсали УЦР – акти законодавчого характеру верховного органу влади в Україні, що визначали зміни державно-правового статусу українських земель колишньої Російської імперії в 1917-1918 рр. Всього було видано чотири Універсали УЦР

Генеральний Секретаріат – виконавчий і розпорядчий орган державної влади в Україні, що діяв з 15 (28) червня 1917 до 9 (22) січня 1918 року.

Вільне козацтво – українські добровільні військово-міліційні з'єднання, створені в 1917 році для самооборони й захисту правопорядку на традиційній основі. Його відділи створювалися за територіальним принципом з національно свідомих селян і робітників. Згодом брало активну участь у війні з радянською Росією. У травні-червні 1918 на вимогу німецького командування було розформоване.

Установчі збори – виборні збори представників народу, покликані виробити або змінити конституцію держави і, таким чином, оформити новий державний і суспільний устрій. Ідея такого зібрання була популярною в Росії після Лютневої революції 1917 р.

Більшовизм – російський різновид комуністичної теорії та практики, що мав на меті встановлення комуністичної диктатури й тоталітарного режиму. Втілювався у життя РСДРП (б), згодом РКП(б), ВКП(б), КПРС переважно в першій половині ХХ ст.

Курултай – з'їзд кримськотатарського народу в грудні 1917, який утворив Меджліс і Директорію (парламент і уряд), проголосив Кримську Народну Республіку, ухвалив Конституцію та затвердив державні символи.

Література [1,2,3,4,9,13]

Тестові завдання для самоконтролю [5]

1. Яке гасло українського національно-визвольного руху відповідає змісту Першого Універсалу Української Центральної Ради?

А «Уся влада Радам!»

В «Геть Тимчасовий уряд!»

Б «Автономію Україні!»

Г «Хай живе незалежна Україна!»

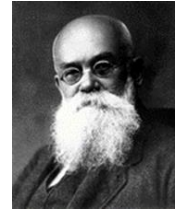
2. На фото зображений

А голова Генерального Секретаріату В. Винниченко

Б президент Західноукраїнської Народної Республіки Є. Петрушевич.

В лідер Української партії соціалістів-федералістів С. Єфремов.

Г голова Української Центральної Ради М. Грушевський.

3. Положення Другого Універсалу та їх оприлюднення Українською Центральною Радою були

А відповіддю УЦР на ультиматум Раднаркому радянської Росії.

Б компромісом між УЦР і делегацією міністрів Тимчасового уряду.

В декларацією УЦР основних засад соціально-економічних перетворень.

Г закликом УЦР до українізованих частин не залишати позицій на фронті.

4. Коли було ухвалено цитований документ?

«Однині Україна стає Українською Народною Республікою. Не відділяючись від республіки Російської і зберігаючи єдність її, ми твердо станемо на нашій землі... До Установчих Зборів України вся влада творити лад на землях наших, давати закони й правити належить нам, Українській Центральній Раді...»

А липень 1917 р.

В листопад 1917 р.

Б червень 1917 р.

Г грудень 1917 р.

5. Наслідком укладення Брест-Литовського мирного договору для України було відновлення

А влади більшовиків та їхніх союзників.

В союзницьких відносин з країнами Антанти.

Б федеративних зв'язків України з Росією.

Г влади Української Центральної Ради.

6. Установіть відповідність між назвами документів Української Центральної Ради та наслідками їх оприлюднення.

1 Перший Універсал

А підписання Брестського мирного договору, вступ німецьких і австрійських військ на територію УНР

2 Другий Універсал

Б поширення влади Центральної Ради на дев'ять українських губерній (без Криму), початок соціально-економічних перетворень

3 Третій Універсал

В початок Української революції, утворення Української Центральної Ради

4 Четвертий Універсал

Г збройний виступ самостійників, включення до складу Центральної Ради представників національних меншин

Д створення Генерального Секретаріату, загострення стосунків із Тимчасовим урядом Росії

7. Установіть послідовність подій Української революції (1917–1918 рр.).

А створення Генерального Секретаріату

Б проголошення Української Народної республіки

В Всеукраїнський Національний конгрес

Г бій біля станції Крути

8. Назвіть політичні сили, які наприкінці жовтня - на початку листопада 1917 р. вели збройну боротьбу за владу в Києві.

1 підрозділи Української Галицької Армії

2 прихильники Тимчасового уряду Росії, згуртовані при штабі Київського військового округу

3 частини польського війська маршала Ю. Пілсудського

4 повстанські селянські загони Д. Зеленого

5 Українська Центральна Рада, підтримана українізованими військовими частинами

6 більшовики, що спиралися на ради робітничих і солдатських депутатів

7 частини Добровольчої армії генерала А. Денікіна

Тема 22. Розгортання Української революції. Боротьба за відновлення державності.

Гетьманський переворот. Українська Держава. Західноукраїнська Народна Республіка. Український національний рух на Буковині й у Закарпатті. Акт злуки УНР та ЗУНР. Українсько-польська війна 1918-1919 рр. Директорія. Друга війна більшовицької Росії з УНР.

Більшовицький режим в Україні. Ухвалення Конституції УСРР 1919 р. Політика воєнного комунізму. Червоний терор. Військова інтервенція Антанти на півдні України. Денікінський режим в Україні. Повернення більшовицької влади. Перший Зимовий похід. Варшавська угода між УНР та Польщею. Польсько-радянська війна на території України. Другий Зимовий похід армії УНР. Холодноярська республіка (1919-1922 рр.). Культура та духовність [4].

Дати подій:

29 квітня 1918 р. – державний переворот і прихід до влади Павла Скоропадського;

1 листопада 1918 р. – Листопадовий зрив у Львові;

13 листопада 1918 р. – проголошення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР);

листопад 1918 р. – заснування Української академії наук (УАН)

14 листопада 1918 р. – утворення Директорії;

22 січня 1919 р. – проголошення Акта Злуки УНР та ЗУНР;

грудень 1919 – травень 1920 рр. – Перший Зимовий похід армії УНР;

квітень 1920 р. – Варшавська угода;

березень 1921 р. – Ризький мирний договір;

листопад 1921 р. – Другий Зимовий похід армії УНР.

Персоналії:

Особа	Факти біографії
Павло Скоропадський (1873-1945)	Походив зі старовинного роду козацької старшини, великий землевласник, генерал-лейтенант російської армії. 29 квітня 1918 р. на Всеукраїнському хліборобському конгресі за підтримки німецького й австро-угорського командування в Україні П. Скоропадського було обрано гетьманом Української держави. Його економічна політика викликала селянські повстання і робітничі страйки. 14 листопада 1918 р. видав «Грамоту», в якій оголосив про федерацію України з майбутньою небільшовицькою Росією, що стало приводом до початку повстання проти гетьманського режиму під проводом Директорії. 14 грудня 1918 р. гетьман підписав зречення від влади, емігрував.
Євген Петрушевич (1863-1940)	Юрист, депутат Галицького сейму, під час Першої світової війни член Головної Української Ради та Загальної Української Ради. Обраний президентом ЗУНР. Після проголошення 22 січня 1919 р. Акту злуки ЗУНР та УНР став членом Директорії УНР. 9 червня 1919 р. у зв'язку з критичним становищем призначений Диктатором ЗУНР. Директорія УНР не визнала чинності цього акту і вивела Є.Петрушевича зі свого складу. Емігрував за кордон.
Дмитро Вітовський (1887 – 1919)	Український військовий і державний діяч, сотник Легіону Українських Січових Стрільців, організатор Листопадового повстання 1918 р. у Львові. Державний секретар військових справ ЗУНР.

<p>Симон Петлюра</p> <p>(1879-1926)</p>	<p>Український військовий і державний діяч, публіцист. Навесні 1917 р. Петлюра був призначений головою Українського Військового комітету, згодом – Генеральним секретарем військових справ при Центральній Раді. Брав участь в антигетьманському повстанні. Увійшов до складу Директорії й очолив Армію УНР як її Головний Отаман. Після виїзду В.Винниченка за кордон став Головою Директорії. Очолював збройну боротьбу Армії УНР проти більшовиків і денікінців. Був ініціатором підписання Варшавської угоди. Емігрував за кордон. У 1926 р. вбитий у Парижі.</p>
<p>Нестор Махно (Михненко)</p> <p>(1888-1934)</p>	<p>Лідер руху анархістів, командир повстанських загонів, майстер ведення партизанської війни. Центром його дислокації було с. Гуляйполе на Катеринославщині (1917-1921 рр.). Організував повстанський загін проти гетьмана, вів боротьбу і проти військ Директорії УНР, в 1919 р. воював з військами Антанти і Денікіна. Кілька разів укладав союз з Червоною армією, але ненадовго. У вересні 1919 р. створив Революційно - повстанську армію України. Завдав значної шкоди військам Денікіна і Врангеля, сприявши утвердженню радянської влади. Після розгрому армії генерала Врангеля радянське командування повернуло свої війська проти махновців. До 1921 р. вів боротьбу проти радянських військ. У серпні 1921 р. Н. Махно разом із 77 бійцями перейшов кордон із Румунією. У квітні 1925 р. переїхав до Парижа, де і помер у 1934 р.</p>
<p>Василь Липківський (1864 – 1937)</p>	<p>Український релігійний діяч, творець і перший митрополит відродженої 1921 року Української Автокефальної Православної Церкви. З 1917 р. очолив рух за автокефалію Української православної церкви. 9 травня 1919 р. відправив першу службу українською мовою в Миколаївському соборі в Києві. У жовтні 1921 р. Всеукраїнський церковний собор затвердив проголошену автокефалію Української православної церкви і обрав В. Липківського її митрополитом. 22 жовтня 1937 р. був знову заарештований, а 20 листопада засуджений особливою трійкою при Київському управлінні НКВС СРСР до страти і незабаром розстріляний.</p>
<p>Георгій Нарбут (1886-1920)</p>	<p>Український художник-графік, ілюстратор. За часів УНР і Української Держави виконав проекти грошових знаків, поштових марок, державного герба і печатки, форми для війська, обкладинок до ратифікаційних актів, грамот з нагоди різних урочистих подій тощо. Один із засновників і ректор Української Академії Мистецтв.</p>
<p>Володимир Вернадський</p> <p>(1863-1945)</p>	<p>Український, російський та радянський науковець і філософ, основоположник геохімії, біогеохімії та радіології, автор теорії ноосфери. Один із засновників Української академії наук та її перший президент. Засновник Національної бібліотеки Української держави в Києві.</p>

Значення понять і термінів:

Директорія - колегіальний орган виконавчої влади, який складається з декількох осіб. В УНР - тимчасовий орган державної влади УНР, створений для керівництва повстанням проти гетьмана П.Скоропадського. Потім - найвищий орган державної влади відродженої Української Народної Республіки, який діяв з 14 листопада 1918 р. до 10 листопада 1920 р.

Соборність - ідея об'єднання в єдиній державі всіх етнічних українських земель. Уперше була здійснена в підписаному 22 січня 1919 Акті Злуки (Соборності) між УНР і ЗУНР. На згадку про цю подію в цей день Україна відзначає День Соборності.

Отаманщина - явище в національному русі періоду Української революції анархічного характеру, причинами якого були як традиційні селянські настрої, так і більшовицька агітація. Характеризується існуванням різноманітних нерегулярних збройних формувань, які не визнавали жодної центральної влади і захищали лише групові чи територіальні інтереси.

Воєнний комунізм - соціально-економічна політика більшовиків в УСРР періоду 1919-1921 рр., що являла собою насильницькі заходи з метою переходу до комунізму. Передбачала продрозкладку (вилучення надлишків продовольства), націоналізацію підприємств, заборону вільної торгівлі, згортання грошового обігу, загальну трудову повинність тощо.

Червоний терор - заходи насильства, які здійснювалися більшовиками проти широких соціальних груп, що були оголошені «класовими ворогами», або звинувачувалися в «контрреволюційній» діяльності.

Інтервенція - насильницьке втручання однієї чи кількох держав у внутрішні справи іншої держави, спрямоване проти її незалежності та територіальної цілісності.

Чортківська офензива - історична назва військової операції Української Галицької Армії (УГА), здійсненої в період з 7 по 28 червня 1919 року. Була однією з найзначніших операцій, що здійснила Галицька армія під час польсько-української війни в Галичині 1918—1919. Тоді близько 25 тисяч українських вояків змусили відступити по всій лінії фронту добре озброєну і підсилену французами 40-тисячну польську армію. І тільки зовнішні чинники та брак матеріально-технічного забезпечення врятували супротивника від воєнної поразки.

Київська катастрофа - надзвичайно важке становище об'єднаних сил Дієвої армії УНР та Української Галицької Армії (УГА), що склалося восени 1919 р. після втрати Києва 31 серпня 1919 р. та перебування її у «трикутнику смерті».

Автокефальна церква - православна церква, яка має цілковиту самостійність у розв'язанні організаційних і культових питань і незалежна від інших церков.

Література [1,2,3,4,9,13]

Тестові завдання для самоконтролю [5]

1. Економічна політика гетьмана П. Скоропадського

- А сприяла відновленню економіки України як складової частини Російської імперії.
- Б відновила рівноправність економічних відносин із країнами Четвертого союзу.
- В захищала інтереси промисловців і великих землевласників.
- Г забезпечила вільний розвиток селянського господарства.

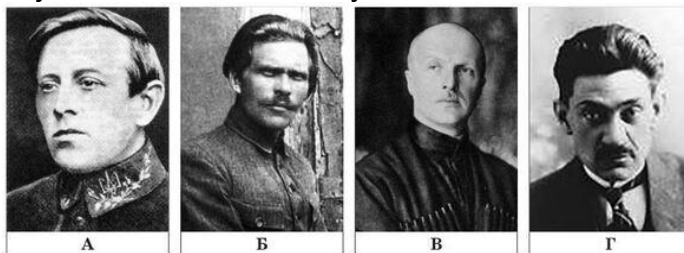
2. Про яку державу йдеться в уривку з історичного джерела?

«Тепер є сприятливі обставини в цьому питанні, завдання створення в Києві Української академії наук бере на себе держава. Завдання це – справа державної ваги й вирішити його не під силу приватному товариству. Участь держави в цій справі, створення Комісії для вироблення законопроекту про заснування Академії на чолі з В. І. Вернадським дасть можливість втілити думку про Академію скоро та найбільш повно...»

- А Українську Народну Республіку доби Центральної Ради
- Б Українську Державу гетьмана П. Скоропадського
- В Українську Народну Республіку доби Директорії
- Г Українську Соціалістичну Радянську Республіку

3. У ході «Чортківської офензиви» Українська Галицька армія примусила відступити
 А польську армію генерала Ю. Галлера. В Револьюційну повстанську армію Н. Махна.
 Б Добровольчу армію генерала А. Денікіна. Г загони Червоної гвардії.

4. Укажіть портрет історичного діяча, який у 1920 р. був ініціатором воєнно-політичного союзу Української Народної Республіки з Польською Республікою.

5. Що стало наслідком підписання Варшавської угоди (квітень 1920 р.)?
 А проголошення створення Галицької СРР
 Б контрнаступ радянських військ на Варшаву
 В визнання Польщею Української СРР
 Г втрата УНР західноукраїнських земель
6. Установіть відповідність між подією періоду боротьби за збереження державної незалежності України (1918-1921 рр.) та її наслідком.
1 розгром Добровольчої армії генерала А. Денікіна	А відновлення поміщицького землеволодіння
2 проголошення Української Держави	Б повалення режиму гетьмана П. Скоропадського
3 утворення ЗУНР	В припинення збройної боротьби за незалежність України
4 утворення Директорії УНР	Г відновлення радянської влади на території України
	Д запровадження державної монополії на продаж хліба, цукру, спирту; заборона на вивіз нафти
7. Установіть послідовність подій
 А УНР і ЗУНР проголосили Акт злуки
 Б Ризький мирний договір
 В Листопадовий зрив у Львові
 Г другий «Зимовий похід» Армії УНР
8. Вкажіть, які з наведених положень характеризують політику «воєнного комунізму»:
 1 заміна продрозкладки продовольчим податком
 2 створення ревкомів
 3 націоналізація промисловості
 4 відновлення поміщицького землеволодіння
 5 впровадження обов'язкової трудової повинності
 6 перехід від зрівняльної до диференційованої грошової оплати праці
 7 швидкими темпами здійснювався розвиток науки та вищої освіти

Тема 23. Встановлення комуністичного тоталітарного режиму в Україні

Масовий голод у південних губерніях УСРР. Антирелігійна кампанія. Неп в УСРР. Вхідження УСРР до складу СРСР. Утворення Кримської АСРР. Національна політика радянської влади в УСРР. Молдавська АСРР. Суспільно-політичне життя. Ліквідація багатопартійності. Політика коренізації /українізації в УСРР. Згорання непу і перехід до директивної економіки. Індустріалізація. Кампанія з ліквідації неписьменності дорослих. Культура. Духовне життя [4].

Дати подій:

- 1921–1923 рр. – масовий голод в Україні;
 1922 р. – вхідження УСРР до складу Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР)
 1923 р. – початок політики коренізації/українізації в УСРР;
 1925 р. – проголошення курсу на індустріалізацію.

Персоналії:

Особа	Факти біографії
Олександр Шумський (1890-1946)	Український політичний діяч. Був членом Української партії соціалістів -революціонерів, входив до складу УЦР. Був одним із лідерів боротьбистів. У 1924-1927 рр. - нарком освіти УСРР. Активно втілював у життя політику українізації. Звинувачений у «національному ухильництві». Під тиском визнав «помилковість» своєї позиції. Заарештований у 1933 р. за звинуваченням у приналежності до УВО, засуджений до 10-річного ув'язнення у виправно-трудовому таборі. Убитий в 1946 р.
Михайло Волобуєв (1903 – 1972)	Вчений-економіст. У 1928 р. виступив у журналі "Більшовик України" зі статтею "До проблеми української економіки", в якій обстоював ідею економічної самодостатності УСРР. Положення статті були затавровані назвою "волобуєвщина". Репресований. Після війни очолив кафедру Ростовського фінансово-економічного інституту. У 1957 р. домігся реабілітації. У 1961 М.Волобуєв переїхав у Донецьк, де працював у торговельному інституті. Згодом повернувся до Ростова.
Микола Хвильовий (Фітільов) (1893-1933)	Український письменник. У 1925 р. заснував ВАПЛІТЕ. Під час літературної дискусії 1925-1928 рр. висунув гасло «Геть від Москви! Дайош Європу!», закликавши українських літераторів орієнтуватися на європейську літературу. На знак протесту проти голодомору та арешту М. Ялового покінчив життя самогубством.

Значення понять і термінів:

Тоталітарний режим - політичний лад, за якого державна влада зосереджується в руках політичної сили, яка знищує демократичні свободи, повністю підпорядковує всі сфери життя своїм інтересам і утримує контроль над суспільством методами терору.

Нова економічна політика (неп) – економічна політика більшовиків 1921-1928 рр., що прийшла на зміну політиці «воєнного комунізму». Була запроваджена з метою подолання соціально-економічної та політичної кризи й побудови радянської моделі соціалізму шляхом використання елементів ринкових відносин. При цьому політична влада цілком зберігалася в більшовиків.

Коренізація – політика більшовиків у мовно-культурному питанні, спрямована на залучення на бік радянської влади інтелігенції та селянства корінних національностей (у тому числі українців). Сприяла створенню видимості гармонійного та вільного розвитку республік у складі СРСР. Запроваджена у 1923 р. на XII з'їзді РКП(б).

Українізація – політика ВКП(б) у 1920-х - на початку 1930-х рр., спрямована на збільшення представництва українців в органах влади, державних, освітніх і культурних установах, розширення сфери застосування української мови, відродження та розвиток української культури. Була складовим елементом загальносоюзної кампанії коренізації.

Індустріалізація – система заходів, спрямованих на прискорений розвиток важкої промисловості з метою технічного переозброєння економіки й зміцнення обороноздатності країни, процес створення великого машинного виробництва в усіх галузях господарства країни.

Література [1,2,3,4,9,13]**Тестові завдання для самоконтролю [5]**

1. Упровадження нової економічної політики в УСРР стало однією з передумов
  - А згортання «Великого терору».
  - Б згасання антирадянського селянського повстанського руху.
  - В досягнення республікою економічної незалежності.
  - Г завершення форсованої індустріалізації.

2. Укажіть результат процесу «коренізації» в УСРР:
- А зменшення українців серед службовців держапарату.
  - Б еміграція значної кількості української інтелігенції.
  - В обмеження культурно - національних прав національних меншин.
  - Г бурхливий розвиток української культури.
3. Укажіть твердження, в якому йдеться про Миколу Скрипника.
- А реформатор українського театру, засновник та художній керівник мистецького об'єднання «Березіль», розстріляний в урочищі Сандармох
  - Б один з головних організаторів голоду 1921-1923 рр. в Україні, згодом репресований під час Великого терору.
  - В учасник установлення більшовицької влади в Україні, що в 1933 р. був звинувачений у «національних ухилах» і покінчив життя самогубством
  - Г заборонив українізацію вищої школи, розвиток книговидавництва та періодики українською мовою, за що й був репресований
4. Що передбачала нова економічна політика в УСРР з 1921 по 1928 рр.?
- А заміну продрозкладки натуральним продовольчим податком
  - Б формування трудових армій і запровадження трудової повинності
  - В заборону приватної торгівлі в селі та містах
  - Г передачу підприємств великої промисловості в оренду приватним особам
5. Сприятливі умови для розвитку ринкових відносин в УСРР існували за часів
- А «воєнного комунізму»
  - Б «воєнної економічної політики»
  - В «суцільної колективізації»
  - Г «форсованої індустріалізації»
6. Установіть відповідність.
1 Михайло Волобуєв	А генеральний секретар ЦК КП(б)У в 1925-1928 рр.
2 Василь Липківський	Б економіст, автор статті «До проблеми української економіки»
3 Микола Скрипник	В митрополит УАПЦ (1921-1927 рр.)
4 Олександр Шумський	Г нарком освіти УСРР у 1924—1927 рр. Д нарком освіти УСРР у 1927-1933 рр.
7. Установіть послідовність подій.
- А проголошено курс на індустріалізацію
  - Б утворення СРСР
  - В остаточний розгром махновського руху
  - Г проголошено політику українізації.
8. Укажіть складові нової економічної політики, здійснюваної в Українській СРР в 1921—1928 рр.
- 1 об'єднання промислових підприємств у трести
  - 2 заміна продрозкладки продовольчим податком
  - 3 запровадження системи вільного найму
  - 4 націоналізація всіх промислових підприємств
  - 5 введення карткової системи розподілу продуктів
  - 6 скасування плати за житло й комунальні послуги
  - 7 створення трудових армій

Тема 24. Утвердження більшовицького тоталітарного режиму в Україні

Форсована індустріалізація, Насильницька колективізація. Примусові хлібозаготівлі. Опір селянства. Голодомор 1932- 1933 рр. – геноцид Українського народу. Масштаби та наслідки Голодомору. Масові репресії та їх ідеологічне виправдання більшовицьким режимом. Політичні процеси 1920-х- початку 1930-х рр. Згорання українізації. Ідеологізація суспільного життя в Україні. Культ особи. Великий терор. Биківня та інші місця масових поховань жертв репресій. Національно-демографічні зміни. Розстріляне відродження. Антирелігійна кампанія.

[4]

Дати подій:

1928/1929–1932 рр. – перша п'ятирічка;

1928 р. – судовий процес у Шахтинській справі;

1929 р. – початок насильницької колективізації;

1930 р. – судовий процес у справі Спілки визволення України (СВУ);

1932–1933 рр. – Голодомор в Україні;

1934 р. – перенесення столиці УСРР з Харкова до Києва;

1937 р. – ухвалення Конституції УРСР

1937–1938 рр. – Великий терор.

Персоналії:

Особа	Факти біографії
Казимир Малевич (1879-1935)	Видатний художник, теоретик мистецтва, педагог. Був одним із засновників абстрактного мистецтва, започаткував новий модерністський напрям – супрематизм. Викладав у Київському художньому інституті.
Михайло Бойчук (1882-1939)	Видатний художник-монументаліст і педагог, один із основоположників українського монументального мистецтва. Лідер школи «бойчукістів». Під його керівництвом виконано розписи Луцьких казарм у Києві, санаторію ВУЦВК в Одесі, Червонозаводського театру в Харкові. В 1936 р. заарештований і згодом розстріляний.
Лесь (Олександр) Курбас (1887-1937)	Видатний український театральний діяч, режисер-новатор. Організатор мистецького об'єднання «Березіль». В 1933 р. його усунуто від обов'язків мистецького керівника театру «Березіль», згодом позбавлено звання народного артиста УСРР. Наприкінці 1933 арештований, згодом розстріляний.
Олександр Довженко (1894-1956)	Фундатор української національної школи кінематографії, його картина «Земля» увійшла до 12 найкращих стрічок «усіх часів і народів». З 1926 р. – режисер-постановник на кіностудіях Одеси, Києва, Москви. Серйозний успіх мав його фільм «Звенигора» (1929 р.). Автор кіноповісті «Україна в огні», за яку був підданий критиці.

Значення понять і термінів:

П'ятирічка (п'ятирічний план) - вид планового розвитку народного господарства СРСР, відмінний від ринкової економіки. Реалізація п'ятирічних планів була запроваджена у 1928-1929 рр.

Соціалістична індустріалізація - курс на соціалістичну індустріалізацію був проголошений більшовиками 1925 р. на XIV з'їзді ВКП(б). Відбувалася в СРСР і Україні наприкінці 1920-х-1930-х рр., у роки перших п'ятирічок. Комплекс заходів щодо прискореного розвитку промисловості з метою ліквідації техніко-економічної відсталості та зміцнення військової потужності СРСР.

Колективізація сільського господарства - політика об'єднання приватних селянських господарств у спілки (колгоспи), що спиралася на колективну власність на засоби виробництва. У СРСР і Україні зокрема була проведена наприкінці 1920-х - у 1930-х рр. Супроводжувалася політикою ліквідації куркульства як класу, насильства і Голодомору.

Репресії - система заходів, які передбачають усунення, ізоляцію, знищення політичних

ворогів (справжніх або надуманих), конкуруючих соціальних груп чи прошарків, етнічних спільнот з метою встановлення панування або зламу опору.

Розкуркулення - кампанія експропріації селянських господарств у 1930-ті роки, складова частина примусової колективізації. Здійснювалася на основі постанови ЦК ВКП(б) від 30 січня 1930 р. "Про заходи у справі ліквідації куркульських господарств у районах суцільної колективізації" з метою зламати опір колективізації. Формально була спрямована проти заможних селян, але на практиці вилилась у репресії проти значної кількості середняків.

«Закон про п'ять колосків» - постанова ВЦВК і РНК СРСР від 7 серпня 1932 р. про охорону соціалістичної власності, яка передбачала суворі покарання «за розкрадання колгоспного майна».

Голодомор - цілеспрямована політика комуністичного керівництва в 1932-1933 рр. створення штучного голоду шляхом реквізиції у селян продовольства з метою завершення суцільної колективізації.

Чорна дошка - особливий список районів, у яких за рішенням влади конфісковували продовольчі та посівні фонди, припинялося постачання товарів, посилювалися репресії, що прирікало населення на неминучу смерть.

Націонал-ухильництво - своєрідний ідеологічний штамп, негативна оцінка, що вживалася в агітаційно-пропагандистській роботі в СРСР і стосувалася тих членів компартії, які в теорії і практиці національної політики «переоцінювали, перебільшували значення місцевих особливостей».

Розстріляне відродження - трагічний період національно-культурного відродження у 1930-ті рр., пов'язаний з установленням тотального контролю більшовицького режиму над культурою й фізичним знищенням кращих представників української літератури й мистецтва.

Головне управління таборів (ГУТаб) (рос. ГУЛаг) — комплекс таборів примусової праці в СРСР.

Паспортна система - запроваджена в СРСР система внутрішніх паспортів та інституту прописки з метою посилення контролю держави над населенням. Селяни паспортів не отримали, що унеможливило їх переїзд до міст.

Геноцид - знищення окремих груп населення за расовими, національними, етнічними або релігійними мотивами, а також штучне створення життєвих умов, не сумісних з життям; один з найважчих злочинів проти людства.

Соціалістичний реалізм - творчий метод літератури та мистецтва, який вимагав зображення дійсності відповідно до комуністичної ідеології і мав головною метою прославлення радянської дійсності. Попри офіційність та ідеологічну спрямованість, чимало творів соцреалізму мають художню та історичну цінність.

Література [1,2,3,4,9,13]

Тестові завдання для самоконтролю [5]

1. Галузі економіки, в які спрямовували основні капіталовкладення в роки перших п'ятирічок:
А енергетика, машинобудування, металургія; В нафто-хімічна та хімічна промисловості;
Б легка і харчова промисловості; Г сільське господарство.
2. Які заходи використовувала радянська влада з метою проведення форсованої індустріалізації в роки першої п'ятирічки?
А відмова від директивного способу ведення господарювання
Б встановлення надвисоких планових завдань і покарання тих, хто опинявся позаду
В поєднання великої державної промисловості та дрібнотоварного приватного виробництва
Г матеріальне заохочення робітників
3. Постанова РНК УСРР про занесення на «чорну дошку» колгоспів за «злісне саботування хлібозаготівель» призвела до
А надання продовольчої допомоги колгоспникам за рахунок селян-одноосібників.
Б конфіскації у селян всього зерна та припинення постачання товарів.
В виселення "куркулів" і "підкуркульників" до Сибіру.
Г примусового відправлення колгоспників на промислові новобудови.

4. Причина згорання українзації в 1930-х рр:

А проведення політики централізації влади та уніфікації громадського життя в СРСР.

Б зникла потреба у державній підтримці української мови, яка вже утвердилася і повністю домінувала в радянській Україні.

В зростання націоналізму, який почав загрожувати існуванню радянської влади в Україні.

Г несприйняття більшістю населення подальшого проведення українзації.

5. Яке твердження характеризує суспільно-політичне та соціально-економічне життя УРСР у роки другої п'ятирічки?

А саботаж населенням України політики радянської влади

Б зменшення питомої ваги міського населення

В перша хвиля «ліквідації куркульства як класу»

Г поширення стахановського руху

6. Установіть відповідність між явищем періоду радянської модернізації та його наслідком.

1 індустріалізація

А ліквідація індивідуального селянського господарства

2 колективізація

Б перевищення промислового виробництва над сільськогосподарським

3 масові репресії

В нав'язування суспільству комуністичної ідеології

4 культурна революція

Г ліквідація багатопартійності

Д насадження в суспільстві атмосфери страху

7. Установіть послідовність подій.

А Великий терор

Б процес СВУ

В «закон про п'ять колосків»

Г початок суцільної колективізації

8. Вкажіть твердження, що характеризують суспільно-політичне та релігійне життя радянської України в 1930-х рр.

1 антирелігійна пропаганда та переслідування церковнослужителів.

2 переїзд вищих державних та партійних установ УРСР з Києва до Харкова.

3 цілковитий контроль з боку компартійних і радянських органів за всіма сферами життя.

4 чистки «старої більшовицької гвардії», вищих військових кадрів і всіх інакодумців.

5 заборона на суміщення партійних та радянських посад.

6 самостійність компартійних і радянських органів влади УРСР у розв'язанні проблем економічного та політичного життя.

7 кадрова стабільність, відсутність помітних змін у керівництві всіх рівнів.

Тема 25. Західноукраїнські землі в міжвоєнний період

Правовий статус українських земель у складі Польщі. Національна політика та міжнаціональні відносини. Економічне і соціальне становище населення. Українська кооперація. Просвітні організації краю. Українські політичні і громадські організації. Українська військова організація та ОУН. Українські землі у складі Румунії. Татарбунарське повстання. Суспільно-політичне життя. Українські землі у складі Чехословаччини. Правовий статус Закарпаття. Суспільно-політичне й соціально-економічне життя. Карпатська Україна. Карпатська Січ. Культура та духовність. Політичне і культурне життя української еміграції. [4]

Дати подій:

1920 р. – підписання Бессарабського протоколу, визнання країнами Антанти входження Бессарабії до складу Румунії;

1923 р. – визнання країнами Антанти входження Східної Галичини до складу Польщі, саморозпуск уряду ЗУНР;

1925 р. – утворення Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО);

1929 р. – утворення Організації українських націоналістів (ОУН);

1930 р. – проведення польською владою акції пацифікації;

1938 р. – надання автономії Підкарпатській Русі у складі Чехо-Словаччини;

15 березня 1939 р. – проголошення незалежності Карпатської України.

Персоналії:

Особа	Факти біографії
Євген Коновалець (1891-1938)	Український військовий та політичний діяч. Був керівником Галицько-Буковинського куреня Українських січових стрільців, полковником Армії УНР. У 1920 р. створив Українську Військову Організацію, а в 1929 р. очолив Організацію Українських Націоналістів (ОУН), яка мала об'єднати всі національні сили за кордоном і в Україні. У 1938 р. загинув у Роттердамі внаслідок теракту радянських спецслужб.
Володимир-Сергій Залозецький-Сас (1884-1965)	Український політик, громадський діяч, дипломат, мистецтвознавець, меценат. Співзасновник і голова Української Національної Партії Буковини (1927 р.), посол до румунського парламенту, сенатор (1928-1938). У британському парламенті виголосив промову проти політики штучного голоду в УРСР. Емігрував до Австрії.
Василь Мудрий (1893-1966)	Український громадський і політичний діяч, журналіст. Був одним із співзасновників УНДО, з 1935 - голова об'єднання, виступав ініціатором політики «нормалізації» українсько-польських відносин у Західній Україні. У вересні 1935 обраний віце-маршалком польського сейму. Емігрував у Зах. Німеччину, 1949 - у США.
Августин Волошин (1874-1945)	Український політик, громадський діяч, організатор культурницької діяльності на Закарпатті, Президент Карпатської України. У жовтні 1938 р. був призначений прем'єром Карпатської України, а 15 березня 1939 р. став президентом цієї держави. Після окупації Карпатської України угорськими військами емігрував до Праги, був ректором Українського вільного університету. У 1945 р. був заарештований радянськими спецслужбами і помер у в'язниці.

Значення понять і термінів:

Осадництво - політика польського уряду, яка полягала в заохоченні переселення польських колоністів у 1920-х роках на західноукраїнські землі, які перебували у складі Польщі.

Пацифікація - політика масових репресій польського уряду щодо населення Західної України у 1930 р., яка передбачала придушення виступів за допомогою поліції і військ.

Інтегральний націоналізм - дієвий, чинний націоналізм (патріотизм). Основні засади течії розробив Дмитро Донцов у 1920-х рр. Нація оголошувалася абсолютною цінністю, а досягнення незалежності України - найвищою метою, для досягнення якої прийнятні будь-які методи.

Русинство - суспільно-політична течія в національному русі Закарпаття, представники якої вважали карпатоукраїнців окремим слов'янським народом і виступали за автономію, а в перспективі - за незалежність краю.

Політична еміграція - вимушена чи добровільна зміна місця проживання з політичних причин. Її основу склали переважно борці за незалежну Україну, частина з них осіла на Західній Україні.

Література [1,2,3,4,9,13]

Тестові завдання для самоконтролю [5]

1. Вкажіть твердження, що характеризує суспільно-політичне становище українських земель у складі Польщі в міжвоєнний період.
  - А отримання українцями широких національно-культурних прав
  - Б обіймання українцями високих адміністративних посад у державних органах влади
  - В підтримка основною частиною населення центристської політичної сили – Українського національно-демократичного об'єднання
  - Г політичне протистояння між українцями, які проживали на землях, що раніше входили до складу Російської та Австро-Угорської імперій
2. Проведена в 1930 році кампанія польської влади з «утихомирення» населення Східної Галичини отримала назву
  - А «санация»
  - Б «нормалізація»
  - В «малопольське замирення»
  - Г «пацифікація»
3. Який наслідок для економічного розвитку західноукраїнських земель мав поділ країни на Польщу «А» та Польщу «Б»?
  - А перетворення українських земель на джерело сировини та ринок збуту товарів
  - Б зростання кількості робочих місць і заробітної плати в українських воєводствах
  - В припинення трудової міграції західноукраїнського населення до США й Канади
  - Г пріоритетний промисловий розвиток українських земель порівняно з польськими
4. Вкажіть програмне положення Організації Українських Націоналістів.
  - А автономія українських земель у складі Польщі, Румунії, Чехо-Словаччини
  - Б самостійність і соборність національної держави на всій етнічній українській території
  - В створення незалежної Західноукраїнської республіки
  - Г входження України до федерації слов'янських республік
5. Яка подія спонукала до ухвалення цитованого документа? *«1. Карпатська Україна є незалежна держава. 2. Назва Держави є Карпатська Україна. 3. Карпатська Україна є республіка на чолі з президентом, вибраним Сеймом Карпатської України. 4. Державною мовою Карпатської України є українська мова. 5. Барвами державного прапора Карпатської України є синя і жовта...»*
  - А початок Другої світової війни
  - Б розчленування та ліквідація Чехо-Словаччини
  - В напад Німеччини на Радянський Союз
  - Г «визвольний похід» Червоної армії в Західну Україну
6. Встановіть Увідповідність країну, до складу якої в 1920–1930-ті рр. входили українські землі, з подією / явищем.

1 Польща	А Татарбунарське повстання
2 Румунія	Б проголошення автономії Підкарпатської Русі (Карпатської України)
3 Чехословаччина	В Голодомор – геноцид українського народу
4 Радянський Союз	Г судовий процес над членами ОУН у справі вбивства міністра внутрішніх справ Б. Перацького
	Д загибель Є. Коновальця в результаті терористичного акту, організованого радянськими органами держбезпеки
7. Установіть послідовність подій на західноукраїнських землях.
  - А утворення Організації українських націоналістів
  - Б Закарпаття отримало автономію
  - В проголошення незалежності Карпатської України
  - Г утворення Української Військової Організації
8. Визначте українські партії та організації, які діяли на українських землях у складі Польщі у 1920-1930-х рр.
  - 1 Комуністична партія Західної України
  - 2 Консервативна партія Західної України
  - 3 Організація українських націоналістів
  - 4 Революційна українська партія
  - 5 Українська партія соціалістів-революціонерів
  - 6 Українська партія соціалістів-федералістів
  - 7 Українське національно-демократичне об'єднання

Тема 26. Україна в роки Другої світової війни

Українське питання в міжнародній політиці напередодні Другої світової війни. Радянсько-німецькі договори 1939 р. Початок Другої світової війни. Окупація Червоною армією Галичини, Волині, Північної Буковини, Хотинщини та Південної Бессарабії. Радянізація. Масові політичні репресії 1939- 1940 рр.

Початок німецько- радянської війни. Бойові дії в 1941-1942 рр. Відступ Червоної армії. Мобілізаційні заходи. Злочини комуністичного тоталітарного режиму.

Окупація України військами Німеччини та її союзниками. «Новий порядок». Масове знищення мирного населення. Голокост. Опір окупантам. Український визвольний рух. Проголошення Акту відновлення Української Держави. Поліська Січ. Українська повстанська армія. Українсько -польське протистояння. Радянський партизанський рух.

Бойові дії 1942-1943 рр. Вигнання німецьких військ та їхніх союзників з Правобережної та Південної України. Депортація кримських татар та інших народів Криму. Завершення бойових дій на території України.

Українці у військових формуваннях держав Об'єднаних Націй. Внесок українського народу в перемогу над нацизмом. Українське питання на Тегеранській, Ялтинській і Потсдамській конференціях. Ціна війни. Культура й духовність [4].

Дати подій:

23 серпня 1939р. – радянсько-німецький пакт про ненапад (Пакт Молотова-Ріббентропа);

1 вересня 1939р. – початок Другої світової війни;

17 вересня 1939р.– вторгнення Червоної армії на територію Західної України;

червень 1940р. – вторгнення Червоної армії на територію Бессарабії та Північної Буковини;

22 червня 1941р. – напад Німеччини на СРСР;

30 червня 1941р. – проголошення Акта відновлення Української Держави

14 жовтня 1942 р. – створення Української повстанської армії (УПА);

грудень 1942 р. – початок вигнання німецьких військ та їх союзників з України;

6 листопада 1943р. – вигнання німецьких окупантів з м. Київ;

січень-лютий 1944р. – Корсунь-Шевченківська наступальна операція;

28 жовтня 1944р. – завершення вигнання німецьких військ та їх союзників з території України;

9 травня 1945р. – День перемоги над нацизмом в Другій світовій війні;

2 вересня 1945р. – завершення Другої світової війни.

Персоналії:

Особа	Факти біографії
Іван Багряний (Лозов'яга) (1906-1963)	Український поет, прозаїк, публіцист. У 1930-х рр. був репресований, що частково відображено в його романах «Тигролови» (1944), «Сад Гетсиманський» (1950). Член ОУН.
Тарас Боровець (псевдоніми: Тарас Бульба, Чуб, Гонта) (1908-1981)	Український військовий і політичний діяч. У 1939—1941 рр. брав участь в організації націоналістичного підпілля на Поліссі та Волині. Очолив партизанські підрозділи «Поліської Січі». В 1943 р. був заарештований гестапо у Варшаві й ув'язнений до концтабору Заксенгаузен. Звільнений у вересні 1944 р. З 1948 р. жив в еміграції в Канаді.
Андрій Мельник (1890-1964)	Український військовий і політичний діяч, полковник Армії УНР, З 1922 р. став одним із керівників Української військової організації. У 1930-х роках був членом ОУН, після смерті Є. Коновальця був головою Проводу українських націоналістів. Після розколу ОУН у 1940 році очолював фракцію мельниківців.

<p>Степан Бандера</p> <p>(1909-1959)</p>	<p>Український політичний діяч. Член УВО, один із керівників ОУН. У 1934 р. засуджений польським судом до смертної кари, заміненої на довічне ув'язнення. У лютому 1940 року створив Революційний провід Організації Українських Націоналістів (ОУН(б)–бандерівці, на противагу ОУН(м) – мельниківцям). У 1941 р. на II Великому зборі Проводу ОУН став його головою, ініціював проголошення Акту відновлення Української держави. У роки Другої світової війни ув'язнений у концтаборі Заксенгаузен. Керував боротьбою націоналістичного підпілля проти радянської влади. Вбитий у 1959 р. у Мюнхені.</p>
<p>Ярослав Стецько (1912 – 1986)</p>	<p>Український політичний та військовий діяч, активний діяч ОУН. Підтримував політичну лінію С. Бандери, з 1941 р. - його заступник. 30.06.1941 р. проголосив у Львові Акт відновлення самостійності України і очолив український уряд. 12.07.1941 р. арештований нацистами, з вересня 1941 р. до вересня 1944 р. перебував у концтаборі Заксенгаузен.</p>
<p>Кирило Осмак (1890-1960)</p>	<p>Громадсько-політичний діяч. Член Української Центральної Ради, діяч ОУН. У 1944 р. обраний президентом Української Головної Визвольної Ради. Заарештований, загинув в ув'язненні.</p>
<p>Роман Шухевич (псевдоніми: Тарас Чупринка, Дзвін, Тур, Роман Лозовський) (1907 – 1950)</p>	<p>Український військовий діяч, член УВО, ОУН, головнокомандувач УПА. У червні 1934 р. за участь в організації замаху на міністра внутрішніх справ Польщі Б. Перацького заарештований і ув'язнений у польському концтаборі Береза Картузька. Після розколу ОУН підтримав С.Бандеру. З 1943 р. –головнокомандувач УПА, із липня 1944 р. - голова Генерального секретаріату Української головної визвольної ради (УГВР). Загинув у сутичці зі спецгрупою МДБ 1950 р. біля с. Білогорща поблизу Львова.</p>
<p>Іван Кожедуб (1920 -1991)</p>	<p>Радянський льотчик -ас, найрезультативніший льотчик-винищувач в авіації союзників за весь час Другої світової війни. Тричі Герой Радянського Союзу (1944, 1944, 1945). Брав участь у Корейській війні (1950-1953), Генерал -полковник авіації (1970).</p>
<p>Олексій Берест (1921 —1970)</p>	<p>Український радянський військовий, Герой України. Лейтенант Червоної Армії, що встановив, разом з Михайлом Єгоровим та Мелітоном Кантарією, Прапор Перемоги на даху німецького Рейхстагу о 21.50 30 квітня 1945.</p>
<p>Амет-Хан Султан (1920-1971)</p>	<p>Льотчик, національний герой кримськотатарського народу. Під час Другої світової війни збив 30 літаків противника, двічі Герой Радянського Союзу (1943, 1945). Згодом підполковник, заслужений льотчик-випробувач СРСР.</p>
<p>Василь Порик (1920-1944)</p>	<p>Активний учасник Руху Опору у Франції в роки Другої світової війни, командир партизанського загону, що боровся проти німецьких окупантів у Північній Франції, член Центрального комітету радянських військовополонених у Франції, лейтенант Червоної Армії, Герой Радянського Союзу (1964, посмертно).</p>
<p>Кузьма Дерев'янко (1904-1954)</p>	<p>Український радянський військовий діяч, Герой України, генерал -лейтенант. 2 вересня 1945 р. приймав капітуляцію Японії.</p>
<p>Олена Теліга (1906- 1942)</p>	<p>Поетеса, політична діячка. В 1932 р. вступила в ОУН, з 1940 р.- в ОУН(м). У жовтні 1941 р. вирушила з похідними групами ОУН до Києва, організувала Спілку українських письменників, редагувала літературно-мистецький додаток до газети «Українське слово» - «Литаври». 7.02.1942 р. разом з чоловіком арештована і розстріляна у Бабиному Яру.</p>

Значення понять і термінів:

Радянізація - система заходів, спрямованих на встановлення радянської влади, побудову соціалістичного суспільства за економічною та політичною моделлю СРСР у західноукраїнських землях.

План Барбаросса - кодова назва плану військової операції нацистської Німеччини проти СРСР. Підписаний А.Гітлером 18.12.1940 р. Війна проти СРСР повинна була стати «блискавичною», тобто закінчитися перемогою в дуже короткий термін, до того як супротивник зможе мобілізувати та розгорнути свої головні сили.

«Випалена земля» - військова тактика повного знищення будь-яких об'єктів промислового, сільськогосподарського, цивільного призначення при відступі, щоб вони не дісталися противникові.

Нацистський «новий порядок» - назва окупаційного режиму, запроваджений німецькою адміністрацією на окупованій території СРСР. Відзначався особливою жорстокістю, терором, репресіями і масовими знищеннями мирних громадян.

План «Ост» - план нацистської Німеччини з проведення освоєння й німецької колонізації земель Східної Європи. Передбачав винищення частини місцевого населення і перетворення решти на рабів.

Голокост - загибель значної частини єврейського населення Європи внаслідок нацистської політики планомірного й організованого фізичного знищення євреїв у Німеччині та на захоплених нею територіях у 1933-1945 рр.

Остарбайтери - термін для позначення осіб, які під час Другої світової війни були вивезені гітлерівцями зі східних окупованих територій на примусові роботи до Німеччини.

Концтабори - великі в'язниці для військовополонених і цивільних осіб у воєнний час або в країнах з тоталітарним режимом.

Колабораціонізм - співпраця населення окупованих країн з окупаційною адміністрацією в інтересах загарбників і на шкоду самій державі чи її союзникам.

Похідні групи - створені ОУН («мельниківцями») та ОУН («бандерівцями») з метою організації зі свідомих українців на українських землях органів місцевого самоуправління під час Другої світової війни.

Поліська Січ - перший український повстанський підрозділ, що діяв на Рівненщині та Житомирщині у 1941-1943 рр. Створена за ініціативою уряду УНР в еміграції, керівником був Тарас Боровець (псевдонім- Тарас Бульба). Дотримувалася ідеї незалежності України.

Бандерівці - у вузькому сенсі послідовники лідера українського націоналістичного руху Степана Бандери та його ідеології; у радянській та сучасній російській пропаганді – усі прибічники і захисники незалежності України.

Чорносвитники - умовна назва піхотних підрозділів Червоної Армії, сформованих із цивільного населення окупованих територій після їх звільнення, що вводилися в бій невідготовленими, без належної амуніції та зброї.

Депортація - примусове виселення окремих осіб, груп, народів з місця постійного проживання.

Український визвольний рух - цілеспрямована, організована боротьба українства на етнічних українських землях за національне визволення і створення незалежної держави.

Література [1,2,3,4,9,13]

Тестові завдання для самоконтролю [5]

1. Анексію західноукраїнських земель, що входили до складу Польщі, радянські війська розпочали
А 1 вересня 1939 р. В 17 вересня 1939 р.
Б 8 вересня 1939 р. Г 28 вересня 1939 р.
2. План нападу Німеччини та її союзників на СРСР мав назву
А «Барбаросса»
Б «Цитадель»
В «Ост»
Г «Оверлорд»

3. З більшої частини українських земель нацистським окупаційним режимом було утворено адміністративну одиницю, що мала назву:
- А рейхскомісаріат «Україна»; Б генерал-губернаторство «Україна»;
В рейхскомісаріат «Остланд»; Г генерал-губернаторство «Галичина».
4. Українська Повстанська Армія була створена у:
- А жовтні 1942 р.; В квітні 1943 р.;
Б березні 1943 р.; Г жовтні 1943 р.
5. Остаточне визволення України закінчилося після проведення
- А Львівсько-Сандомирської операції; Б Одеської операції;
В Яссько-Кишинівської операції; Г Карпатсько -Ужгородської операції.
6. Установіть відповідність
1 Олексій Берест	А керівник Українського штабу партизанського руху
2 Кузьма Дерев'яноко	Б генерал, що приймав капітуляцію Японії в 1945 р.
3 Андрій Мельник	В керівник однієї з течій ОУН
4 Роман Шухевич	Г лейтенант, що встановив Прапор перемоги над рейхстагом
	Д командувач УПА до 1950 р.
7. Установіть послідовність подій Другої світової війни на території України
- А проголошення Акта відновлення Української Держави
Б вигнання німецьких окупантів з м. Київ
В Пакт Молотова-Ріббентропа
Г завершення вигнання німецьких військ та їх союзників з території України
8. Вкажіть результати наступальних операцій радянських військ, здійснених у серпні-грудні 1943 р.
- 1 визволення Одеси
  - 2 звільнення Донбасу
  - 3 визволення від нацистів усієї території України в її довоєнних кордонах
  - 4 визволення Києва
  - 5 звільнення Правобережної України та Молдавії
  - 6 звільнення Кримського півострова
  - 7 звільнення Лівобережної України

Тема 27. Україна в перші повоєнні роки

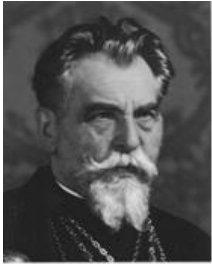
Україна - співзасновниця ООН, Встановлення кордонів УРСР у міжнародних договорах. Посилення радянзації та репресії у західних областях УРСР. Український визвольний рух у 1944-1950-хрр. Обмін населенням між Польщею й УРСР. Масові депортації (1944-1946 рр.). Операції «Вісла» і «Захід». Ліквідація УГКЦ. Внутрішньополітична й економічна ситуація в УРСР. Масовий голод 1946-1947 рр. Ідеологічні кампанії. «Чистки» творчої інтелігенції. Культура й духовність [4].

Дати подій:

1945 р. – входження Закарпаття до складу УРСР;
квітень 1945р. – Україна - співзасновниця Організації Об'єднаних Націй (ООН);
березень 1946р. – ліквідація УГКЦ;
1946-1947рр. – масовий голод в Україні;
квітень-липень 1947р. – проведення польською владою операції Вісла;
жовтень 1947 р. – проведення операції Захід;
1951 р. – встановлення західного кордону УРСР.

Персоналії:

Особа	Факти біографії
Олександр Богомолець (1881-1946)	Український учений-патофізіолог. Основоположник української школи патологічної фізіології, ендокринології і геронтології, організатор української науки. Заснував у Києві Інститут експериментальної біології і патології та Інститут клінічної фізіології. Президент АН України (1930 -1946).

Андрій Малишко (1912-1970)	Український поет, перекладач, літературний критик. Ліричні твори поета «Пісня про рушник» («Рідна мати моя...»), «Київський вальс» стали піснями.
Сергій Лебедєв (1902-1974)	Вчений у галузі електротехніки і обчислювальної техніки. Працював в Інституті електротехніки АН УРСР, директором Інституту точної механіки і обчислювальної техніки (1953-1973). Академік АН УРСР, АН СРСР. Під його керівництвом була створена перша в СРСР мала електронно-обчислювальна машина «МЕОМ», ряд швидкодіючих ЕОМ — «ВЕОМ».
Максим Рильський (1895-1964)	Український радянський поет, перекладач, публіцист, громадський діяч, мовознавець, літературознавець. В 1931р. був арештований, звільнений через пів року. Автор визначних збірок поезій, перекладів шедеврів світової літератури, статей.
Володимир Сосюра (1898-1965)	Український поет-лірик. У період Другої світової війни написав чимало високопатріотичних творів, серед них — «Любіть Україну» (1944), за який в 1951 р. був звинувачений у «буржуазному націоналізмі». В останній період творчості видав поеми «Розстріляне відродження», «Мазепа», автобіографічний роман «Третя Рота».
Павло Тичина (1891-1967)	Український поет, перекладач, публіцист, громадський та державний діяч доби УНР та УРСР. Новатор поетичної форми. Директор Інституту літератури АН УРСР.
Володимир Філатов (1875-1956)	Офтальмолог, хірург, член Академії наук УРСР та Академії медичних наук СРСР. З 1911 р. - професор і завідувач кафедри очних хвороб медичного факультету Новоросійського університету, із 1921 р. - Одеського медичного інституту та одночасно в 1936-56 рр. - директор Інституту експериментальної офтальмології. Запропонував оригінальний метод відновлювальної хірургії. Розробив і практично розв'язав проблему трансплантації рогівки. Створив учення про біогенні стимулятори, що стало основою принципово нового методу лікування - тканинної терапії.
Василь Кук (1913-2007)	Член ОУН, генерал-хорунжий, командувач УПА з 1950 по 1954 р. Шість років провів в ув'язненні.
Йосип Сліпий (1892-1984)	Видатний український церковний діяч. Після смерті А. Шептицького, у листопаді 1944р., став главою греко-католицької церкви. У 1946 р. звинувачений у «ворожій діяльності проти УРСР, співпраці з німецько-фашистськими окупантами», засуджений. Після 18 років ув'язнення звільнений у 1963 р. (завдяки тиску громадськості, в тому числі президента США Джона Кеннеді та папи Римського). Виїхав до Рима, де розпочав відбудову української церкви. Став фундатором Українського католицького університету.

Значення понять і термінів:

Відбудова - період в історії УРСР і СРСР після закінчення Другої світової війни районів до початку 1950-х рр.; процес відновлення зруйнованого війною промислового потенціалу, соціально-культурної сфери, повернення населення до мирного життя.

Операція «Вісла» - проведення польською владою операції у квітні-серпні 1947 року, суть якої полягала у депортації залишків українського населення Закерзоння на захід і північ Польщі з метою його асиміляції та знищення баз діяльності ОУН-УПА. У ході операції

було переселено близько 150 тис. українців, а УПА зазнала великих втрат. Операція була узгоджена з радянським керівництвом.

Операція «Захід» - депортація населення Західної України, проведена в жовтні 1947р., завданням якої було послабити національно-визвольний рух. Була однією з найбільш масових і короткотермінових сталінських депортацій. Лише за один день було виселено понад 76 тис. осіб. Для населення Західної України це була справжня етнодемографічна катастрофа.

Ждановщина - це ідеологічна кампанія в СРСР, розгорнута у 1946-1949 рр. у галузі науки, літератури, культури та мистецтва, в ході якої були піддані нищівній критиці діяльність інститутів історії України та історії української літератури, творчих спілок, редакцій газет і журналів, видатних діячів української культури — письменників, композиторів, режисерів тощо (назва походить від прізвища секретаря ЦК ВКП(б) з питань ідеології А. Жданова).

Лисенківщина - період в біологічній науці й практиці, пов'язаний із проявом культу особи президента ВАСГНІЛ академіка Т Лисенка, що виявився в переслідуванні інакомислення та гоніннях на вчених -генетиків. Розгром генетики та кібернетики.

Космополітизм - ідеологія так званого світового громадянства, яка надає пріоритетне значення загальнолюдським цінностям і другорядне – національним проблемам. У СРСР тривала кампанія боротьби з космополітизмом (1948-1953 рр.), у тому числі з «низькопоклонством перед Заходом, з рецидивами «буржуазного. націоналізму».

Холодна війна - глобальна конфронтація між СРСР і його союзниками, з одного боку, США та їхніми союзниками, з іншого боку, що тривала від перших післявоєнних років до початку 1990-х рр. Спричинила розпад СРСР та переросла у теперішнє протистояння Росії з країнами Заходу.

Література [1,2,3,4,8,15]

Тестові завдання для самоконтролю [5]

1. Що було однією з особливостей післявоєнної відбудови Української РСР (1945 — початок 1950-х рр.)?

- А широкомасштабне залучення висококваліфікованих європейських спеціалістів
- Б спрямування основних капіталовкладень у сільське господарство, соціальну сферу
- В використання західної фінансової та технічної допомоги за «планом Маршалла»
- Г першочергова відбудова галузей важкої промисловості, транспорту, енергетики

2. Сталінське керівництво в період голоду 1946-1947 рр.

- А допомагало подолати голод постачанням хліба з інших республік СРСР
- Б імпортувало зерно з-за кордону, щоб сприяти усуненню продовольчих проблем
- В не припиняло вивезення зерна за кордон, зокрема і з України
- Г пропонувало українцям подолати проблеми власними ресурсами без вивезення зерна з УРСР

3. Із якою метою в Україні наприкінці 1940 — початку 1950-х рр. розгорнуто кампанії боротьби проти «космополітизму» та «низькопоклонства перед Заходом»?

- А відновлення тотального політико-ідеологічного контролю за суспільством
- Б мобілізація суспільства на здійснення відбудови народного господарства.
- В. звеличення ролі української інтелігенції в розбудові соціалізму.
- Г переконання суспільства в перевагах соціалізму над капіталізмом.

4. Що стало однією із причин проведення операції «Вісла»?

- А активна діяльність підпілля ОУН і загонів УПА на Закерзонні
- Б прагнення радянського керівництва приєднати Закарпаття до УРСР
- В переселення у західні області УРСР спеціалістів з Наддніпрянщини
- Г намагання забезпечити відбудову Донбасу робочою силою

5. Відмінність процесу радянської модернізації західних областей України (1944 — 1950-ті рр.) від процесу радянської модернізації України (1929 — 1938 рр.) полягала в здійсненні

- А колективізації сільського господарства.
- Б культурної революції.
- В індустріалізації промисловості.
- Г відбудови народного господарства.

6. Установіть відповідність.

1 ждановщина	А байдуже ставлення до рідного народу, його мови
2 космополітизм	Б депортація українців Закарпаття на північ Польщі
3 лисенківщина	В кампанія зі знищення генетики і цькування вчених цієї галузі
4 операція «Вісла»	Г кампанія переслідування діячів культури
	Д шовіністична політика, спрямована на знищення націй

7. Установіть послідовність подій середини 1940-х- середини 1950-х рр..

- А остаточне встановлення західного кордону УРСР
- Б входження Закарпаття до складу УРСР
- В ліквідація Української греко-католицької церкви
- Г операція «Вісла»

8. Укажіть причини голоду 1946-1947 рр. в Українській РСР.

- 1 збройна боротьба загонів УПА
- 2 повоєнна розруха
- 3 форсована індустріалізація
- 4 ліквідація системи МТС
- 5 посуха, що вразила територію республіки
- 6 державна політика хлібозаготівель
- 7 «Великий терор»

Тема 28. Україна в умовах десталінізації

Участь українців у повстаннях у сталінських концтаборах. XX з'їзд КПРС. Десталінізація і лібералізація суспільного життя. Зміни адміністративно-територіального устрою: входження Кримської області до складу УРСР. Зміни в управлінні господарством. Зародження дисидентського руху та його течії. «Шістдесятництво». Антирежимні виступи 1960-х рр. Культура й духовність [4].

Дати подій:

1953-1954 рр. – повстання політичних в'язнів в сталінських концтаборах. Ліквідація ГУТабу;

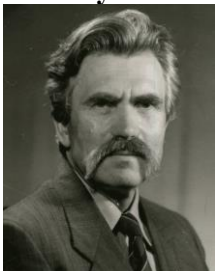
лютий 1954р. – входження Кримської області до складу УРСР;

1956р. – XX з'їзд КПРС, засудження культу особи;

1959р. – утворення Української робітничо-селянської спілки;

1959 р. – утворення Клубу творчої молоді Сучасник у м. Київ.

Персоналії:

Катерина Білокур (1900-1961)	Українська художниця, майстер народного декоративного живопису, представниця «наївного мистецтва». Малювати вчилася самотужки. Твори: «Квіти», «Цар-колос», «Хата у Богданівці» та інші.
Левко Лук'яненко (1928 – 2018)	Один з організаторів Української робітничо-селянської спілки (1959 р.). Засуджений до смертної кари, згодом замінені на ув'язнення. Був членом Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод (1976 р.). Голова Української Гельсінської спілки (1988р.), голова Української республіканської партії. Співавтор Декларації про державний суверенітет, автор Акта проголошення незалежності України. Герой України. Народний депутат України.
Іван Світличний (1929 – 1992)	Правозахисник, поет, мовознавець, літературний критик. Один із лідерів опозиційного руху в УРСР в 1960-80-х рр. Виступав проти політики русифікації, захищав «шістдесятників» від необґрунтованої критики. В 1965 р. арештований, після ув'язнення не міг працювати за фахом. У січні 1972 знову арештований, засуджений до 7 років таборів і 5 років заслання. Звільнений у 1983 р.

<p>Василь Стус</p> <p>(1938-1985)</p>	<p>Видатний поет, правозахисник. Один з активних учасників акції протесту у вересні 1965 р. в кінотеатрі «Україна» в Києві під час прем'єри фільму «Тіні забутих предків», за що був виключений з аспірантури Інституту літератури ім. Т. Шевченка АН УРСР. У 1970 р. за кордоном вийшла його збірка «Зимові дерева», у 1972 р. був засуджений «за антирадянську агітацію». У 1979 р. вступив до Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод. В 1980 р. отримав новий термін. Помер у в'язниці.</p>
<p>Алла Горська (1929 – 1970)</p>	<p>Художниця і діячка правозахисного руху 1960-х років в Україні. Належала до групи «шістдесятників». В 1959-1965 рр. разом з І. Світличним, В. Симоненком, В. Стусом, Л.Танюком та ін. була одним з організаторів і активним членом КТМ «Сучасник» у Києві. Трагічно загинула при нез'ясованих обставинах.</p>
<p>Ліна Костенко (народ. у 1930 р.)</p>	<p>Видатна українська поетеса, активна учасниця руху «шістдесятників», автор поетичних збірок «Проміння землі», «Вітрила», «Мандрівки серця». За роман у віршах «Маруся Чурай» у 1987 р. отримала Шевченківську премію. У 2010 р. вийшов перший її прозовий роман «Записки українського самашедшого».</p>
<p>Євген Сверстюк (1928 – 2014)</p>	<p>Шістдесятник, учасник київського Клубу творчої молоді, літературознавець, письменник. В 1972-1983 рр. перебував в ув'язненні «за виготовлення і розповсюдження документів самвидаву».</p>
<p>Василь Симоненко</p> <p>(1935-1963)</p>	<p>Поет-шістдесятник, прозаїк, журналіст. Як журналіст у своїх статтях показував хиби партійно-бюрократичного апарату через що зазнавав систематичного цькування з боку владних структур. Дебютував збіркою «Тиша і грім» (1962 р.), згодом у Мюнхені вийшла його друга збірка «Земне тяжіння»(1965 р.). Помер у Черкасах на 29-му році життя.</p>
<p>Лесь (Леонід) Танюк (1938-2016)</p>	<p>Режисер, театрознавець, громадський і державний діяч. Належав до плеяди «шістдесятників», був президентом КТМ «Сучасник» у Києві. Народний депутат України (1990-2007). Автор сценарію фільму «Голод -33» (Київська кіностудія, у співавторстві, 1991 р.). Голова товариства «Меморіал» ім. В. Стуса.</p>
<p>Сергій Корольов (1907-1966)</p>	<p>Видатний учений, конструктор ракетно -космічних систем, першовідкривач практичної космонавтики. Під його керівництвом створено численні ракети та пілотовані космічні кораблі «Восток», «Восход», здійснювалися запуски штучних супутників Землі, польоти міжпланетних автоматичних станцій до Місяця, Марса, Венери. Головною подією життя С. Корольова став запуск корабля «Восток», який пілотував космонавт Ю. Гагарін.</p>

Значення понять і термінів:

Десталінізація - спроба частково реформувати й зробити ефективнішим тоталітарний режим, ліквідувати найбільш одіозні прояви сталінського режиму. Відбувалася 1953-1964 рр., була суперечливою та непослідовною

Культ особи - надмірне звеличення високопосадової особи, що переростає у сліпе поклоніння та обожнювання її, явне перебільшування ролі лідера в житті суспільства.

Виникає при концентрації в руках однієї людини повної влади. Термін уперше використано в 1956 р. при критиці системи влади Й. Сталіна.

Лібералізація - надання більшої свободи, пом'якшення політичного режиму у часи хрущовської «відлиги»; в широкому розумінні - запровадження в суспільстві більшої політичної, економічної, духовної свободи; створення умов для рівної, вільної діяльності політичних партій та організацій.

Політична реабілітація - виправдання, відновлення доброго імені несправедливо звинуваченої чи засудженої особи, її репутації; визнання невинною особи, необґрунтовано притягнутої до кримінальної відповідальності.

Відлига - період з 1953 по 1964 рр. в історії СРСР і УРСР, що характеризувався відмовою від крайніх прояв сталінського тоталітарного режиму й лібералізацією суспільно-політичного життя.

Раднаргоспи - територіальні органи управління народним господарством в економічних районах у 1957-1965 рр., створені з метою ліквідації суперечок між галузевими й територіальними інтересами.

Шістдесятники - представники молодого покоління талановитих письменників, митців і вчених періоду «відлиги», які боролися за оновлення радянського суспільства, збереження української мови та культури, сприяли демократизації суспільно-політичного життя в Україні.

Дисиденти - представники опозиційного руху, що відкрито протистояли панівній офіційній ідеології в СРСР у 1950-1980-х рр.

Література [1,2,3,4,8,15]

Тестові завдання для самоконтролю [5]

1. Що було однією зі складових політики десталінізації (1953—1964 рр.)?
А реорганізація партійного апарату та створення національних комуністичних партій.
Б скасування монополії КПРС на владу, передання влади З'їзду народних депутатів СРСР.
В ліквідація ГУЛАГу, відновлення в правах незаконно звинувачених і засуджених осіб.
Г лібералізація державної політики щодо церкви, розширення мережі церковних громад.
2. Державні органи з управління промисловістю у межах економічних адміністративних районів, що діяли з 1957 по 1965 рр. – це
А держкомітети
Б раднаргоспи
В трести
Г наркомати
3. Житлова проблема в УРСР у другій половині 1950-х – на початку 1960-х рр. вирішувалася шляхом
А масового будівництва дешевого державного житла
Б перебудови існуючих нежитлових площ під малометражні квартири
В наданням безвідсоткових кредитів усім бажаючим побудувати власне житло
Г перепрофілюванням елітного житла на комунальні квартири
4. Метою реалізації хрущовських надпрограм у сільському господарстві було
А ліквідація аграрного перенаселення.
Б подолання наслідків голоду 1946-1947 рр.
В стрімке збільшення виробництва сільгосппродукції.
Г руйнування колгоспно -радгоспної системи виробництва
5. Якою цифрою на картосхемі позначено регіон, що увійшов до складу УРСР у 1954 році?

А 1

Б 2

В 3

Г 4

6. Установіть відповідність.

1 лібералізація	А відновлення доброго імені несправедливо засудженої особи
2 десталінізація	Б надання більшої свободи, пом'якшення режиму
3 дисидентство	Г процес докорінних якісних змін у техніці та технології
4 реабілітація	В опозиція панівній ідеології
	Д спроба часткового реформування тоталітарного режиму

7. Установіть послідовність подій

- А утворення Української робітничо -селянської спілки
- Б перший політ людини в космос
- В ліквідація ГУТабу
- Г виступ М. Хрущова «Про культ особи та його наслідки» на XX з'їзді КПРС

8. Укажіть три «надпрограми» М. Хрущова.

- 1 освоєння цілинних земель
- 2 ліквідація колгоспної системи
- 3 розширення посівів кукурудзи
- 4 реалізація заходів з випередження США у виробництві м'яса й молока на душу населення
- 5 поширення фермерських господарств
- 6 створення машинно-тракторних станцій
- 7 упровадження «Продовольчої програми»

Тема 29. Україна у період загострення кризи радянської системи

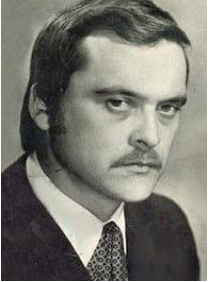

Ідеологічні орієнтири партійно-радянського керівництва. Конституція УРСР 1978 р. Економічна ситуація в УРСР. Дисидентський рух: течії, форми і методи боротьби. Українська громадська група сприяння виконанню Гельсінських угод. Самвидав. Кримськотатарський національний рух. Культура й духовність [4].

Дати подій:

- 1965р.** – перша хвиля масових затримань діячів антирежимного руху;
- 1970 – 1972 рр.** – видання самвидавного Українського вісника;
- 1972 р.** – друга хвиля масових затримань діячів антирежимного руху;
- 1976 р.** – утворення Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод (УГГ).

Персоналії:

<p>Іван Дзюба</p> <p>(народ. у 1931 р.)</p>	<p>Літературознавець, критик, громадський діяч. Автор книги «Інтернаціоналізм чи русифікація» (1965). За відкриті виступи на захист української інтелігенції, самвидавські матеріали був ув'язнений у 1972 році. Брав участь у створенні Народного Руху України за перебудову (1989 рік).</p>
<p>Петро Григоренко</p> <p>(1907 – 1987)</p>	<p>Генерал-майор, активний учасник дисидентського руху. Двічі був заарештований, перебував у спеціальних психіатричних лікарнях Радянського Союзу. Відстоював права кримських татар на повернення на батьківщину. У 1976 р. брав участь у створенні Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод, в 1977 виїхав на лікування у США, став закордонним представником УГГ.</p>

Валерій Марченко (1947-1984)	<p>Журналіст, правозахисник, літературознавець, учений-сходознавець і перекладач. В 1973 р. заарештований і засуджений за «націоналізм» на 6 років колонії суворого режиму і 2 роки заслання. З 1983 р. член УГГ. В 1983 р. вже важкохворого арештовують вдруге, через рік він помирає у тюремній лікарні.</p>
Микола Руденко (1920-2004)	<p>Громадський і політичний діяч, письменник. Засновник і перший голова Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод (1976 р.), за що був арештований. В 1977-1987 рр. перебував в ув'язненні.</p>
 (1937-1999)	<p>Громадський і політичний діяч, журналіст, видавець, публіцист. Активний учасник руху «шістдесятників». В 1965 р. разом з І. Дзюбою і В. Стусом виступив у Київському кінотеатрі «Україна» на захист арештованих українських інтелігентів. Автор збірки «Лихо з розуму». Тричі перебував в ув'язненні. Редагував самвидавний часопис «Український вісник». З 1990 р. - депутат Верховної Ради УРСР. Навесні 1992 р. став головою Народного руху України. Загинув в автокатастрофі 1999 р.</p>
Володимир Івасюк (1949 – 1979)	<p>Український композитор і поет, один із основоположників сучасної української естрадної музики. Автор пісень «Я піду в далекі гори» (1968), «Червона рута» (1969), «Водограй» (1969) та ін. Знайдений повішеним у Брюховецькому лісі неподалік Львова.</p>
 (1924-1990)	<p>Вірменський та український кінорежисер. Один із засновників українського поетичного кіно. Екранізація п'єси М.Коцюбинського «Тіні забутих предків» (1964р.), принесла йому всесвітню славу і визнання. В 1973 р. був заарештований і засуджений за сфабрикованим звинуваченням, протягом 1974-1978 рр. перебував у таборах. Звільнений за клопотаннями радянських і зарубіжних митців. Після звільнення не дістав дозволу на проживання в Києві, мешкав у Тбілісі.</p>
 (1941 – 1987)	<p>Український кіноактор, сценарист, режисер. Провідні ролі у фільмах «Тіні забутих предків» (режисер С. Параджанов), «Пропала грамота» (режисер Б. Івченко), «Білий птах з чорною ознакою» (режисер Ю. Ілленко). Як режисер зняв фільм «Вавилон XX» (1979 р.).</p>
 (1918-1995)	<p>Український прозаїк, в 1959-1971 рр. – голова правління Спілки письменників України. Найвідоміші твори «Прапорonosці», «Тронка», «Людина і зброя». У 1968 р. виходить його роман «Собор», за який письменник був підданий критиці, а твір вилучений з літературного процесу на два десятиліття. У 1980 – на початку 1990-х рр. підтримував створення Товариства шанувальників української мови і Народного Руху України.</p>

Михайло Брайчевський (1924-2001)	Український історик, археолог, громадський діяч. В 1966 р. написав найвідомішу свою працю «Приєднання чи возз'єднання?», в якій подана аргументована критика міфу російської історіографії про «возз'єднання російського та українського народів у 1654 р.». Після її публікації за кордоном вченого у 1972 р. позбавлено роботи в Інституті археології, тривалий час його праці не друкувалися.
Леонід Биков (1928 – 1979)	Український актор театру та кіно, режисер. Народний артист УРСР (1974). Постановник фільмів «У бій ідуть лише «старики» (1974, автор сценарію і виконавець ролі Титаренка), «Ати-бати, йшли солдати...» (1977, роль Святкіна). Зіграв у кіно близько 20 ролей, написав кілька сценаріїв. Мистецтво Л. Бикова відзначалося ліризмом, м'яким гумором, гуманізмом та добротою.
Мустафа Джемільєв (народ. у 1943 р.)	Громадський та політичний діяч, лідер національного руху кримськотатарського народу, правозахисник, учасник дисидентського руху, політв'язень. У 1944 р. депортований з сім'єю до Узбекистану. Від 1961 р. – учасник національного руху кримських татар за повернення на батьківщину. Близько 15 років провів в ув'язненні. Перший голова меджлісу кримських татар (1991-2013). Народний депутат України.
Микола Амосов (1913-2002)	Видатний хірург, один із основоположників легеневої й серцевої хірургії в Україні та СРСР, біокібернетик і письменник. Засновник і керівник Інституту серцево-судинної хірургії в Києві. Академік АН УРСР (1969). Уперше в світі запровадив протитромбічні протези серцевих клапанів, розробив апарати штучного кровообігу, вперше в СРСР виконав протезування мітрального клапана. Автор понад 600 наукових праць й кількох літературно-публіцистичних творів.
Олег Антонов 1906-1984	Видатний авіаконструктор. Створив понад 60 літаків і планерів типу «АН» (пасажирських, транспортних та ін.). З 1952 р. – головний конструктор, з 1962 р. – генеральний конструктор, керівник КБ літакобудування в Києві. Остання розробка О.Антонова – найбільший у світі 4-моторний транспортний літак АН-124 "Руслан", розрахований на перевезення корисного вантажу у 150 тонн на відстань 4500 км зі швидкістю 850 км/год. Депутат ВР СРСР 8–11 скликань. В листопаді 1965 р. підписав відкритий лист до ЦК КПРС (т. зв. лист 78-ми) з протестом проти політичних репресій щодо представників творчої інтелігенції УРСР.

Значення понять і термінів:

«Застій» - період поглиблення кризи радянського суспільства у 1964—1985 рр., який починався під гаслами подолання волюнтаризму, Для цього періоду характерне досягнення відносної соціальної та матеріальної стабільності. Однак суттю його фактично був відхід від лібералізму до неосталінізму. Саме в цей період номенклатура перетворилася на панівний клас радянського суспільства.

Дефіцит - 1) перевищення видатків над доходами; 2) нестача матеріальних цінностей порівняно з потребою у них. Брак якісних продовольчих чи промислових товарів у СРСР і зокрема в Україні за радянських часів, наслідком якого були довгі черги і пошуки якісних товарів.

«Розвинений соціалізм» - концепція, висунута у 1967 р. і закріплена у преамбулі Конституції СРСР 1977 р., яка стверджувала, що неможливо здійснити негайний перехід до комунізму. Це було фактичне визнання утопічності побудови комуністичного суспільства.

Номенклатура - склад службовців, призначених чи затверджених на посади вищими органами; панівний клас радянського суспільства, партійно -державне керівництво. Ця верства сформувалася ще у 1920-1930-х рр., та особливо чітко вирізнялася у 1960-1980-х

рр. Представники її утворили власну, закриту систему постачання продовольства і промислових товарів та різноманітних привілеїв. Декларуючи створення справедливого суспільства, вони створили витончену соціальну нерівність.

Самвидав - неофіційне копіювання й поширення в обхід державної цензури нелегальної літератури, що викривала політику радянського режиму. За створення, розповсюдження і зберігання такої літератури передбачалися жорстокі покарання.

Тамвидав - одна з форм діяльності дисидентів, видання їхніх творів за кордоном.

Правозахисник - учасник дисидентського руху за дотримання в СРСР основних прав і свобод людини, ознайомлення громадськості з Декларацією прав людини.

Література [1,2,3,4,8,15]

Тестові завдання для самоконтролю [5]

1. Вкажіть ознаку дисидентського руху в Україні в др. половині 1960 – першій половині 1980-х рр.
А мирний, ненасильницький характер боротьби
Б поширення руху лише в західних областях України
В організація масових антиурядових акцій
Г домінування релігійних гасел та всебічна підтримка православної церкви
2. Визначте процеси характерні для УРСР у другій половині 60-х — на початку 80-х років ХХ ст.
А посилення утисків та репресій щодо інакодумців
Б відмова від директивного планування в економіці країни
В демократизація радянської системи, запровадження гласності
Г надання права союзним республікам самостійно розв'язувати питання внутрішньої політики
3. Свідченням кризових явищ в промисловості УРСР в 1970—1980-ті роки було
А зменшення кількості підприємств, скорочення кількості працівників, зайнятих у промисловості
Б низькі показники приросту продукції, низька якість продукції, велика доля ручної праці
В зменшення іноземних інвестицій в економіку республіки
Г зростання безробіття і масовий виїзд громадян УРСР за межі республіки
4. У якому з тверджень ідеться про Володимира Івасюка?
А композитор, автор пісень «Червона рута», «Водограй», «Я піду в далекі гори».
Б керівник етнографічного хорового ансамблю «Гомін».
В філолог та письменник, який у 1983 р. за літературну й правозахисну діяльність був удруге заарештований і засуджений до 15 років ув'язнення.
Г скульптор, зібрав колекцію унікальних етнографічних експонатів.
5. Одним із проявів політико-ідеологічної кризи радянської моделі розвитку України в 1970 — на початку 1980-х рр. є
А розмежування владних повноважень між Комуністичною партією України та Радами народних депутатів.
Б утвердження принципів плюралізму на хвилі протестних настроїв у суспільстві.
В поява концепції «розвиненого соціалізму» внаслідок усвідомлення нереальності побудови комунізму.
Г зростання самостійності та активності громадських неурядових організацій.
6. Установіть відповідність між прізвищами митців та їхніми творчими здобутками.

1 О. Гончар	А кінофільм «Вавилон–ХХ»
2 Л. Биков	Б роман у віршах «Маруся Чурай»
3 І. Миколайчук	В роман «Собор»
4 Л. Костенко	Г опера «Тарас Шевченко»
	Д кінофільм «У бій ідуть одні "старики"»
7. Установіть послідовність подій суспільно-політичного життя УРСР у період «застою».
А схвалення Верховною Радою УРСР Конституції «розвиненого соціалізму»
Б утворення в Києві громадської Групи сприяння виконанню гельсінських угод
В обрання В. Щербицького першим секретарем ЦК КПУ
Г акція протесту в київському кінотеатрі «Україна» проти арештів інтелігенції

8. Укажіть твердження, які характеризують соціально-економічний розвиток України в період загострення кризи радянської системи (сер. 1960 - початок 1980-х рр.).

- 1 використання «нафтодоларів» для створення нових галузей промисловості й модернізації сільського господарства.
- 2 орієнтація важкої промисловості на першочергове обслуговування підприємств військово-промислового комплексу.
- 3 хронічний дефіцит різноманітних товарів на споживчому ринку.
- 4 низькі квартплата та ціни на харчові продукти.
- 5 стрімке зростання обсягів виробництва та якості товарів народного споживання
- 6 помітна тенденція до омолодження населення України.
- 7 Україна як житниця СРСР стала одним з головних світових експортерів хліба.

Тема 30. Відновлення незалежності України

Початок перебудови в СРСР. Чорнобильська катастрофа. Стан економіки. Шахтарські страйки. Гласність і політичний плюралізм. Український національно-демократичний рух. Зміни в політичному керівництві УРСР. Формування багатопартійної системи. Вибори до Верховної Ради УРСР і до місцевих рад 1990 р. Декларація про державний суверенітет України. Революція на граніті.

Створення Автономної Республіки Крим (АРК). Меджліс кримськотатарського народу (червень 1991 р.).

Спроба державного перевороту в СРСР у серпні 1991 р. Акт проголошення незалежності України. Референдум і вибори Президента України 1 грудня 1991 р. Розпад СРСР. Міжнародне визнання України. Культура. Духовне відродження [4].

Дати подій:

квітень 1985р. – початок перебудови;

26 квітня 1986р. – катастрофа на Чорнобильській атомній електростанції (АЕС);

вересень 1989р. – створення Народного руху України за перебудову;

березень 1990р. – проведення перших альтернативних виборів до Верховної Ради УРСР;

16 липня 1990р. – ухвалення Верховною Радою УРСР Декларації про державний суверенітет України;

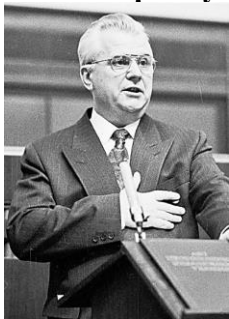
жовтень 1990р. – революція на граніті;

24 серпня 1991р. – ухвалення Верховною Радою УРСР Акта проголошення незалежності України;

1 грудня 1991р. – проведення Всеукраїнського референдуму та обрання Президента України.

Персоналії:

Леонід Кравчук

(народ. у 1934 р.)

Український політичний і державний діяч, перший Президент України (1991-1994).

У 1988-1990 рр. -завідувач ідеологічним відділом, секретар ЦК КПУ, в 1990 р. - другий секретар ЦК КПУ. У 1990-1991 рр. - член Політбюро ЦК КПУ. У 1990-1991 рр. – голова Верховної Ради України. Вийшов зі складу КПРС після провалу спроби державного перевороту в серпні 1991 р. У 1991-1994 рр. – перший Президент незалежної України. Народний депутат України (1990-1991; 1994-2006). Історичною заслугою Л. Кравчука є те, що у боротьбі за незалежність України йому вдалось уникнути кровопролиття на початковому етапі державотворення.

Значення понять і термінів:

«**Перебудова**» - політичний курс керівництва КПРС у 1985-1991 рр., спроба генерального секретаря ЦК КПРС М. Горбачова оновити Радянський Союз шляхом запровадження елементів ринкової економіки, децентралізації управління промисловістю і демократизації

партійного та державного апарату. Передбачала поступову передачу повноважень місцевим органам управління і партійного апарату, проведення відкритих виборів і запровадження багатопартійності у майбутньому. Завершилася переворотом ГКЧП, розпадом СРСР та ідейним крахом комуністичної ідеології.

Гласність - політичний курс керівництва КПРС у роки «перебудови», спрямований на введення обмеженої, контрольованої свободи слова. Ставив за мету сприяти розвиткові демократії, плюралізму думок, подоланню застійних явищ

Плюралізм - багатоманітність, розмаїття рівноправних конкуруючих течій, сил у політиці, ідеології, економіці, релігії тощо.

Український національно-демократичний рух – національно-визвольний рух, що на початку «перебудови» виступав за демократію та українську культуру, а згодом обстоював політичну мету - незалежність України

Багатопартійність - наявність у суспільстві, державі двох-трьох і більше офіційно зареєстрованих політичних партій і рухів, взаємини між якими базуються на реальній конкуренції в боротьбі за владу.

Суверенітет - повна незалежність держави у зовнішніх справах і верховенство її законів у внутрішніх справах

Незалежність - можливість приймати самостійні рішення, які підкорюються власним інтересам і не потребують зовнішніх вказівок та наказів; відсутність підлеглості.

Ринкові відносини - економічні відносини, що складаються в умовах багатоукладної ринкової економіки, вільної конкуренції і рівноправності суб'єктів господарювання.

Референдум - в державному праві прийняття виборцями рішення з конституційних, законодавчих чи інших внутрішньо- чи зовнішньополітичних питань шляхом всенародного голосування.

Президент - виборний глава держави у країнах з республіканською формою правління, що обирається на встановлений термін (в Україні - на п'ять років).

Література [1,2,3,4,8,15]

Тестові завдання для самоконтролю [5]

1. Які з тверджень характеризують процес формування багатопартійності в Україні наприкінці 80-х – на початку 90-х років ХХ ст.?

- А діяльність більшості новоутворених партій набувала опозиційного характеру
- Б поява нових політичних партій відбувалася водночас зі зростанням народної підтримки КПУ
- В новоутворені партії були масовими, порівняно з КПУ
- Г переважання в західних областях партій лівого спрямування, у східних – правого

2. Акція Народного руху України «Українська хвиля» (1990 р.) – утворення «живого ланцюга»– присвячувалася

- А прийняттю Верховною Радою УРСР Декларації про державний суверенітет України.
- Б проведенню перших альтернативних виборів до Верховної Ради УРСР.
- В підтримці головних політичних вимог, висунутих учасниками шахтарського страйку.
- Г відзначенню річниці проголошення Директорією УНР возз'єднання УНР та ЗУНР.

3. Укажіть назву, яку отримала серія студентських акцій-голодувань, що відбулись у 1990 р.

- А «Помаранчева революція»
- Б «Революція Гідності»
- В «революція на граніті»
- Г «оксамитова революція»

4. Які наслідки для України мав заколот ГКЧП (ДКНС) у Москві?

- А усунення В. Щербицького від влади в УРСР
- Б проголошення незалежності України
- В підписання УРСР нового союзного договору
- Г негайний вихід КПУ зі складу КПРС

5. Яке питання було винесено на Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 р.?

- А «Чи вважаєте Ви необхідним заборонити Комуністичну партію Радянського Союзу?»
- Б «Чи підтверджуєте Ви Акт проголошення незалежності України?»
- В «Чи підтримуєте Ви Угоду про створення Співдружності Незалежних Держав?»
- Г «Чи вважаєте Ви необхідним збереження СРСР як оновленої федерації рівноправних суверенних республік?»

6. Установіть відповідність між визначеннями та поняттями, що характеризують суспільно-політичний розвиток України в період «перебудови».

1 наявність у державі кількох зареєстрованих політичних партій, що борються за владу	А багатопартійність
2 політика максимальної відвертості в діяльності державних органів	Б гласність
3 визнання декількох незалежних рівноцінних засад, що лежать в основі суспільного життя	В суверенізація
4 запровадження більшої політичної, економічної та духовної свободи в житті суспільства	Г плюралізм Д лібералізація

7. Розташуйте в хронологічній послідовності події періоду «перебудови»

- А проведення перших виборів Президента України
- Б підписання Договору про утворення СНД у Біловезькій Пущі
- В катастрофа на Чорнобильській АЕС
- Г установчий з'їзд Народного руху України за перебудову

8. Вкажіть імена державних діячів України, Росії та Білорусі, які підписали «Біловезькі угоди» і фактично припинили існування Радянського Союзу.

- 1 Олександр Лукашенко
- 2 Станіслав Шушкевич
- 3 Леонід Кравчук
- 4 Борис Єльцин
- 5 Леонід Кучма
- 6 Володимир Путін
- 7 Михайло Горбачов

Тема 31. Становлення України як незалежної держави

Державотворчі процеси в незалежній Україні. Повернення кримських татар на батьківщину. Статус Криму. Суспільно-політичне життя. Особливості формування багатопартійності. Конституція України. Економіка України в 1991-1998 рр. та в 1998- 2004 рр. Запровадження гривні. Демографічні та міграційні процеси. Олігархічна система. Початок інтеграції в європейський і світовий простір. Політична розбудова суспільства. Рухи протесту на початку 2000-х рр. Помаранчева революція. Україна в системі міжнародних відносин. Культура й духовність[4].

Дати подій:

6 грудня 1991р. – започаткування Збройних Сил України;
липень 1994р. – обрання Леоніда Кучми Президентом України;
1995р. – обрання України членом Ради Європи (РЄ);
28 червня 1996р. – ухвалення Конституції України;
вересень 1996р. – запровадження національної грошової одиниці – гривні;
жовтень-грудень 2004р. – Помаранчева революція, обрання Президентом України Віктора Ющенка.

Персоналії:

<p>Леонід Кучма</p> <p>(народ. у 1938 р.)</p>	<p>Український політичний і державний діяч, другий Президент України (1994-2005). У 1986-1991 рр. – генеральний директор ВО «Південмаш» – найбільшого заводу бойової та ракетно-космічної техніки. У 1990-1994 рр. – народний депутат України. У 1992-1993 рр. – Прем'єр-міністр України. З 1994 р. по 1999 р. – Президент України, переобраний у 1999 р. (перебував на посаді до 23.01.2005).</p>
--	---

<p>Віктор Ющенко</p> <p>(народ. у 1954 р.)</p>	<p>Український політичний і державний діяч, третій Президент України (2005-2010). Був головою правління Національного банку України (1993-1999), прем'єр-міністром України (1999-2001), народним депутатом України (2002-2005, керівник найбільшої фракції «Наша Україна»). Під час подій «Помаранчевої революції» 26.12.2004 р. обраний Президентом України. (перебував на посаді до 25.02.2010).</p>
<p>Любомир Гузар</p> <p>(1933-2017)</p>	<p>Український релігійний діяч, патріарх-предстоятель Української Греко-Католицької церкви (2001–2011 рр.). В 1949-1969 рр. мешкав у США, в 1993 р. повернувся до незалежної України. У 2005 р. повернув резиденцію голів Греко-католицької церкви до Києва після 450-річної перерви. Ініціював побудову Патріаршого собору Воскресіння Христового на київському Лівобережжі. У 2011 вийшов у відставку, передавши свої повноваження Святославу Шевчуку. Був одним з моральних авторитетів українців у 1990–2010-х роках, членом ініціативної групи «Першого грудня».</p>
<p>Леонід Каденюк</p> <p>(1951-2018)</p>	<p>Український льотчик-випробувач 1-го класу, генерал-майор авіації, перший і єдиний астронавт незалежної України. У 1997 р. здійснив космічний політ у складі інтернаціонального екіпажу на американському кораблі «Колумбія». Народний депутат України (2002-2006), Герой України.</p>

Значення понять і термінів:

Корупція – злочинне використання державними чиновниками та іншими посадовими особами своїх формальних прав з метою особистого збагачення.

Тіньова економіка – частина економіки, що працює поза межами державного контролю, регулювання, не сплачує обов'язкових платежів до бюджету країни.

Олігарх - особа, що володіє особливо великим багатством і має серйозний вплив на органи державної влади та засоби масової інформації. Як правило, це людина, що сформувала свої статки та вплив завдяки політичним зв'язкам і сумнівним, найчастіше корупційним діям.

Помаранчева революція - мирні багаточисельні протестні виступи населення проти фальсифікації результатів президентських виборів 2004 р., за проведення демократичних і соціально-економічних реформ. Наслідком революції стало встановлення парламентсько-президентської форми правління і обрання Президентом України Віктора Ющенка.

Поліконфесійність - наявність багатьох релігійних течій на території однієї країни.

Література [1,2,3,4,8,15]

Тестові завдання для самоконтролю [5]

1. Яка із зазначених нижче подій відбулася того ж року що і прийняття Верховною Радою Конституції незалежної України?

А вступ України до Ради Європи.

Б отримання Україною статусу країни з ринковою економікою.

В політ у космос першого космонавта України Л. Каденюка.

Г запровадження національної валюти — гривні

2. Яке з тверджень характеризує соціально-економічне життя України у 1990-і рр.?
 А подолання відмінностей між умовами праці та побуту в селі та місті
 Б тривалі заборгованості за виплатами заробітної платні бюджетникам: службовцям, учителям, лікарям тощо
 В масова трудова міграція до України вихідців з країн Східної Європи, зокрема Румунії, Польщі, Словаччини
 Г швидке зростання міського населення у зв'язку з розвитком індустріальних галузей
3. Що стало приводом до подій Помаранчевої революції?
 А загострення відносин з Російською Федерацією
 Б свавілля правоохоронних органів і сил спецпризначення
 В масові фальсифікації результатів президентських виборів
 Г зрив підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом
4. Укажіть твердження, в якому йдеться про Віктора Ющенка
 А висувався кандидатом на посаду Президента України (2004р.), але програв вибори Л.Кучмі.
 Б очолював Народний рух України після 1999 р.
 В був Президентом України на час прийняття чинної Конституції України
 Г після подій «помаранчевої революції» став Президентом України
5. Що було характерним для соціально-економічного розвитку України наприкінці 1990-х – початку 2000-х рр.?
 А утвердження системи олігархічних фінансово-промислових груп
 Б збереження більшості промислових підприємств у державній власності
 В відновлення командно-адміністративної системи управління економікою
 Г перетворення малого бізнесу в основного виробника валового внутрішнього продукту
6. Установіть відповідність між періодами історії України та описаними подіями.
1 Відлига (1953–1964 рр.)	А «В оголошенні про утворення Української Гельсінської групи її засновники підписалися справжніми прізвищами і навіть вказали свої адреси. Вони мали намір діяти виключно на легальних засадах...»
2 Застій (середина 1960 – початок 1980-х рр.)	Б «У рік святкування 300-річчя возз'єднання України з Росією Президія Верховної Ради СРСР прийняла Постанову "Про передачу Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР"».
3 Перебудова (1985–1991 рр.)	В «...Засідання рекомендує, щоб УРСР і БРСР були запрошені стати членами — засновниками пропонованої міжнародної організації...»
4 Незалежність (1991 – початок ХХІ ст.)	Г «Понад мільйон осіб, винних у порушенні антиалкогольного законодавства, зазнали адміністративних стягнень. У Закарпатті та в Криму знищили виноградники унікальних сортів. Цукор став гостродефіцитним продуктом...» Д «Нарешті ми сіли за стіл переговорів. Єльцин представляв на зустрічі Росію, Фокін — Україну, Шушкевич — Білорусь... На зустрічі було сформульовано принципи майбутньої співдружності...»
7. Установіть послідовність подій періоду незалежності України
 А «Помаранчева революція»
 Б заснування Збройних сил України
 В обрання України членом Ради Європи
 Г ухвалення Конституції України.
8. Укажіть поняття, характерні для початкового періоду незалежної України.
 1 приватизація
 2 мілітаризація
 3 колективізація
 4 націоналізація
 5 гіперінфляція
 6 тіньова економіка
 7 пацифікація

Тема 32. Творення нової України

Суспільно-політичне життя України в 2005-2013 рр. Авторитарний режим Віктора Януковича. Революція Гідності. Небесна Сотня. Анексія Росією Криму. Агресія Росії проти України. Російсько-українська війна. Добровольчі батальйони. Волонтерський рух. Реакція світової спільноти. Спроби мирного врегулювання.

Соціально-економічний розвиток України до і після 2014 р. Євроінтеграційний поступ України: угода про асоціацію між Україною та ЄС. Режим безвізового в'їзду в країни ЄС для громадян України. Культура й духовність [4].

Дати подій:

2008 р. – вступ України до Світової організації торгівлі (СОТ);

січень 2010 р. - обрання Віктора Януковича Президентом України;

листопад 2013 – лютий 2014 рр. – революція Гідності, повалення авторитарного режиму;

червень 2014 р. – обрання Петра Порошенка Президентом України;

2014 р. – підписання Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом (ЄС);

вересень 2014 р., лютий 2015 р. – Мінські домовленості.

Персоналії:

Особа	Факти біографії
Петро Порошенко (народ. у 1965 р.)	Український політик, підприємець, олігарх, п'ятий Президент України (2014-2019). Випускник Київського інституту міжнародних відносин. Створив відому кондитерську фірму «Рошен». Був народним депутатом України різних скликань, секретарем Ради Національної безпеки і оборони України, міністром економічного розвитку та торгівлі України (2012), міністром закордонних справ України (2009—2010), головою Ради Національного банку України.

Значення понять і термінів:

Євромайдан - національно-патріотичні протестні акції в Україні (листопад 2013 - лютий 2014) проти корупції, свавілля силових органів та на підтримку європейського вектору зовнішньої політики України.

Революція Гідності - масові народні виступи проти корумпованої олігархічної влади в листопаді 2013 - лютому 2014, які призвели до повалення режиму В. Януковича.

Небесна сотня - прийнята в Україні збірна назва загиблих протестувальників, які мали безпосередній стосунок до подій Революції Гідності у грудні 2013 - лютому 2014 року.

Анексія - це насильницьке приєднання державою всієї або частини території іншої держави в односторонньому порядку, яке є грубим порушенням міжнародного права.

Сепаратизм (від лат. «відокремлення»)- прагнення частини єдиної держави до відокремлення та створення власної держави чи автономної області. На відміну від національно-визвольного руху не є масовим. За ним часто приховуються інтереси певних місцевих чи іноземних кіл.

Антитерористична операція (АТО) - комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на запобігання та припинення злочинних діянь, здійснюваних з терористичною метою. В Україні відбувалася з 13 квітня 2014 р. на території Донецької та Луганської областей, фактично є назвою російсько-української війни. З 30 квітня 2018 року була переформатована в Операцію об'єднаних сил (ООС).

Тимчасово окупована територія - територія Криму та Севастополя відповідно до Закону про окуповані території України (квітень 2014). Цей закон визначив статус території, тимчасово окупованої внаслідок збройної агресії РФ, встановив особливий

правовий режим на цій території, визначив особливості діяльності в умовах цього режиму, додержання та захисту прав фізичних та юридичних осіб. Протягом 2014 р. фактично тимчасово окупованими територіями стали окремі райони Донецької та Луганської областей.

Кіборги - неофіційна назва українських учасників оборони Донецького аеропорту імені Сергія Прокоф'єва (26.05.2014-21.01.2015) та учасників проривів для надання допомоги захисникам.

Волонтерський рух - добровільна неприбуткова діяльність фізичних осіб, спрямована на надання допомоги тим, хто її потребує. В Україні особливо активізувався з 2014 р. Полягає у допомозі Збройним силам в отриманні сучасного озброєння, амуніції, транспорту, а також допомозі внутрішньо переміщеним особам.

Люстрація - заборона чиновникам високого рангу, які скомпрометували себе, працювати на державній службі впродовж певного часу. В Україні запроваджена на підставі ухваленого у вересні 2014 року Закону України "Про очищення влади".

Громадянське суспільство - сукупність недержавних організацій, які представляють волю та інтереси громадян у сфері економіки, культури тощо і розвиваються в рамках демократизації суспільства незалежно від держави.

Безвізовий режим (між Україною та Європейським союзом) — статус, що дозволяє громадянам України вільно перетинати міждержавні кордони країн Європейського Союзу без попереднього звернення до посольства для отримання дозволу, починаючи з 11 червня 2017 року.

Екуменізм - ідеологія та рух за співпрацю і взаєморозуміння між християнами різних конфесій всього світу.

Література [1,2,3,4,8,15]

Тестові завдання для самоконтролю [5]

1. Що стало приводом до початку Євромайдану?
А будівництво на майдані Незалежності готелю російською фірмою
Б оголошення про вихід України з Ради Європи
В відмова від підписання Угоди про асоціацію з ЄС
Г угода з РФ про продовження базування Чорноморського флоту в Севастополі
2. Поява та поширення в сучасному українському суспільстві поняття «кіборги» зумовлені
А протистоянням російській агресії в Криму.
Б бойовими діями на Дебальцевському плацдармі.
В обороною на Маріупольському напрямку.
Г захистом Донецького аеропорту.
3. Назва документів про тимчасове перемир'я у війні на Сході України:
А Будапештський меморандум   Б Харківські угоди
В Мінські угоди   Г Нормандська декларація
4. Чим були зумовлені дострокові вибори Президента України в травні 2014 р:
А підписанням Україною угоди про асоціацію з ЄС
Б втечею з країни попереднього Президента
В достроковими виборами Верховної Ради України
Г скасуванням Конституційним судом результатів президентських виборів 2010 р.
5. Наслідком окупації Російською Федерацією Криму стало
А підписання Мінських домовленостей
Б розгортання антитерористичної операції (АТО)
В запровадження міжнародних санкцій проти Росії
Г початок акції «Повстань, Україно!»

6. Установіть відповідність.

1 анексія	А заборона діячам високого рангу, що скомпрометували себе, працювати на державній службі
2 екуменізм	Б сукупність недержавних організацій, які представляють інтереси суспільства
3 громадянське суспільство	В насильницьке приєднання території, що належить іншій державі
4 люстрація	Г наявність багатьох релігійних течій у державі
	Д рух за співпрацю між християнами різних конфесій

7. Установіть послідовність подій.

- А обрання Президентом України П. Порошенка
- Б вступ України до Світової організації торгівлі
- В встановлення для України безвізового режиму з країнами ЄС
- Г Революція Гідності

8. Які діячі української культури славилися в галузі кінематографії й театрального мистецтва?

- 1 А. Роговцева
- 2 О. Сумська
- 3 О. Забужко
- 4 І. Марчук
- 5 Б. Ступка
- 6 С. Бубка
- 7 В. Ломаченко

2. ВІДПОВІДІ НА ТЕСТОВІ ПИТАННЯ

Тема 1. Вступ до історії України:

1Г; 2В; 3Б; 4Б; 5В; 6 1- Б, 2-Г, 3-Д; 4-В; 7 БГАВ; 8 1,6,7.

Тема 2. Стародавня історія України:

1В; 2В; 3Г; 4В; 5Б; 6 1- В, 2-А, 3-Б; 4-Г; 7 ВГБА; 8 1,4,7.

Тема 3. Русь -Україна (Київська держава):

1Б; 2Г; 3В; 4В; 5.Б; 6 1- В, 2-А, 3-Б; 4-Д; 7 БАГВ; 8 2,4,5.

Тема 4. Королівство Руське (Галицько-Волинська держава). Монгольська навала:

1Б; 2Г; 3А; 4А; 5.Г; 6 1- В, 2-Г, 3-Б; 4-Д; 7 ГБАВ; 8 2,6,7.

Тема 5. Руські удільні князівства у складі іноземних держав у другій половині XIV - першій половині XVI ст. Кримське ханство:

1Г; 2В; 3В; 4Г; 5В; 6 1- В, 2-Б, 3-Д; 4-А; 7 ГВАБ; 8 2,3,5.

Тема 6. Українські землі у складі Речі Посполитої в другій половині XVI ст.:

1Б; 2А; 3Г; 4В; 5.Б; 6 1- Д, 2-Г, 3-Б; 4-А; 7 ГВБА; 8 1,3,6.

Тема 7. Українські землі у складі Речі Посполитої в першій половині XVII ст.:

1Б; 2А; 3А; 4Б; 5.В; 6 1- Б, 2-В, 3-А; 4-Д; 7 ВБАГ; 8 1,2,7.

Тема 8. Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст.:

1Б; 2А; 3В; 4Г; 5.Б; 6 1- Г, 2-А, 3-Б; 4-Д; 7 БГАВ; 8 1,3,4.

Тема 9. Козацька Україна наприкінці 50 - 80-х рр. XVII ст.:

1Г; 2В; 3А; 4Б; 5.Г; 6 1- Г, 2-А, 3-Д; 4-Б; 7 ВАБГ; 8 3,6,7.

Тема 10. Українські землі наприкінці XVII - в першій половині XVIII ст.:

1А; 2Г; 3Г; 4В; 5.В; 6 1- В, 2-А, 3-Г; 4-Д; 7 ГАВБ; 8 4,6,7.

Тема 11. Українські землі в другій половині XVIII ст.:

1В; 2Б; 3Г; 4Б; 5.В; 6 1- В, 2-Д, 3-Б; 4-Г; 7 БВГА; 8 2,6,7.

Тема 12. Українські землі у складі Російської імперії наприкінці XVIII- в першій половині XIX ст.:

1А; 2А; 3Г; 4А; 5.Б; 6 1- Б, 2-Д, 3-В; 4-А; 7 АБГВ; 8 3,5,6.

Тема 13. Українські землі у складі Австрійської імперії наприкінці XVIII - в першій половині XIX ст.:

1Г; 2Б; 3Г; 4Б; 5.А; 6 1- Д, 2-В, 3-А; 4-Г; 7 ВБАГ; 8 1,2,3.

Тема 14. Культура України кінця XVIII- першої половини XIX ст.:

1Б; 2В; 3А; 4В; 5.Б; 6 1- Б, 2-В, 3-А; 4-Д; 7 ВБГА; 8 1,5,6.

Тема 15. Українські землі у складі Російської імперії в другій половині XIX ст.:

1В; 2Б; 3В; 4Г; 5.В; 6 1- Д, 2-В, 3-А; 4-Г; 7 БГВА; 8 1,2,4.

Тема 16. Українські землі у складі Австро-Угорщини в другій половині XIX ст.:

1А; 2Б; 3Г; 4А; 5.Г; 6 1- Б, 2-Д, 3-В; 4-А; 7 АГБВ; 8 2,3,4.

Тема 17. Культура України в другій половині XIX - на початку XX ст.:

1А; 2Г; 3В; 4Б; 5.Г; 6 1- Д, 2-В, 3-Г; 4-А; 7 АГВБ; 8 2,3,7.

Тема 18. Українські землі в складі Російської імперії в 1900-1914 рр.:

1Г; 2В; 3Г; 4Г; 5.А; 6 1- В, 2-Б, 3-Г; 4-Д; 7 ВБГА; 8 3,4,5.

Тема 19. Українські землі у складі Австро-Угорщини в 1900-1914 рр.:

1Г; 2Б; 3В; 4В; 5.А; 6 1- Д, 2-Б, 3-А; 4-Г; 7 АВБГ; 8 2,4,5.

Тема 20. Україна в роки Першої світової війни:

1Б; 2А; 3Б; 4В; 5.А; 6 1- В, 2-Д, 3-Г; 4-А; 7 БГАВ; 8 1,5,7.

Тема 21. Початок Української революції :

1Б; 2Г; 3Б; 4В; 5.Г; 6 1- Д, 2-Г, 3-Б; 4-А; 7 ВАБГ; 8 2,5,6.

Тема 22. Розгортання Української революції. Боротьба за відновлення державності:

1В; 2Б; 3А; 4А; 5.Г; 6 1- Г, 2-А, 3-Д; 4-Б; 7 ВАБГ; 8 2,3,5.

Тема 23. Встановлення комуністичного тоталітарного режиму в Україні:

1Б; 2Г; 3В; 4А; 5.В; 6 1- Б, 2-В, 3-Д; 4-Г; 7 ВБГА; 8 1,2,3.

Тема 24. Утвердження більшовицького тоталітарного режиму в Україні:

1А; 2Б; 3Б; 4А; 5.Г; 6 1- Б, 2-А, 3-Д; 4-В; 7 ГБВА; 8 1,3,4.

Тема 25. Західноукраїнські землі в міжвоєнний період:

1В; 2Г; 3А; 4Б; 5.Б; 6 1- Г, 2-А, 3-Б; 4-В; 7 ГАБВ; 8 1,3,7.

Тема 26. Україна в роки Другої світової війни :

1В; 2А; 3А; 4А; 5.Г; 6 1- Г, 2-Б, 3-В; 4-Д; 7 ВАБГ; 8 2,4,7.

Тема 27. Україна в перші повоєнні роки:

1Г; 2В; 3А; 4А; 5.Г; 6 1- Г, 2-А, 3-В; 4-Б; 7 БВГА; 8 2,5,6.

Тема 28. Україна в умовах деєсталінізації:

1В; 2Б; 3А; 4В; 5.Г; 6 1- Б, 2-Д, 3-В; 4-А; 7 ВГАБ; 8 1,3,4.

Тема 29. Україна у період загострення кризи радянської системи:

1А; 2А; 3Б; 4А; 5.В; 6 1- В, 2-Д, 3-А; 4-Б; 7 ГВБА; 8 2,3,4.

Тема 30. Відновлення незалежності України:

1А; 2Г; 3В; 4Б; 5.Б; 6 1- А, 2-Б, 3-Г; 4-Д; 7 ВГАБ; 8 2,3,4.

Тема 31. Становлення України як незалежної держави:

1Г; 2Б; 3В; 4Г; 5.А; 6 1- Б, 2-А, 3-Г; 4-Д; 7 БВГА; 8 1,5,6.

Тема 32. Творення нової України:

1В; 2Г; 3В; 4Б; 5.В; 6 1- В, 2-Д, 3-Б; 4-А; 7 БГАВ; 8 1,2,5.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Бойко, О.Д. Історія України : підручник / О.Д. Бойко. – К. : Академія, 2018. – 717 с.
2. Історія України : комплекс. довід. / [уклад. В.В. Воропаєва та ін.]. – Харків : Весна, 2014. – 703 с.
3. Панчук, І.І. Історія України : міні-довід. для підгот. до зовн. незалеж. оцінювання та держ. підсумк. атестації : за чинною програмою ЗНО / І.І. Панчук. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2020. – 271 с.
4. Програма зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання з історії України, здобутих на основі повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс] : затверджена наказом Міністерства освіти і науки України № 696 від 26.06.2018 р. – Режим доступу : http://osvita.ua/doc/files/news/_10/1006/History.pdf. – Назва з екрана.
5. Тести ЗНО онлайн з предмета «Історія України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zno.osvita.ua/ukraine-history/>. – Назва з екрана.

Додаткова:

6. Власов, В.С. Історія України : підруч. для 7 кл. закл. заг. серед. освіти / В.С. Власов. – К. : Генеза, 2018. – 192 с.
7. Власов, В.С. Історія України : підруч. для 8 кл. закл. заг. серед. освіти / В.С. Власов. – К. : Генеза, 2018. – 256 с.
8. Даниленко, В. Історія України (рівень стандарту) : підруч. для 11 кл. закл. заг. серед. освіти / В. Даниленко, М. Смольницька. – К. : Генеза, 2019. – 223 с.
9. Пометун, О. Історія України (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. заг. серед. освіти / О. Пометун, Н. Гупан. – К. : Оріон, 2018. – 256 с.
10. Історія України : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. Пометун, Н. Гупан, І. Смагін. – К. : Оріон, 2017. – 288 с.
11. Історія України : підруч. для 7 кл. закл. заг. серед. освіти / Ю.Ю. Свідерський, Н.Ю. Романишин, Т.В. Ладиченко. – К. : Грамота, 2019. – 255 с.
12. Сорочинська, Н.М. Історія України : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Н.М. Сорочинська, О.О. Гісем. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2017. – 271 с.
13. Струкевич, О.К. Історія України (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. заг. серед. освіти / О.К. Струкевич. – К. : Грамота, 2018. – 239 с.
14. Струкевич, О.К. Історія України : підруч. для 8 кл. закл. заг. серед. освіти / О.К. Струкевич. – К. : Грамота, 2019. – 271 с.
15. Струкевич, О. Історія України (рівень стандарту) : підруч. для 11 кл. закл. заг. серед. освіти / О. Струкевич, С. Дровозюк. – К. : Грамота, 2019. – 239 с.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

для слухачів підготовчих курсів

Центру довузівської підготовки ДВНЗ «ДонНТУ»

з дисципліни «Історія України»

Укладачі: І.О.Дмитрик, С.М.Клименко

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

85300, м. Покровськ, пл. Шибанкова, 2.